

ਲਿਖਣ-ਸਾਲ : 2007-2010

ਛਪਣ-ਸਾਲ : 2010

## “ਬਾਜ਼ ਦੀ ਨਜ਼ਰ” : ਆਰੰਭਕ ਸ਼ਬਦ

1.

“ਬਾਜ਼ ਦੀ ਨਜ਼ਰ” ਮੇਰਾ 18ਵਾਂ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ 2007 ਤੋਂ 2009 ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚਾਰ, ਸੋਚ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪ ਕਾਵਿ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੋਚ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਕੁਝ ਅਤਿ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।



ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸਟਾਕ ਮਾਰਕਿਟਾਂ ਦਾ ਡਿਗਣਾ (Crash) ਇਕ ਅਹਿਮ ਘਟਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਦਰਾਂ ਵਿਚ ਉਤਾਰ ਚੜਾ ਲਿਆਂਦੇ। ਉਤਪਾਦਨ ਤੇ ਖਪਤ ਅਤੇ ਆਯਾਤ ਤੇ ਨਿਰਯਾਤ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਆਰਥਕ ਮੰਦਵਾੜੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਵੱਡੀਆਂ, ਵੱਡੀਆਂ ਆਰਥਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਦੀਵਾਲੇ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ, ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਨਾ ਦੇ ਸਕਣ ਕਰਕੇ ਖੁੱਸ ਗਏ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਡੁੱਬਦੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਠੰਮਣਾ ਦੇਣ ਲਈ Stimulus Packages ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ। ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ

ਬੇਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਚੀਨ ਵਰਗੇ ਤਾਜ਼ਾ ਤਾਜ਼ਾ ਅਰਧ-ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਬਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ : ਸ਼ੰਘਾਈ ਤੇ ਬੇਜਿੰਗ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੀ ਵੇਖੇ ਗਏ।

ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ “ਅਮਰੀਕਨ ਬਣੋ, ਅਮਰੀਕਨ ਖਰੀਦੋ” ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਤੇ ਨੀਤੀ ਹੇ ਠ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਦ (Protectionism) ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਇਆਂ ਜਿੱਥੇ ਆਯਾਤ ਉੱਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰ ਲਾਉਣ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ, ਉੱਥੇ “ਸੁਤੰਤਰ ਵਪਾਰ” (Free Trade) ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਅੱਗੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ। ਆਰਥਕ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ (De-Globalisation) ਵੱਲ ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੀ ਸਖਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਨਿੱਜੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਆਰਥਕ ਮੰਦਵਾੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਪਣੇ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ, ਸਾਡੇ ਦੁਆਲੇ ਵਲੋ ਚੱਕਵਯੂਹ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਤੰਗ ਹੋ ਗਏ। ਸਾਡੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਹੌਂਸ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੁੱਧਮਈ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਤੀਖਣਤਾ ਤੇ ਸ਼ਿੱਦਤ ਆਈ।

ਦੂਜਾ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਸਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪਰਿਆਵਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਰੂ ਅਸਰ, ਸਾਡੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਚਿਪਕੇ ਰਹੇ। ਏਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਵੰਡੇ ਗਏ ਹਾਂ। ਯੁੱਧ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ, ਬੇਘਰਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ, ਤਸਕਰੀ, ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸੰਕਟ, ਦੇਹ-ਵਿਓਪਾਰ, ਰਿਸ਼ਵਤ, ਗ਼ਰੀਬੀ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਧਨ ਦੀ ਅਸਾਵੀਂ ਵੰਡ ਅਤੇ ਕੁਨਬਾ-ਪਰਵਰੀ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਅਤਿ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀਂ ਅਤੇ ਮਾਨਵ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉੱਤੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਅਤਿ ਮਾਰੂ ਹੈ।

ਸੋਚ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਕਲਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ, ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਸਹਿਜ ਅਮਲ ਹੈ।

ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਉਚੇਚੀ ਪੇਖਣੀ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਭਾਵ, ਭਾਵਿਤ ਅਤੇ ਉਪਭਾਵ, ਉਪਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਵਾਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਦੁਆਰਾ ਬੜੇ ਹੀ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਮੌਲਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਂ ਬਿੰਬ-ਸਕੇਪ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਰੰਚਨਾ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਛੋਟੀ, ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਸੰਘਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸੁਭਾ, ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਚਰਿਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪਰਚੱਲਤ ਅਜੋਕੀ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ,

ਨਿਆਏਪੂਰਨ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣ ਲਈ, ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਵੇਵ-ਲੈਂਥ ਬਦਲਣੀ ਪਵੇਗੀ।

## 2.

ਪਹਿਲੀ ਜੁਲਾਈ, 2003 ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਤੋਂ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ, ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ “ਦਿਲ” ਵੀ, ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਲਈ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ, ਇਕ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਬਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ 6-7 ਸਾਲਾਂ (2006- 2009) ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਔਪਰੇਸ਼ਨ (Operation) ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ (Procedure) ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। 2009 ਵਿਚ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸੁਰ ਵਿਚ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ, ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕੇ ਲੁਆਉਣੇ ਪਏ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਨੂੰ Cardioversion ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਨ 130-40 ਹੋ ਗਈ ਸੀ। 72 ਨਾਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤਾਂਕਿ ਮੇਰੀ ਧੜਕਨ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਘਟ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਹ ਦਿਲ ਵੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ 45-55 ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਉੱਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹੌਲੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਉਚਾਣ, ਨੀਵਾਣ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਤੇ ਧੀਮਾਪਨ ਬਦਸਤੂਰ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ, ਹੌਲੇ ਰੌਂ ਵਿਚ, ਦੋ ਨਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਜੁ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਏਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇਣੇ ਪ੍ਰਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ :

## 1

ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵਿਗੜ ਗਿਆ  
ਝਟਕਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਏਗਾ  
ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹਰ ਕੋਈ  
ਬਿਜਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਏਗਾ  
...  
ਇਹਦੀ ਧੜਕਨ ਸਰਪਟ ਘੋੜਾ ਹੈ  
ਸਭ ਹੱਦਾਂ ਬੰਨੇਂ ਟੱਪ ਜਾਵੇ  
ਇਹਦਾ ਖੂਨ-ਦਬਾਅ ਹੈ ਤੁਗਿਆਨੀ  
ਦਿਲ ਵਾਲਾ, ਦਿਲ ਨਾ ਵੱਟ ਖਾਵੇ

ਕੁਝ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵਿਖਾਉਣਾ ਸੀ  
ਕੁਝ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਅਜਮਾਉਣਾ ਸੀ  
ਦਿਲ ਆਇਆ ਆਪਣੀ ਆਈ 'ਤੇ  
ਇਹਨੇ ਦਿਲ ਦਾ ਰਾਗ ਵੀ ਗਾਉਣਾ ਸੀ

ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਦਾ ਹੀ ਲੰਘਦੀ ਰਹੀ  
ਟਿੱਬੇ, ਥਲ, ਨਦੀਆਂ ਤੇ ਸਾਗਰ  
ਉੱਡੇ ਇਹ ਵਿਰੋਧੀ ਪੌਣਾਂ ਵਲ  
ਦੀਵਾਰ 'ਚੋਂ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਇਸ ਸਦ ਦਰ

ਜੇ ਮੌਤ ਪਕੜਦੇ ਮੁੱਠੀ ਵਿਚ  
ਜੀਵਨ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਨੇ  
ਤੇ 'ਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਿਚ  
ਸੂਰਜ ਦਾ ਗੀਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਨੇ।

(“ਦਿਲ : ਬਿਜਲੀ ਝਟਕੇ”)

## 2

ਕਿੱਸਾ ਸੁਣੋ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਦਾ  
ਨਸ਼ਤਰ, ਛੁਰੀਆਂ ਚੱਲੇ ਇਸ 'ਤੇ  
ਅਜੇ ਵੀ ਧੜਕੇ ਹਿੱਲਦਾ

ਅੰਬਰੋਂ ਅੱਗ ਬਰਸੇ, ਥਲ ਤਪਦਾ-  
ਇਸ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਸੂਰਜ ਆ ਕੇ,  
ਫੁੱਲ ਵਾਂਗਰਾਂ ਖਿਲਦਾ

ਪਹਿਲਾਂ ਹੁਸਨ ਨੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ  
ਫੇਰ ਕਾਮ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਆਏ  
ਦਿਲ ਵਿਚ, ਤਨ ਮਨ ਮਿਲਦਾ

ਡਾਕਟਰ, ਨਰਸਾਂ ਇਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ  
ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਰਹੇ  
ਭੇਤ ਮਿਲੇ ਨਾ ਦਿਲ ਦਾ।

(“ਦਿਲ ਦਾ ਕਿੱਸਾ”)

ਇਸ ਦਿਲ-ਬੀਤੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :

1. 24 ਸਤੰਬਰ, 2003 ਡਬਲ ਬਾਈਪਾਸ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵੈਲਵ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ-ਮਸ਼ੀਨੀ ਵੈਲਵ ਟ੍ਰਾਂਸਪਲਾਂਟ ਹੋਇਆ
2. 12 ਨਵੰਬਰ, 2004 ਤਿੰਨ Blood Clot ਕੱਢਣ ਲਈ ਦਿਲ ਵਿਚ Pericardial Window ਬਣਾਈ ਗਈ
3. 13 ਸਤੰਬਰ, 2006 ਦਿਲ ਉੱਪਰਲੀ ਝਿੱਲੀ (Pericardium) ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਕ Golf Ball ਜਿੱਡਾ Blood Clot ਦਿਲ ਦੇ ਹੇਠਲੇ, ਪਿੱਠ ਵਲ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ
4. 28 ਨਵੰਬਰ, 2006 ਪਹਿਲੀ Cardioversion
5. 25 ਮਈ, 2009 ਦੂਜੀ Cardioversion
6. 21 ਅਕਤੂਬਰ, 2009 EP (Electro Physiology) Study ਅਤੇ Prcedure ਜਾਂ ਆਪਰੇਸ਼ਨ

## 3.

ਇਸ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਇਸ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਠਕ ਤੇ ਸਮੀਖਿਆਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਾਨਣਗੇ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਨਾਮਕਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਤੁਕਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ :

ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰੋਗੇ  
ਤਾਂ ਰੁਕੋਗੇ ਨਹੀਂ !

ਟੁੱਟਣ 'ਚੋਂ ਹੀ, ਜੁੜਨ ਦੀ  
ਚੇਤਨਾ ਜਨਮਦੀ ਹੈ  
ਖੜ੍ਹਨ 'ਚੋਂ, ਤੁਰਨ ਦੀ !

ਸ਼ਿਕਾਰ, ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਧਰਤੀ-  
ਬਾਜ਼ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,  
ਚੁੰਜ ਤੇ ਪੰਜਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ !

ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੋਰੋਗੇ,  
ਤਾਂ ਰੁਕੋਗੇ ਨਹੀਂ !!!

(“ਬਾਜ਼ ਦੀ ਨਜ਼ਰ”)

-ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ

## ਬਾਜ਼ ਦੀ ਨਜ਼ਰ

ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰੋਗੇ,  
ਤਾਂ ਰੁਕੋਗੇ ਨਹੀਂ !

ਮੈਂ ਖੜ੍ਹਾ ਖੜੋਤਾ ਵੀ,  
ਸੋਚ ਦੇ ਅਸਗਾਹ ਪੈਂਡਿਆਂ 'ਤੇ,  
ਤੁਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ-ਲਗਾਤਾਰ !

ਡਿਗ ਕੇ, ਉੱਠਣ ਦਾ ਸੁਫਨਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ  
ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਨਾਲ, ਨਾਲ -ਹਮਸਫਰ-  
ਉੱਡਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ !

ਟੁੱਟਣ 'ਚੋਂ ਹੀ, ਜੁੜਨ ਦੀ  
ਚੇਤਨਾ ਜਨਮਦੀ ਹੈ  
ਖੜ੍ਹਨ 'ਚੋਂ, ਤੁਰਨ ਦੀ !

ਸ਼ਿਕਾਰ, ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਧਰਤੀ-  
ਬਾਜ਼ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,  
ਚੁੰਜ ਤੇ ਪੰਜਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ !

ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰੋਗੇ,  
ਤਾਂ ਰੁਕੋਗੇ ਨਹੀਂ !!!

## ਮੇਰਾ ਸੂਰਜ

ਚਿੱਟੀ ਦਾਹੜੀ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ  
ਅਨੁਭਵ ਭਖ ਰਿਹਾ

ਬੀਤ, ਬੀਤ ਕੇ ਮੌਲੀ ਜਾਵਾਂ  
ਹਰ ਛਿਣ ਮਚ ਰਿਹਾ

ਧੁੱਪ ਛਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੋਤੀ ਖੇਡੇ  
ਪੋਤਾ ਨੱਚ ਰਿਹਾ

ਮੇਰਾ ਵਿਹੜਾ ਸੱਤ-ਰੰਗੀਆਂ ਦਾ  
ਮੌਸਮ ਰਚ ਰਿਹਾ

ਮੇਰਾ ਸੂਰਜ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ,  
ਚੜ੍ਹ, ਚੜ੍ਹ, ਜਚ ਰਿਹਾ।

## ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਰਿਸ਼ਤੇ ਸੋਚ ਤੋਂ, ਅਲਹਿਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ !  
ਸੁੱਕੇ ਪਿਆਜ਼ ਤੋਂ, ਪੱਤ ਵਾਂਗ ਲੱਥ ਗਏ ਹਨ !

ਇਸ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਅਭਿਨੇਤਾ,  
ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ,  
ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੋਲ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ।

ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ,  
ਮਰਨ, ਮਾਰਨ ਦੀ ਖੇਡ, ਖੇਡਦਾ, ਉਹ-  
ਅੰਤਿਮ ਦਮ ਤਕ,  
ਇਸੇ ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ !

ਯੁੱਧ ਵਿਚ, ਯੋਧੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ-  
ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ-  
ਵਿਰੋਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ !

ਏਸ ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਵਿਚ, ਹਰ ਕੋਈ-  
ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ !!!

ਰਿਸ਼ਤੇ ਸੋਚ ਤੋਂ, ਅਲਹਿਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ !  
ਸੁੱਕੇ ਪਿਆਜ਼ ਤੋਂ, ਪੱਤ ਵਾਂਗ ਲੱਥ ਗਏ ਹਨ !!!

## ਕੰਧਾਂ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਪਿੰਜਰੇ

ਤੂੰ ਜਦੋਂ ਆਈ,  
ਤਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਈ,  
ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੰਧਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ !

ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਆਸਮਾਨ ਸੀ,  
ਧਰਤੀ ਸੀ  
ਨਜ਼ਰ ਜਿੱਡੀ ਵੱਡੀ !

ਹਵਾ ਸੀ, ਮਹਿਕ ਸੀ, ਫੁੱਲ ਸਨ  
ਹੱਦਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ ਵੱਸਦੇ  
ਸੁਫਨੇ ਸਨ, ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਸਨ-

ਰੰਗਦਾਰ ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਸਦਾ ਲਈ-  
ਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਏ ਪੰਛੀ ਸਨ  
ਇਸ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ, ਉਸ ਦੇਸ਼  
ਉਡਾਰੀਆਂ ਭਰਦੇ

ਪਰ ਤੂੰ  
ਮੇਰੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਰ ਲਾ,  
ਆਪਣਾ ਘਰ ਸਿਰਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੈਂ।

ਪਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ?  
ਇਹ ਅੰਬਰ, ਇਹ ਮਹਿਕ, ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ,

ਇਹ ਪੰਖ ਹੁਣ ਕੰਧਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ !

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਭਾਵੇਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ ਬੰਦ  
ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ, ਉਹ ਘਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ

ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਘਿਰੀ,  
ਤੂੰ ਪਤਨੀਆਂ ਵਰਗੀ, ਇਕ ਹੋਰ ਪਤਨੀ ਸੈਂ-  
ਪਰ ਮੇਰਾ ਸੁਫਨਾ ਨਹੀਂ !!!

## ਵਿਸ਼ਵ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਮੌਸਮ : ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਸਕੇਪ

### 1.

ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਿਆਂ 'ਨ੍ਹੇਰੀ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣੀ  
ਆਹ ਭਰਿਆਂ, ਤੂਫਾਨ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ  
ਏਸ ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਵਿਚ  
“ਯੁੱਧ” ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਹਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ  
ਅੰਤਮ ਦਮ ਤਕ  
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ  
ਸਭ ਨਾਲ

### 2.

ਦਿਵਾ-ਸ੍ਰਪਨ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ  
ਅੰਦਰ ਵਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰ  
ਹਰ ਦੀਵਾਰ  
ਤੇਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ  
ਇਕ ਟੱਬਰ ਦਾ ਭਰਮ ਭੋਗਦੇ ਸਭ  
ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਦੀਵਾਰ ਦੀ  
ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਪਏ ਰਹੇ

### 3.

ਜੇ ਵੇਖਣਾ ਹੀ ਹੈ,  
ਤਾਂ ਵੇਖ ਹਵਾਵਾਂ ਵਲ  
ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਸ਼ੁਆਵਾਂ ਵਲ  
ਬੱਦਲਾਂ, ਘਨਘੋਰ ਘਟਾਵਾਂ ਵਲ-  
ਇਹ ਹੱਦ ਕੋਈ ਵੀ ਮੰਨਣ ਨਾ  
ਤੇ ਲੰਘ ਜਾਵਣ ਸਰਹੱਦਾਂ ਨੂੰ  
ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਮੌਸਮ  
ਸਾਗਰ ਦੀ ਜਾਗ ਹੈ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ  
ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦਿਆਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ।

## ਦਰਜ਼ੀ

ਦਰਜ਼ੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ  
ਕੈਂਚੀ ਤੇ ਇੰਚੀਟੇਪ ਹੈ  
ਕੁਝ ਪੈਟਰਨ ਆਪ ਬਣਾਏ  
ਕੁਝ ਏਥੋਂ, ਓਥੋਂ ਫੜੇ ਹਨ।

ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਫੈਸ਼ਨ  
ਮੂਰਤੀਆਂ 'ਤੇ ਟਿਕਾਏ, ਕੁਝ  
ਫੈਸ਼ਨ-ਪੋਥੀ 'ਚ ਸਜਾਏ ਹਨ।

ਇਹ ਦਰਜ਼ੀ ਤੁਹਾਨੂੰ  
ਕਿਤੇ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ  
ਸੰਸਦ-ਭਵਨ, ਨਵਾਂ-ਆਲੇ ਵਿਚ  
ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ,  
ਸਕੂਲ, ਦਫ਼ਤਰ,  
ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਦਿਆਲੇ ਵਿਚ।

ਇਹ ਦਰਜ਼ੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ  
ਕਪੜੇ ਵਾਂਗ ਮਿਣ, ਵਿਣਤ ਕੇ,  
ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ  
ਕੱਟਦਾ, ਟੁਕਦਾ,  
ਆਪਣੇ ਪੈਟਰਨ,  
ਫੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਢਾਲਦਾ ਹੈ,

ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਹੈ,  
ਧਰਮ ਪਾਲਦਾ ਹੈ !

ਇਹ ਦਰਜ਼ੀ,  
ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ,  
ਅਸਤਿਤਵ ਵਿਣਤਣ 'ਚ ਮਾਹਰ ਹੈ !

## ਕੈਨਵਸ ਤੇ ਬਿੰਦੂ

ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ,  
ਅਨੇਕ ਬਿੰਦੂ ਬਿਖਰੇ ਪਏ ਹਨ।

ਤੂਲਿਕਾ ਇਕ ਕਦਮ ਪੁੱਟਦੀ  
ਤੇ ਸਿਲਸਿਲਾ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ !  
ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ,  
ਇਕ ਹੋਰ ਬਿੰਦੂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ !

ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿੰਦੂਆਂ ਅੰਦਰ  
ਅਨੇਕ ਦਾਇਰੇ ਹਨ,  
ਰੂਪ ਹਨ,  
ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਨ !

ਮੈਂ ਉਹ ਬਿੰਦੂ ਹਾਂ,  
ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੱਛਾ,  
ਕਿਸੇ ਸੁਫਨੇ ਨੂੰ  
ਕੋਈ ਰੂਪ ਨਾ ਦੇ ਸਕਿਆ !

ਕੈਨਵਸ  
ਤੂਲਿਕਾ  
ਬਿੰਦੂ  
ਤੇ ਮੈਂ

... ..

... ..

ਸਫਰ ਜਾਰੀ ਹੈ !!!

## ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਕਸ,  
ਅਕਸ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਬੁੱਤ !

ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਦਰ, ਬੁੱਤ  
ਤਣਾਅ, ਪ੍ਰਤਿ-ਤਣਾਅ ਵਿਚ



ਟੁੱਟ ਗਿਆ—  
'ਨ੍ਹੇਰੀ ਆਈ, ਰੇਤ ਵਾਂਗ,  
ਬਿਖਰ ਗਿਆ—

ਆਪਣੇ ਹੀ ਟੁਕੜੇ  
ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੇ  
ਯਤਨ ਵਿਚ, ਬੁੱਤ  
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਲ ਪਰਤਿਆ  
... ..  
... ..  
ਏਨਾ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ !!!  
... ..  
... ..  
ਪਰ ... ..  
... ..  
ਅਕਸ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ !!!

## ਪਾਰ-ਗਾਥਾ

ਜੀਵਨ, ਮੌਤ,  
ਜੁਰਮ, ਕਤਲ,  
ਜੰਗ, ਅਮਨ,  
ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਹੀ,  
ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਆਦਿ-ਕਾਲ ਤੋਂ !

ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਟੱਕਰਾ 'ਚੋਂ,  
ਨਵੇਂ ਫਲਸਫੇ ਜਨਮਦੇ ਹਨ  
ਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਟਿਕਾਅ 'ਚੋਂ  
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪ-ਦੰਡ !

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਤੁਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,  
ਹਰ ਹਾਲ, ਹਰ ਕਾਲ !

ਕਦੇ ਚੰਦ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਿਆਂ, ਕਦੇ ਸੂਰਜ  
ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ,  
ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਮਿੱਥਾਂ (Myths) ਜੁੜ ਗਈਆਂ !

“ਵਾਦਾਂ” ਨੂੰ ਮਿੱਥਾਂ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਿਓ !!!  
ਗਿਆਨ ਮਿੱਥਾਂ ਦੀ ਪਾਰ-ਗਾਥਾ ਹੈ ,  
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ,  
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਚੀਰਹਰਣ !!!

## ਨਾਇਕ ਤੇ ਖਲਨਾਇਕ

ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਪਰਤੋਗੇ,  
ਮੈਂ ਇਸੇ ਮੋੜ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵਾਂਗਾ !!!

ਦੁਨੀਆਂ ਗੋਲ ਹੈ,  
ਘੁੰਮ ਘਿਰ ਉਸੇ ਥਾਂ ਪਰਤਦੀ ਹੈ—  
ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਧਰਤੀ ਵਾਂਗ !

ਚੰਗੇਜ਼, ਹਲਾਕੂ, ਹਿਟਲਰ, ਟੋਜੋ, ਮਸੋਲੀਨੀ,  
ਸਿਕੰਦਰ ਤੇ ਨਪੋਲੀਅਨ—  
ਵੱਡੇ ਨਾਮ ਹਨ ਇਹਿਤਾਸ ਦੇ !  
ਥੋੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤੇ ਫਰਕ ਨਾਲ,  
ਬੁਸ਼ ਤੇ ਓਸਾਮਾਂ ਬਿਨ ਲਾਦਨ ਵੀ,  
ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਮਿਲਦੇ ਹਨ !

ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹਨ,  
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ,  
ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਿੱਡੇ ਬਿੰਬ ਨਾ ਬਣੇ—  
ਪਰ ਵਿਚਰੇ ਉਹ ਵੀ,  
ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ—  
ਹੱਕ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ,

ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਟੱਕਰਾ 'ਚੋਂ  
ਇਤਿਹਾਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,  
ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੀ ਟੱਕਰ 'ਚੋਂ  
ਨਾਇਕ ਤੇ ਖਲਨਾਇਕ !!!

## ਗੁਮਸ਼ੁਦਾ ਰਸਤੇ

ਸੱਤ ਰੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ, ਲੱਭਦੇ  
ਪੰਛੀ ਖਿੰਡਰ ਗਏ  
ਕਹਿਰੀ ਬੱਦਲ, ਪੌਣ ਕੜਕਦੀ,  
ਅੰਬਰ ਢੱਠ ਪਏ !!!

ਤੂਫਾਨਾਂ ਵਿਚ ਖੰਭ, ਖੰਭ ਕਰ ਕੇ,  
ਪੰਛੀ ਟੁੱਟ ਗਏ  
ਪੰਖੋਂ ਵਿਚਵੇ, ਅੱਖਾਂ ਅੰਦਰ,  
ਸੁਫਨੇ ਤਿੜਕ ਗਏ  
ਅੰਬਰੀਂ ਉੱਡਣ ਵਾਲੇ, ਕੀਕੂੰ  
ਭੋ 'ਤੇ ਘਿਸਰ ਰਹੇ !!!

ਹੋਂਦ, ਨਿਹੋਂਦ ਦਾ ਗੰਢ-ਵਲੇਵਾਂ,  
ਚਿੰਤਨ ਉਲਝ ਗਏ  
ਭੁੱਲ ਭੁਲੰਈਆਂ ਵਿਚ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ,  
ਰਸਤੇ ਕਿੱਧਰ ਗਏ ???

## ਚੈੱਕ-ਮੇਟ

ਤਕਨਾਲੋਜੀ,  
ਲਗਾਤਾਰ  
ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ  
ਬਦਲਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ,  
ਗਤੀ ਵਿਚ ਉਲਝ ਕੇ  
ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ !

ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਹੋਰ  
ਤਕਨੀਕੀ ਜੰਤਰ,  
ਲਗਾਤਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ,  
ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ !!!

ਮਨੁੱਖ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ,  
ਆਪਣੀ ਨਸਲ,  
ਤੇ ਨਸਲ ਦੀ ਸੋਚ,  
ਬਦਲਣ ਵਿਚ !!!

ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ,  
ਮਸ਼ੀਨ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ,  
ਚੈੱਕ-ਮੇਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਪਦੀ !!!

## ਇੱਕ ਸ੍ਰੈ-ਚਿਤਰ

-ਇੱਕ-

ਉਦਾਸ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ—  
ਸੱਭੇ ਕੁਝ,

ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ  
ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ—  
ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉੜ ਰਿਹਾ !!!

ਦਰਿਆ ਵੀ,  
ਏਥੇ ਕਿਤੇ ਹੀ ਹੈ—  
ਸਾਗਰ ਵੀ, ਆਕਾਸ਼ ਵੀ,  
ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ !

ਏਧਰ ਦੀਵਾਰ ਉੱਤੇ  
ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਦੀ  
ਮੇਰੀ ਇਕ ਦਿਲਕਸ਼ ਤਸਵੀਰ ਹੈ !

ਓਧਰ, ਵਿਆਹ ਉਪ੍ਰੰਤ,  
ਮੇਰਾ ਤੇ ਪਤਨੀ ਦਾ ਚਿਤਰ ਵੀ,  
ਇਕ ਦਾਸਤਾਨ !  
ਏਧਰ, ਓਧਰ ਦੀਵਾਰਾਂ ਉੱਤੇ,  
ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਚਿਤਰ ਹਨ—  
ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ,  
ਮੇਰੀ ਜਵਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰੌਢ ਉਮਰ ਝਾਕਦੀ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ,  
ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਜਿੱਡੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।  
ਉਦਾਸ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ !!!

ਐਲਬਮ ਦੇ ਪੱਤਰਿਆਂ 'ਤੇ,  
ਮਿੱਤਰ-ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ,  
ਮਿਤਰਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਦੋਸਤਾਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ...  
ਸਮੇਂ ਦੇ ਛਿਣ ਵਿਚ ਪਕੜੀਆਂ ...  
ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾ ਰਹੀਆਂ ! ...  
... ..

ਆਪਣੇ ਦਾਇਰੇ 'ਚ ਕੋਈ ਰੀਂਗਦਾ,  
ਆਕਾਸ਼ 'ਤੇ ਕੋਈ ਉੱਡ ਰਿਹਾ !

... ..  
ਚਿਤਰ 'ਚੋਂ ਚਿਤਰ ਨਿਕਲਦਾ,  
ਕੁਝ ਖੁੱਲ੍ਹ ਰਿਹਾ, ਕੁਝ ਡੁੱਲ੍ਹ ਰਿਹਾ !!!  
ਉਦਾਸ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ !

-ਦੋ-

ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਰੰਗ  
ਜੁ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਮਾਣੇ ਸਨ !

ਡਰਾਇੰਗ ਤੇ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ਦਾ ਪੀਰੀਅਡ ਸੀ,  
ਅਧਿਆਪਕ ਬੋਰਡ ਉੱਤੇ,  
ਚਾਕ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ !  
ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਨੂੰ, ਆਪੋ ਆਪਣਾ,  
ਸੁਫਨਾ ਉਲੀਕਣਾ ਸਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ !

ਮੇਰੇ ਰੰਗ-ਡੱਬੇ ਦੇ ਰੰਗ, ਡੱਬੇ ਵਿਚ,  
ਕੱਲੇ, ਕੱਲੇ, ਇਕੱਲ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ,  
ਚਿਣੇ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ ... ਨਿੱਕੀਆਂ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ...

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਸੁੱਝੀ ...  
ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ,  
ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨਾ ਲੋਚਿਆ !

ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬੁਰਸ਼ ਭਿਓਂ ਕੇ,  
ਵੱਖਰੇ, ਵੱਖਰੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ,  
ਪੰਨੇਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ,  
ਮੈਂ ਕੱਠਿਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ...  
ਇੱਕੋ ਥਾਂ 'ਤੇ ...

ਇਹ ਸਭ ਰੰਗ,  
ਸਿਆਹ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਏ !  
ਇਹ ਮੇਰਾ ਸੁਫਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ !!!

ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕਲਪਨਾ, ਮੈਨੂੰ,  
ਰੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ, ਵੱਖਰੀਆਂ,  
ਟੁਕੜੀਆਂ ਵਲ ਲੈ ਤੁਰੀ !

ਕੱਲਾ, ਕੱਲਾ ਰੰਗ ਮੈਂ ਬੁਰਸ਼ ਨਾਲ,  
ਉਸ ਕਾਲੀ ਲਕੀਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ,  
ਅਰਧ-ਗੋਲਾਕਾਰ,  
ਇਕਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ।  
ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੀ ਇਕ ਮੋਟੀ ਲਕੀਰ ਨਾਲ,  
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਲੇ ਚਿਹਰੇ ਵਰਗਾ,  
ਇਕ ਦਾਇਰਾ ਵਾਹ ਦਿੱਤਾ।  
ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਮੂੰਹ, ਬੁੱਲ੍ਹ ਤੇ ਇਕ, ਇਕ ਕਰਕੇ,  
ਹੋਰ ਨਕਸ਼, ਧੁੰਦਲੇ, ਪਰ ਰੋਸ਼ਨ ਧੱਬਿਆਂ ਵਾਂਗ,  
ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ,  
ਘੁਲ, ਮਿਲ ਗਏ।

ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ—  
ਹਰਾ, ਨੀਲਾ, ਕਾਸ਼ਣੀ,  
ਲਾਲ, ਪੀਲਾ, ਜਾਮਣੀ ... ਤੇ ਹੋਰ ਰੰਗ ...  
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ,  
ਸਭ ਮਿਲਕੇ ਤੇ ਜੁਦਾ, ਜੁਦਾ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ,  
ਮੇਰਾ ਸ੍ਵੈ-ਚਿਤਰ ਬਣਦੇ ਗਏ !  
ਉਦਾਸ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ !!!

## ਚਾਹ ਦਾ ਪਿਆਲਾ : ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਸਕੇਪ

### -ਇਕ-

ਵੱਗਦੀ ਨਦੀ 'ਚ,  
ਅੱਖ ਝਪਕੇ ਵਿਚ,  
ਸੂਰਜ ਡਿਗ ਪਿਆ।

ਕੰਢਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ,  
ਵੇਖੋ, ਕਿੰਜ ਹੈ  
ਰੇਤਾ ਉੱਛਲ ਰਿਹਾ !!!

### -ਦੋ-

ਉੱਡਿਆ ਪਾਣੀ,  
ਪਲਕ ਝਪਕ ਵਿਚ,  
ਨਦੀਏ ਵਗ ਤੁਰਿਆ !  
ਸਾਡੀ ਨਦੀ 'ਚ,  
ਵੇਖੋ ਕਿੰਜ ਹੈ,  
ਸੂਰਜ ਤੈਰ ਰਿਹਾ !!!

### -ਤਿੰਨ-

ਚਾਹ ਦੇ ਪਿਆਲੇ,  
ਅੰਦਰ ਵੇਖੋ,  
ਦਰਿਆ ਵਗੇ ਪਿਆ !  
ਅੰਬਰੋਂ ਪਕੜ ਕੇ,  
ਉਸ ਅੰਦਰ,  
ਅਸੀਂ ਸੂਰਜ ਘੋਲ ਲਿਆ !

ਚਾਹ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵੇਖੋ :  
ਕੀਕੂੰ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਚੜ੍ਹਿਆ !!!

## ਵਿਮਾਨ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਵਿਮਾਨ ਦੀ  
ਆਪਣੀ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੈ

ਖੂਬਸੂਰਤ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ,  
ਮੀਜ਼ਬਾਨੀ

ਪਿਆਲਿਆਂ ਜਾਮਾਂ 'ਚ ਡੁੱਬਦਾ  
ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਡਰ

ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਆਸ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਮੁਸਾਫਰ  
ਖੁੱਲ੍ਹ ਰਹੇ ਬਣ, ਬਣ ਕੇ ਦਰ

ਆਪਣੇ ਬਚਾ ਲਈ ਦੇ ਰਹੇ  
ਸਭ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਵਰ

ਬੱਦਲ, ਧੁੱਪ, ਕਣੀਆਂ  
ਸੂਰਜ, ਸਿਤਾਰੇ, ਆਸਮਾਂ  
ਧਰਤ, ਸਾਗਰ—  
ਇਹ ਜਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਜਹਾਂ

ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਫਰ ਦੇ  
ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਦੇ ਹਮਸਫਰ

ਭਰਮ ਹੀ ਸਹੀ—  
ਛਿਣ ਦੀ ਛਿਣ ਪਰ ਜਾਪਦਾ,  
ਇਨਸਾਨ ਤੇ  
ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਇਹ ਜਸ਼ਨ !

ਵਿਮਾਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੈ !

## ਮੈਟਰੋ ਦਾ ਸਫਰ

ਮੈਟਰੋ ਦੇ ਸਫਰ ਵਿਚ,  
ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਾਥੀ, ਨਾ ਹਮਸਫਰ !

ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਫਰ ਦੀ,  
ਗੱਠੜੀ 'ਚ ਬੱਝਿਆ ਹਰ ਮੁਸਾਫਰ,  
ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ,  
ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ।

ਮੈਟਰੋ ਰੁਕਦੀ,  
ਦਰ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਤੇ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ,  
ਮਹਾਂ-ਨਗਰ ਦੀ ਇਹ ਭੀੜ,  
\*ਐਗਜ਼ਿਟ ਗੇਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ,  
ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚ,  
ਪਾਟ ਜਾਂਦੀ !

ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣੀ,  
ਦਫਤਰਾਂ, ਚਕਲਿਆਂ ਵਿਚ,  
ਬੈਠ ਜਾਂਦੀ !!!

ਮੈਟਰੋ ਦੇ ਸਫਰ ਵਿਚ,  
ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਾਥੀ, ਨਾ ਹਮਸਫਰ।

## ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਦਰਾੜਾਂ

ਉਬਾਸੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ  
ਪਰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ

---

\* ਐਗਜ਼ਿਟ ਗੇਟਾਂ - Exit Gates

ਦਿਨ ਭਰ ਦੇ ਅਨੁਭਵ  
ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਰੜਕਦੇ ਹਨ

ਬੂਹੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹਨ  
ਪਰ ਬੰਦ ਹਨ

ਕੰਧਾਂ  
ਤਣ ਕੇ ਖੜੋਤੀਆਂ ਹਨ  
ਨਜ਼ਰ ਸੌਹੋਂ  
ਮੇਰਾ ਆਸਮਾਨ  
ਮੇਰੀ ਛੱਤ ਹੇਠ ਸੁਕੜ ਆਇਆ ਹੈ  
ਮੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ  
ਮੇਰੇ ਆਪ ਤਕ ਸੀਮਤ

ਟੁਕੜੀਆਂ ਵਿਚ  
ਕੱਚ ਕੰਕਰਾਂ ਬਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ  
ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਚੋਂ  
ਦਰਾੜਾਂ ਵਾਂਗ ਦਿਖਦੇ ਹਨ

ਇਸ ਟੁੱਟ, ਭੱਜ ਵਿਚ—  
ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਟੁਕੜੇ ਹਨ,  
ਮੇਰੇ ਹਨ

ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲੀ  
ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ  
ਕੀ ਕਰਾਂ ???

## ਬੀਤਣ ਤੇ ਰੁਕਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ

ਦਿਨ, ਦਿਨ ਕਰ ਕੇ,  
ਮਹੀਨਾ ਬੀਤ ਚੱਲਿਆ ਹੈ—

ਛਿਣ, ਛਿਣ ਕਰ ਕੇ,  
ਦਿਨ !

ਸਾਲ, ਸਾਲ ਕਰ ਕੇ,  
ਉਮਰ ਬੀਤਦੀ ਰਹੀ,  
ਹੁਣ,  
ਰੁਕ ਗਈ,  
ਖਲਾਅ ਵਾਂਗ,  
ਭਾਰ ਤੇ ਅਹਿਸਾਸ-ਗੀਣ !!!

ਹਲਕਾ, ਹਲਕਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ,  
ਆਪਣਾ ਆਪ—  
ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਿੱਚ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ !

ਸਾਲ  
ਦਿਨ  
ਛਿਣ  
ਜਿਵੇਂ  
ਨਜ਼ਰ ਤਕ, ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ—  
ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਥਲ ਵਿਚ,  
ਸਿਮਟ ਗਏ !!!

ਥਲ 'ਤੇ ਨਿਸਦਿਨ,  
ਸੂਰਜ ਵੀ ਬਰਸਦਾ ਹੈ—  
ਕਦੇ, ਕਦੇ,  
ਬੱਦਲ ਵੀ !

ਥਲ,  
ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ,  
ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ—  
ਆਕਾਸ਼,  
ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ !!!

ਰੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ,  
ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵੇਂ,  
ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਰੂਪ ਹਨ—

ਆਕਾਸ਼, ਥਲ ਤੇ ਸੂਰਜ,  
ਸਥਾਈ !

ਮੇਰੇ ਛਿਣ, ਦਿਨ ਤੇ ਸਾਲ,  
ਏਸ ਪੜਾ 'ਤੇ—  
ਚੁਫੇਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਥਲ ਵਾਂਗ,  
ਨਿਰਖਿੰਚ, ਰੁਕ ਗਏ ਹਨ,  
ਆਪਣੇ ਆਪ ਅੰਦਰ ... ਫੈਲ ਗਏ ...  
... ਖਲਾਅ ਵਾਂਗ !!!

ਬੀਤਣ ਤੇ ਰੁਕਣ ਦੀ ... ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ...  
ਇਹ ਕਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ?  
ਕਿਹੀ ਰੁੱਤ ??

## ਰੁੱਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗਮ

ਸੜਕ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ  
ਇਕ ਬੱਦਲ ਬਰਸ ਰਿਹਾ

ਸੜਕ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ  
ਧੁੱਪ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਜਿਹਾ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ  
ਇਕ ਬੁੱਲਾ ਰੁਮਕ ਰਿਹਾ

ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀਆਂ  
ਮਹਿਕਾਂ ਖੇੜ ਰਿਹਾ

ਧੁੱਪ ਛਾਵਾਂ ਵਿਚ ਧਰਤੀ—  
ਸੂਰਜ, ਬੱਦਲ ਛੇੜ ਰਿਹਾ

ਭਰਿਆ, ਭਰਿਆ ਅੰਦਰ—  
ਅੱਜ ਕੋਈ ਅੰਦਰੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਰਿਹਾ

ਰੁੱਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੰਗਮ  
ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਡੁੱਲ੍ਹ ਰਿਹਾ !!!

## ਦਿਲ ਦਾ ਕਿੱਸਾ

ਕਿੱਸਾ ਸੁਣੋ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਦਾ  
ਨਸ਼ਤਰ, ਛੁਰੀਆਂ ਚੱਲੇ ਇਸ 'ਤੇ  
ਅਜੇ ਵੀ ਧੜਕੇ, ਹਿੱਲਦਾ

ਅੰਬਰੋਂ ਅੱਗ ਬਰਸੇ, ਥਲ ਤਪਦਾ—  
ਇਸ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਸੂਰਜ ਆ ਕੇ,  
ਫੁੱਲ ਵਾਂਗਰਾਂ ਖਿਲਦਾ

ਪਹਿਲਾਂ ਹੁਸਨ ਨੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ  
ਫੇਰ ਕਾਮ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਆਏ  
ਦਿਲ ਵਿਚ, ਤਨ, ਮਨ ਮਿਲਦਾ

ਡਾਕਟਰ, ਨਰਸਾਂ ਇਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ  
ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਰਹੇ  
ਭੇਤ ਮਿਲੇ ਨਾ ਦਿਲ ਦਾ।

## ਦਿਲ : ਬਿਜਲੀ ਝਟਕੇ

ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵਿਗੜ ਗਿਆ  
ਝਟਕਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਏਗਾ  
ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹਰ ਕੋਈ  
ਬਿਜਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਏਗਾ

ਇਹਦੀ ਧੜਕਨ ਸਰਪਟ ਘੋੜਾ ਹੈ  
ਸਭ ਹੱਦਾਂ ਬੰਨੇ ਟੱਪ ਜਾਵੇ  
ਇਹਦਾ ਖੂਨ-ਦਬਾਅ ਹੈ ਤੁਗਿਆਨੀ  
ਦਿਲ ਵਾਲਾ, ਦਿਲ ਨਾ ਵੱਟ ਖਾਵੇ

ਕੁਝ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵਿਖਾਉਣਾ ਸੀ  
ਕੁਝ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਅਜਮਾਉਣਾ ਸੀ  
ਦਿਲ ਆਇਆ ਆਪਣੀ ਆਈ 'ਤੇ  
ਇਹਨੇ ਦਿਲ ਦਾ ਰਾਗ ਵੀ ਗਾਉਣਾ ਸੀ

ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਦਾ ਹੀ ਲੰਘਦੀ ਰਹੀ  
ਟਿੱਬੇ, ਥਲ, ਨਦੀਆਂ ਤੇ ਸਾਗਰ  
ਉੱਡੀ ਇਹ ਵਿਰੋਧੀ ਪੌਣਾਂ ਵਲ  
ਦੀਵਾਰ 'ਚੋਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਇਸ ਸਦ ਦਰ

ਜੋ ਮੌਤ ਪਕੜਦੇ ਮੁੱਠੀ ਵਿਚ  
ਜੀਵਨ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਨੇ  
ਤੇ 'ਨ੍ਹੇਰੀਆਂ, ਕਾਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਿਚ  
ਸੂਰਜ ਦਾ ਗੀਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਨੇ।

## \* ਮਾਨਸਕ ਦਬਾਅ

ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੋਚ ਅੰਗੜਾਈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ  
ਕੁਝ ਨਵਾਂ, ਕੁਝ ਵੱਖਰਾ ਕਰਨ  
ਲੀਕ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲਈ,

ਤਾਂ ਦਬਾਅ ਬੁਲਡੋਜ਼ਰ ਫੇਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ  
ਸਭ ਕੁਝ ਪੱਧਰਾ ਕਰਨ ਲਈ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਸਮਤਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ,  
ਉੱਚੀ, ਨੀਵੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗਿੱਲੀ, ਸੁੱਕੀ

ਤੇ ਜਦੋਂ

ਦਬਾਅ ਮਨ ਵਿਚ ਜੜ੍ਹਾਂ ਫੜ ਲਵੇ,  
ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਦੀ ਥਾਂ, ਰੇਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ  
ਬੂਹੇ, ਬਾਰੀਆਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਘਰ ਦੇ  
ਦੇਹ ਸੁੰਗੜ, ਢਿਲਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਤੇ ਨਜ਼ਰ

ਇਕ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟਦੀ  
ਬੋਝਲ ਪਲਕਾਂ ਹੇਠ  
ਦਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ !!!



## ਅਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ : ਇਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਕੇਪ

ਸੁਰੱਖਿਆ<sup>1</sup> ਕਰ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰੀ ਹੈ  
ਸੁਤੰਤਰ ਵਪਾਰ<sup>2</sup> ਦੀਆਂ  
ਸਰਹੱਦਾਂ ਨੀਅਤ ਕਰਨ ਲਈ—  
ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਗਲੋਬ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੰਡਣ—  
ਹਰ ਵੰਡ-ਖੰਡ ਨੂੰ  
ਸ੍ਰੈ-ਨਿਰਭਰ ਕਰਨ ਲਈ !!!

ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਨਗਰ,  
ਨਗਰ ਤੋਂ ਦੇਸ਼  
ਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਗਲੋਬ, ਹੁਣ ...  
ਪਿੱਛਲ-ਪੈਰੀਂ ਤੁਰ ਪਏ ਹਨ !

ਅਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ<sup>3</sup> ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਚ  
ਪਿੰਡ ਫੇਰ  
ਅੱਗਰਭੂਮੀ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ,  
ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਹੋਣ ਦਾ  
ਚਿੰਨ੍ਹ ਬਣ ਕੇ !!!

... ..

... ..

ਇਕ, ਇਕ 'ਚੋਂ ਆਵੇਗੀ, ਇਕ ਦਿਨ,  
ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਛਣ ਕੇ !!!

---

1. ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰ - Protection Duty, Tax, 2. ਸੁਤੰਤਰ ਵਪਾਰ - Free Trade,  
3. ਅਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ - De-Globalization

## ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ : ਇਕ ਚਿਤਾਵਨੀ

ਹੁਣ ਮਾਈਗਰੇਸ਼ਨ  
ਭੂ-ਮੱਧ ਰੇਖਾ ਤੋਂ  
ਉੱਤਰ ਤੇ ਦੱਖਣ ਵਲ ਹੋਵੇਗੀ  
ਉੱਤਰੀ ਤੇ ਦੱਖਣੀ ਧਰੁੱਵ ਵਲ  
ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ  
ਔੜ ਤੇ ਸੋਕੇ ਦੀ ਮਹਾਂ-ਮਾਰੀ ਨਾਲ  
ਸਰਸਬਜ਼ ਵਾਦੀਆਂ  
ਬੰਜਰ, ਥਲ ਬਣ ਜਾਣਗੀਆਂ  
ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਤਿੱਪ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ

ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਧਰਤੀ\*, ਬਰਫ ਵਿਚ, ਬਰਫ ਵਾਂਗ,  
ਜੰਮੀਂ ਪਈ ਹੈ, ਓਥੇ  
ਲਹਿਰ ਬਹਿਰ ਹੋਵੇਗੀ !!!

ਜੰਗ ਸਦਾ ਹੀ,  
ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਉੱਤੇ,  
ਕਬਜ਼ੇ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ—

ਪੰਡਤ ਆਖਦੇ ਹਨ :

ਫੇਰ ਹੋਵੇਗੀ

ਘਾਣ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ

ਪੰਡਤ ਆਖਦੇ ਹਨ :

ਫੇਰ ਹੋਵੇਗਾ ...

---

\* Permafrost - ਆਈਸ (Ice) ਨਾਲ ਜੰਮੀਂ ਹੋਈ ਬੇਆਬਾਦ ਧਰਤੀ

ਅਜੇ ਵੀ ਸਮਾਂ ਹੈ,  
ਆਪਣੇ ਕੂੜੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੋ,  
ਇਸ 'ਚੋਂ ਫਸਲਾਂ ਵੀ ਉੱਗ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ  
ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਵੀ !!!

## ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ : ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਸਕੇਪ

### -ਇਕ-

ਤਪਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ,  
ਠੰਡੀ ਠਾਰ,  
ਬਰਖਾ, ਬਰਸ ਰਹੀ !!!

ਤਨ, ਮਨ, ਰੂਹ 'ਚੋਂ—  
ਰੁਕੀ ਹੋਈ, ਹਰ  
ਭੜਾਸ ਹੈ ਨਿਕਲ ਰਹੀ !!!

### -ਦੋ-

ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ,  
ਬੱਦਲ ਬਰਸ ਰਿਹਾ।  
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ,  
ਸਭ ਕੁਝ ਭਿੱਜ ਰਿਹਾ !

ਸਾਡੇ ਅੰਦਰੋਂ,  
ਵੇਖੋ ਕਿੰਜ ਹੈ—  
ਅੱਜ ਅਸਾਡਾ,  
ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ !!!

### -ਤਿੰਨ-

ਸੂਰਜ ਦੇ ਨਾਲ ਧੋ ਕੇ 'ਨ੍ਹੇਰੇ,  
ਬੱਦਲ ਲਏ ਬਣਾ !  
ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਬਣ ਕੇ ਖਿੜ ਉੱਠਿਆ, ਅੱਜ  
ਅੰਦਰ ਦਾ ਸਹਿਰਾ !!!

## ਸੀਤ ਯੁੱਗ

ਏਸ ਰੁੱਤ ਵਿਚ,  
ਧੁੱਪ ਠੰਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ !

ਪਹਾੜ ਬਰਫ਼ ਹੇਠ ਦੱਬੇ  
ਖਿੜਕੀ 'ਚੋਂ  
ਸਟਿੱਲ ਪੇਂਟਿੰਗ ਵਰਗੇ ਜਾਪਦੇ !  
ਜੰਗਲ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ,  
ਬਰਫ਼ ਦੀ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ਹੈ !

ਘਰਾਂ ਦੇ ਮੂਹਰੇ,  
ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀਂ ਬਰਫ਼,  
ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੇ ਰਾਹਾਂ ਦੁਆਲੇ—  
ਜੰਮੀਂ ਪਈ, ਲੋਹੇ ਵਰਗੀ ਸਖ਼ਤ,  
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਰਗੀ ਆਈਸ\*, ਤਿਲੁਕਵੀਂ—

ਠੰਡੀ, ਸੀਤ ਹਵਾ—  
ਸਿਫ਼ਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਤਾਪਮਾਨ—  
ਤਲਵਾਰ ਵਾਂਗੂੰ ਫਿਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—  
ਮਨ, ਤਨ ਰੂਹ ਵਿਚ।

---

\* ਆਈਸ - Ice

ਕੰਬਣੀ ਜਿਹੀ ਛਿੜਦੀ ਹੈ,  
ਅੱਖਾਂ, ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਮੀਂ,  
ਜੰਮ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭੂਗੋਲੇ 'ਤੇ ਫੈਲੀ  
ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵਿਚਕਾਰ  
ਵੀ ਇਹ ਸੀਤ ਰੁੱਤ—  
ਆਪਣੀ ਬਰਫੀਲੀ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ਸਮੇਤ—  
ਤਣੀ ਖੜੋਤੀ ਹੈ—  
ਦੀਵਾਰ ਵਾਂਗ !

ਇਕ ਨੂੰ ਇਕ,  
ਨਿੱਘ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ !

ਇਕ ਦੇ ਇਕ,  
ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ !

ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹਰ ਤਰਫ਼,  
ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਦਾ ਫ਼ਾਸਲਾ !

ਇਕ ...  
ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ... !!!  
ਤਿੜਕ ਰਿਹਾ ... !!!  
\* ਜੰਮ ਰਿਹਾ ... !!!

ਏਸ ਰੁੱਤ ਵਿਚ,  
ਧੁੱਪ ਠੰਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ !

---

\* ਜੰਮ ਰਿਹਾ - Freezing

## ਰੀਮੋਟ ਕੰਟਰੋਲ

ਉਹ ਰੀਮੋਟ ਕੰਟਰੋਲ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ  
ਬੰਦੂਕ ਬਣ ਕੇ ਆਏ  
ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ  
ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਦੇਹ  
ਛਾਨਣੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਨੇਮ ਵਿਚ ਬੱਝਾ,  
ਰੀਮੋਟ ਕੰਟਰੋਲ—  
ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਾਂਗ—  
ਹੱਥ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ, ਖਪਤ  
ਤੇ ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਦਾ ਵੀ  
ਆਪਣਾ ਹੀ ਨੇਮ ਹੈ

ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ  
ਨਿੱਕੇ ਵੱਡੇ ਟਾਪੂਆਂ ਦੁਆਲੇ  
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਾਗਰ  
ਚੜ੍ਹਦਾ, ਉੱਤਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ  
ਸੂਰਜ, ਚੰਨ, ਸਿਤਾਰੇ, ਨੇਰਾ—  
ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ—  
ਇਹ ਹੀ ਸਾਡਾ ਇਹਿਤਾਸ,  
ਇਹ ਹੀ ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ ਹੈ !!!

## ਕਲਾਕਾਰ : ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਚਿਤਰ

ਮੰਗਣਾ ਤੇ ਹੱਥ ਫੈਲਾਉਣਾ—  
ਉਸ ਲਈ ਹਰਾਮ ਹੈ !

ਪਰ ਉਹ ਬੇਕਾਰ ਹੈ !

ਹਰ ਸਵੇਰ,  
ਆਪਣੀ ਗਿਟਾਰ ਲੈ ਕੇ,  
ਉਸਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਛੇੜਦਾ,  
ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ,  
ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਜਾਗ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ !

ਬੜਾ ਕੁਝ ਅਰਥ-ਭਰਪੂਰ,  
ਅਰਥ-ਹੀਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ !

ਇਕ ਉਲ ਜਲੂਲ ਜਿਹਾ ਸੰਸਾਰ,  
ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ,  
ਸਭ ਲਈ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਰਾਹਗੀਰ, ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਪਏ,  
ਗਿਟਾਰ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕੇਸ\* ਵਿਚ,  
ਆਪ ਹੀ,  
ਕੁਝ ਸਿੱਕੇ ਸੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ !

ਕਲਾਕਾਰ,  
ਸਿੱਕਿਆਂ ਵਲ ਵੇਖ, ਵੇਖ,  
ਹੌਲੀ, ਹੌਲੀ,  
ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚੋਂ  
ਛਣ ਰਿਹਾ ਹੈ !

ਬੇਕਾਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ,  
ਕਾਰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ !!!

\* ਕੇਸ - Case, ਡੱਬਾ

## ਬੇਕਾਰੀ : ਹਵਾ, ਫੁਲ ਤੇ ਪਾਣੀ

(ਆਰਥਕ ਮੰਦਵਾੜੇ ਵਿਚ ਬੇਕਾਰ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂ)

ਹਵਾ ਆਉਂਦੀ,  
ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਛੇੜ ਜਾਂਦੀ,  
ਮਹਿਕ ਬਿਖੇਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ !

ਖੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀਆਂ 'ਚ  
ਹਲਚਲ ਹੁੰਦੀ,  
ਦਾਇਰੇ ਜਿਹੇ ਬਣਦੇ,  
ਫੈਲਦੇ,  
ਕੰਢਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ !

ਹਰ ਸਵੇਰ ਉਹ  
ਮਹਿਕ ਨਾਲ ਬਿਖਰਦਾ,  
ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਫੈਲਦਾ,  
ਹਵਾ  
ਫੁਲ  
ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖੇਡ, ਖੇਡਦਾ ਹੈ !!

ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ,  
ਇਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟਦਾ !!!

ਸਮਾਂ  
ਸੰਘਰਸ਼  
ਘਟਨਾ  
ਤੇ ਕਰਮ  
ਉਸ ਲਈ,  
ਬੇਅਰਥ ਹੋ ਗਏ ਹਨ !!!

## ਸੜਕ ਦੇ ਕੰਢੇ

ਸੜਕ ਦੇ ਕੰਢੇ  
ਆਪ ਹੀ, ਉਹ  
ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣ ਕੇ  
ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਕਿੰਨੇ ਸਿਆਲ ਲੰਘ ਗਏ ?  
ਕਿੰਨੇ ਹੁਨਾਲ ?

ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਬੇਘਰਿਆਂ ;  
ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਆਦੀਆਂ,  
ਤਨ, ਮਨ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ  
ਦੇ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ-  
ਉੱਠਦੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਵਲ ਵੇਖਕੇ-

ਸੌਣਾ, ਉਸ ਲਈ,  
ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਅਪਸਾਰ ਹੈ  
ਤੇ ਜਾਗਣਾ : ਜੀਵਨ !!!

ਸੜਕ ਦੇ ਕੰਢੇ  
ਉਹ ਰੋਜ਼ ਸੌਂਦਾ,  
ਰੋਜ਼ ਜਾਗਦਾ ਹੈ !!!

ਸੜਕ ਦੇ ਕੰਢੇ ...  
... ..

## ਆਰਥਕ ਮੰਦਵਾੜਾ<sup>1</sup> : ਇਕ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਸਕੇਪ

ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ  
ਪਹਿਲੇ ਮੰਦਵਾੜੇ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ

1. ਆਰਥਕ ਮੰਦਵਾੜਾ - Recession

ਸਟਾਕ<sup>1</sup> ਮਾਰਕਿਟ  
ਕਰੈਸ਼<sup>2</sup> ਹੋ ਗਈ ਹੈ !

ਆਰਥਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ  
ਰੇਤ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵਾਂਗ  
ਡਿਗ ਪਈਆਂ  
ਅੰਕੜੇ ਉਲਝ ਗਏ ...

ਆਰਥਕ ਮੰਦੇ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਵਿਚ  
ਘਿਰ ਗਿਆ ਹੈ ਸਭ ਕੁਝ  
ਦੇਸ਼, ਘਰ, ਰਾਜਨੀਤੀ।

## ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਰੁੱਤ

ਚਕਾ ਚੌਧ ਚਾਨਣ  
ਤੇ ਫਿਰ,  
ਘੁੱਪ ਅਨੁਰਾ ਹੈ !

ਪਿੱਛੇ ਟੋਆ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ,  
ਅੱਗੇ ਖੂਹ—

ਹੱਥ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ !

ਇਸ ਸਮੇਂ,  
ਬਾਹਰ ਵਲ ਨਹੀਂ,  
ਅੰਦਰ ਵਲ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ :

1. ਸਟਾਕ ਮਾਰਕਿਟ - Stock Market, 2. ਕਰੈਸ਼ - Crash

ਏਥੋਂ ਹੀ ਕਦੇ,  
ਬੁੱਧ, ਈਸਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ,  
ਮਾਰਕਸ ਤੇ 'ਸਾਰਤ' \* ਦੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਸਨ !!!

ਭੋਂ ਵੱਤਰ ਹੈ, ਹੁਣ  
ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਰੁੱਤ ਹੈ !!!

### ਆਬਸ਼ਾਰ : ਇਕ ਦੁਖਾਂਤ

ਏਥੇ ਇਹ ਆਬਸ਼ਾਰ,  
ਲਗਾਤਾਰ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ—  
ਯੁੱਗਾਂ, ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ—  
ਵਣਾਂ, ਰੁੱਖਾਂ, ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ,  
ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ,  
ਪੰਛੀਆਂ, ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ,  
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ,  
ਗੀਤ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ !  
ਪਾਣੀ ਦਾ ਕੋਮਲ ਰੂਪ,  
ਸੰਗੀਤ, ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ !

ਪਰ ਹੁਣ,  
ਵਣ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ,  
ਪੰਛੀ ਤੇ ਜਾਨਵਰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ !!

ਗਲੇਸ਼ੀਅਰ ਕਦੋਂ ਦਾ ਖੁਰ ਕੇ,  
ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ !  
ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ ਚੁੱਕਾ ਹੈ !!

\* ਸਾਰਤ - Jean-Paul Sartre

ਇਕ ਪਾਸੇ, ਮਾਨਵ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ  
ਸਨਅਤੀਕਰਨ ਦੀ ਮਾਰ—  
ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ  
ਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਅੰਬਾਰ—  
ਸੁੱਕੀ ਆਬਸ਼ਾਰ ...  
ਪਰਬਤ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੋਂ,  
ਧਰਤੀ ਦੀ ਉੱਜੜੀ ਹੋਈ,  
ਮਾਂਗ ਵਰਗੀ ਜਾਪਦੀ !  
ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਚੁੱਪ, ਏਥੇ  
ਚੁੱਪ ਹੀ ਅਲਾਪਦੀ !!!

### ਬੁਢਾਪਾ : ਇਕ ਬਿੰਬ-ਸਕੇਪ

ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾ ਤੋਂ  
ਉਲਟੇ ਰੁਖ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਦਤ ਹੈ !

ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ  
ਉਹ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੱਤਿਆਂ ਤਕ ਸੁੱਕ ਚੁੱਕੇ,  
ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਟੁੱਟੇ, ਬਿਖਰੇ ਠੀਕਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦਾ—  
ਬਰਤਨ ਬਨਾਉਣ ਲਈ, ਜੋੜ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ !

ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ 'ਚ ਖਿੰਡੇ ਨਕਸ਼  
ਜੋੜਦਾ, ਇਕ ਚਿਹਰਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ !

ਬਾਰ, ਬਾਰ ਫਟੇ ਹੋਏ ਭੁਕਾਨੇ ਵਿਚ  
ਹਵਾ ਭਰਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਫੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ !

... ..

ਵਾਪਰ ਕੇ ਵੀ, ...  
ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ !!

ਸਮਾਂ,  
ਪਿੱਛੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਮੁੜਦਾ !

ਝੁਰੜੀਆਂ 'ਚ ਫਟਿਆ ਬੁਢਾਪਾ,  
ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ, ਜਵਾਨੀ ਵਲ  
ਇਕ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦਾ !!!

ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾ ਤੋਂ  
ਉਲਟੇ ਰੁਖ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਦਤ ਹੈ !!!

### ਖੜੋਤ : ਇਕ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਸਕੇਪ

ਜਦੋਂ ਤੁਰਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ  
ਅਚਾਨਕ ਖੜ੍ਹ ਜਾਣ

ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ  
ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਹਵਾ ਰੁਕ, ਨਦੀ ਸੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਪਰਬਤ ਬਣੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਬੋਝ ਹੇਠ  
ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ,  
ਪਲਕ, ਨਜ਼ਰ, ਕਮਰ ਝੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

### ਰਾਵਣਾਂ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ

ਟੀ.ਵੀ. ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਲਝਿਆ  
ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਅਸਲ ਲੜਾਈ ਭੁੱਲ ਗਿਆ

ਉੱਜ ਉਹ ਹੱਸਦਾ ਵੀ ਹੈ, ਰੋਂਦਾ ਵੀ,  
ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ, ਬੰਦੂਕ ਵੀ,

ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ  
ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ  
ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਪੁੱਟਦਿਆਂ ਹੀ  
ਉਹ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ—  
ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ  
“ਸੀਰੀਅਲ” ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਿਰਦਾਰ—

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ  
ਰਾਵਣਾਂ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਹੈ !!!

### ਮਸ਼ੀਨ-ਕਲਚਰ

ਮੇਰੇ ਪੁਰਖੇ ਹੁਣ ਤਕ,  
ਮੇਰੇ ਨਾਲ, ਨਾਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਠੋਹਕਰ, ਠੇਡਾ ਲੱਗਿਆ,  
ਟੁਕੜੇ, ਟੁਕੜੇ ਹੋਇਆ ਦਿਲ,  
ਅੱਖੀਆਂ 'ਚੋਂ ਵੱਗਿਆ ...

ਤਾਂ ਜ਼ਿਹਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ 'ਚੋਂ,  
ਢਾਰਸ ਦੇਣ ਜਾਂ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ,  
ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਜਾਗ ਪਈ !

ਮੇਰੇ ਪੁਰਖੇ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ,  
ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਰੇ ਹਨ :  
ਸੋਚ ਵਿਚ, ਖਿਆਲ ਵਾਂਗ,  
ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਜੁੜਨ ਦੇ ਭਿਆਲ ਵਾਂਗ !!!

ਪਰ ਹੁਣ  
ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੱਚੇ ਮੈਥੋਂ ਟੁੱਟ ਗਏ ਹਨ !  
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਹੈ,  
ਰਸਤੇ ਹਨ, ਰਸਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਮਤ\* ਹੈ !

ਉਹ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਂਗ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ...  
ਮਸ਼ੀਨ ਜੁ ਲਗਾਤਾਰ ਮਾਡਲ ਬਦਲਦੀ ਹੈ ...  
ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਸ਼ੀਨ, ਜਾਂ  
ਫੈਕਟਰੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ !!!

ਖਪਤ-ਕਲਚਰ ਨੇ ਕੋਲ, ਕੋਲ ਵੱਸਦਿਆਂ ਵੀ, ਸਾਨੂੰ  
ਦੋ ਵੱਖ, ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ !  
ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਿੱਧ, ਪੁੱਠ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ !!!

## ਦਾਵਾਨਲ ਦਾ ਮੌਸਮ

(ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ (2009) ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ  
ਦਾਵਾਨਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ)

ਦਾਵਾਨਲ ਦਾ ਮੌਸਮ ਹੈ  
ਬਿਜਲੀ  
ਕੜਕਦੀ  
ਚਮਕਦੀ  
ਬਰਸਦੀ

\* ਸੰਮਤ - ਦਿਸ਼ਾ

ਤੇ ਵਣ,  
ਦਾਵਾਨਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ !

ਪਹਾੜੀ ਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਸੋ,  
ਨਿੱਕੇ, ਵੱਡੇ ਨਗਰ,  
ਅੱਗ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ !

ਸਭ ਕੁਝ ਜਲਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ !!

ਰੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰਾਖ ਉੱਡਦੀ ਹੈ !!!

ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ-ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਫਿਊਜੀ,  
ਅਵਾਸੀ, ਅਘਰਵਾਸੀ  
ਹੋਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਭੋਗਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ,  
ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ,  
ਫੇਰ ਵੱਸਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ !

ਸੁਫਨਾ ਲੈਂਦਾ,  
ਉਸਦੀ ਤਾਬੀਰ ਲੋਚਦਾ ਹੈ !!

ਹਰ ਛਿਣ,  
ਫਲਸਫਾ ਜਿਊਂਦਾ,  
ਫਲਸਫਾ ਸੋਚਦਾ ਹੈ !!!

## \* ਭੂਤ ਨਗਰ

ਭੂਤ ਨਗਰ ਦੇ  
ਵਾਸੀ, ਏਥੇ,

\* ਭੂਤ ਨਗਰ - Ghost Town  
ਕਿਟਸਾਲਟ (ਬੀ.ਸੀ., ਕੈਨੇਡਾ) ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਖਾਣ (Mine), ਮੈਲਿਬਡੇਨਮ ਦੇ ਭਾ ਡਿਗਣ  
ਉਪ੍ਰੰਤ, ਸਦਾ ਲਈ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਸ਼ਾਂਤ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ, ਰਮਣੀਕ ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ  
ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ, ਇਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਨਗਰ, ਭੂਤ ਨਗਰ ਬਣ ਗਿਆ।



ਸੁਫਨੇ ਲੈ ਕੇ ਆਏ,  
ਉੱਜੜ ਗਏ !!!

ਗਲੀਆਂ ਸੁੰਨਮਸਾਣ  
ਸੁੰਨੇਂ ਵਿਹੜੇ  
ਹਵਾ ਰੁਮਕਦੀ  
ਬੱਦਲ ਗੱਜੇ  
ਮੀਂਹ ਬਰਸਦਾ

ਸੱਤ-ਰੰਗੀਆਂ 'ਚੋਂ ਖੇਡੇ ਸੂਰਜ  
ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ

ਪੰਖੀ, ਫੁਲ, ਫਲ,  
ਮਹਿਕਾਂ ਦੇ ਦਰਿਆ  
ਅਜੇ ਵੀ ਏਥੇ  
ਜੀ, ਜੰਤ, ਹਰ ਸ਼ੈ  
ਆਪਣੇ ਮੌਲਕ ਰੂਪ 'ਚ ਵਿਚਰੇ  
ਬੱਸ ਮਾਨਵ ਨਾ ਦਿੱਸੇ ਕਿਧਰੇ

ਹਰ ਪੰਛੀ ਲਈ ਚੋਗਾ ਏਥੇ  
ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ, ਜਲ-ਜੰਤਾਂ  
ਦੇ ਲਈ ਏਥੇ ਭੋਜ ਅਨੰਤ

ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਖਾਣ,  
ਨਾ ਚੱਲੇ—  
ਖੋਟਾ ਸਿੱਕਾ ਬਣ ਗਿਆ ਮਾਨਵ  
ਕੈਸਾ ਇਹ ਸੋਕੇ ਦਾ ਮੌਸਮ  
ਨੌਕਰੀਆਂ ਜੜ੍ਹ ਤੀਕ ਸੁੱਕੀਆਂ

ਸੁਕ ਗਏ ਸੁਫਨੇ  
ਇਕ

ਇਕ  
ਕਰ ਕੇ  
ਏਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ  
ਵਾਸੀ ਉੱਜੜ ਗਏ  
੦੦੦੦੦  
੦੦੦੦੦  
੦੦੦੦੦  
ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨਾਲ ਬੱਝੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ  
ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਨਵ ਦਾ ਵਾਸਾ  
ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਘਰ-ਸੰਕਲਪ  
ਦੇਸ਼, ਦੀਨ ਤੇ ਵਾਦ, ਸੰਵਾਦ,  
ਕਿੱਤੇ ਅੰਤ ਤੇ ਕਿੱਤੇ ਆਦਿ  
੦੦੦੦੦  
੦੦੦੦੦  
ਏਥੋਂ ਉੱਜੜੇ, ਉੱਥੇ ਵੱਸੇ,  
ਜਿੱਥੇ ਵੱਸੇ, ਉੱਥੇ ਸੁਫਨੇ !

ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸਰਹੱਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ  
ਵਿਸ਼ਵ-ਚੇਤਨਾ ਬਣ ਕੇ ਲੰਘੇ  
ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ 'ਚ ਹਰ ਇਨਸਾਨ।

ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਵੰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ,  
ਪੌਣਾਂ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਸਮਾਨ !!!

ਖੁਸ਼ਬੂ ਬਣ ਕੇ ਫੈਲ ਜਾਏ ਹੁਣ  
ਭੂਗੋਲ 'ਤੇ ਹਰ ਇਨਸਾਨ !!!  
੦੦੦੦੦  
੦੦੦੦੦  
੦੦੦੦੦  
ਭੂਤ ਨਗਰ ਤਾਂ  
ਭੂਤ ਨਗਰ ਹੈ,

ਬੀਤ ਗਏ ਦੀ ਕੰਜ ਵਾਂਗਰਾਂ—  
ਨਵੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਉੱਤੋਂ ਲੱਥੇ !!!

ਭੂਤ ਨਗਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਏਥੇ  
ਸੁਫਨੇ ਲੈ ਕੇ ਆਏ  
ਉੱਜੜ ਗਏ !!!

### \* ਤਕਨੀਕੀ ਬਸਤੀਆਂ

ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ !  
ਤੇ ਮਾਇਆ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਨਹੀਂ !

ਜੇ ਇੰਜ ਹੁੰਦਾ,  
ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ  
ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ !

ਪਰ ਇੰਜ,  
ਹੈ ਨਹੀਂ !

ਉੱਥੇ ਵੀ, ਬੇਘਰੇ  
ਧਰਤੀ ਵਿਛਾ ਕੇ, ਉੱਪਰ  
ਅਸਮਾਨ ਤਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ !

ਸੂਰਜ, ਝੱਖੜ, ਮੀਂਹ, ਤੂਫਾਨ ...  
ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ  
ਹੀ ਬਰਸਦੇ ਹਨ—  
ਨਸ਼ੇ, ਏਡਜ਼,  
ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਦੇ ਲਾ-ਇਲਾਜ ਰੋਗ !

---

\* ਤਕਨੀਕੀ ਬਸਤੀਆਂ - Technical Colonies

ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ  
ਜਾਦੂ ਦੀ ਛਤੀ ਬਣਾਉਂਦਾ, ਬਣਾਉਂਦਾ,  
ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਵੀ  
ਟੁੱਟ, ਬਿਖਰ,  
ਖਿੰਡ ਗਿਆ ਹੈ !!!  
ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਵੀ ਬੇਘਰੇ ਹਨ, ਅਨੇਕ,  
ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਗੀ !!!

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ  
ਚੀਨ, ਵੀਅਤਨਾਮ ਤੇ  
ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼  
ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀ  
ਤਕਨੀਕੀ ਨੌਆਬਾਦੀ ਹੀ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਲੁੱਟ ਘਸੁੱਟ,  
ਹਰ ਯੁੱਗ, ਹਰ ਸਮੇਂ,  
ਨਾਮ ਬਦਲ, ਵੇਸ ਬਦਲ—  
ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੀ,  
ਖਿਤਿਜ ਅੱਗੇ ਖਿਤਿਜ ਦਾ,  
ਭਰਮ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ !

ਸ਼ਾਸਕੋ  
ਤੇ ਸ਼ਾਸਤੋ !!!

ਵੱਖ, ਵੱਖ ਵਾਦਾਂ ਹੇਠ,  
ਵਿਚਰਦੀਓਂ ਬਸਤੀਓਂ !!!

ਆਓ,  
ਕਿਤੇ ਵਿਚ, ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਲੀਏ,  
ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ—  
ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਰ ਦੇਈਏ ਓਸ ਤੋਂ—  
ਬਦਲੀਏ ਉਸ ਦਾ ਖੁਦਾ !!!

## ਚੁੱਪ ਦਾ ਸ਼ੋਰ

ਚੁੱਪ ...

ਚੁੱਪ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਸੁਣੋ  
ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਬੁਣਤ ਬੁਣੋ  
ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗੈਂਤੀ ਲੈ ਕੇ  
ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਸੱਚ ਖੁਣੋ

ਜੋ ਸੁਣਿਆਂ, ਉਹ ਹੀ ਬੋਲੋ,  
ਜੋ ਤੱਕਿਆ, ਲਿਖਤ ਬਣਾਵੋ  
ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲ ਭੁਲੰਦੀਆਂ,  
ਇਸ ਹੋਂਦ ਦਾ ਹਰ ਦਰ ਖੋਲ੍ਹੋ

ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਸੁਫਨੇ ਜੋੜੋ  
ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਕੇ  
ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਦੇ ਜਾਵੋ  
ਹਰ ਕਾਰ-ਵਲੇਵਾਂ ਤੋੜੋ

ਕੀ ਹੋ ? ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ?  
ਕਿੰਜ ਆਏ ? ਕਿੰਜ ਮਿਟ ਜਾਣਾ ?  
ਇਹ ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਸਦੀਵੀ  
ਹਰ ਤੋੜ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਨਾ

ਜੀਵਨ ਹੈ ਜਸ਼ਨ ਨਿਰਾਲਾ  
ਇਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਸਮਵਿੱਥ ਵਿਚਰੇ  
ਇਹ ਸੱਤ-ਰੰਗੀਆਂ ਦਾ ਸੋਮਾਂ  
ਇਹ ਸੂਰਜ, ਇਹੋ ਉਜਾਲਾ

ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚਲਾ ਗਿਆਨ  
ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਨਾਲ ਧਿਆਨ  
ਇਹ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਦੀ ਟੀਸੀ  
ਹਰ ਮੌਸਮ, ਇਹ ਇਨਸਾਨ

194

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmmand/1-Proof/Pind Brahmmand-C1

ਹਰ ਚੁੱਪ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਸੁਣੋ  
ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਬੁਣਤ ਬੁਣੋ  
ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗੈਂਤੀ ਲੈ ਕੇ  
ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਸੱਚ ਖੁਣੋ

## ਸੌ ਸਾਲ ਬਾਅਦ

(ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਦੇ ਸਾਕੇ ਅਤੇ  
ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ)

ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਸਨ,  
ਸੁਫਨਾ ਸਨ,  
ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ  
ਸੁਫਨੇ ਦਾ ਸੱਚ ਸਨ।

ਪਿਛਲੇ ਸੌ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ  
ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ, ਹੌਲੀ, ਹੌਲੀ  
ਪੰਜਾਬ ਵਧਦਾ, ਵਿਗਸਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਹ ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਹੋਣਗੇ  
ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਵਲਾਂ ਵੇਖਕੇ  
ਜੁ ਅਜੇ ਵੀ ਵੰਡਿਆ ਹੈ,  
ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹੈ,  
ਉੱਚਾ, ਨੀਵਾਂ ਹੈ,  
ਬਾਬਿਆਂ ਤੇ ਜਾਦੂ, ਟੂਣਿਆਂ ਵਿਚ  
ਘਿਰਿਆ ਹੈ।

ਡਰੱਗ ਕਲਚਰ ਤੇ ਗੈਂਗ-ਯੁੱਧ  
ਦੇ ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਵਿਚ ਘਿਰੀ  
ਸਾਡੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕਿਸ ਤਰਫ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmmand/1-Proof/Pind Brahmmand-C1

195

ਜਿਸ ਸੁਫਨੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ  
ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ,  
ਇਹ ਉਹ ਸੁਫਨਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ !!!

ਸੌ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ  
ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਸੱਚ ਨਹੀਂ,  
ਭਰਮ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਾਂ !!!

### ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ : “ਮਖੌਟੇ ਤੇ ਹਾਦਸੇ” ਦਾ ਥੀਮ ਗੀਤ

ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੀ ਆਦਿ-ਕਹਾਣੀ  
ਹਾਦਸਿਆਂ ਦਾ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ  
ਏਧਰ ਸੂਰਜ, ਔਧਰ 'ਨੂਰਾ  
ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ ? ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ??

ਹਾਦਸਿਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਮਖੌਟੇ  
ਮਿਥਿਆ ਮੁਖ ਰਾਮਾਇਣ, ਗੀਤਾ  
ਸੱਚ, ਝੂਠ ਦੀ ਇਸ ਜੰਗ ਨੇ ਵੀ  
ਹਾਦਸਿਆਂ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਸਮਾਣਾ

\* ਹਾਦਸਿਆਂ 'ਚੋਂ ਜਨਮੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ  
ਪਿੰਡ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ, ਸਗਲ ਪਾਸਾਰਾ  
ਪਲ, ਪਲ 'ਚੋਂ ਤਵਾਰੀਖ ਖੋਲ੍ਹਦੀ  
ਹਾਦਸਿਆਂ ਦਾ ਭੇਦ ਪੁਰਾਣਾ

ਹਾਦਸਿਆਂ ਵਿਚ ਯੁੱਗ ਦਾ ਰਾਂਝਾ  
ਹੀਰ ਸਲੇਟੀ, ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬਾਂ  
ਸੱਸੀਆਂ ਮਾਰੂਥਲ ਬਣ ਗਈਆਂ  
ਪੁੰਨੂੰਆਂ ਮੁੜ ਨਾ ਆਣਾ

ਬੀਰਜ ਦਾ ਤੇ ਅੰਡ-ਕੋਸ਼ ਦਾ  
ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੀਵਨ-ਜਨਮ ਪੁਰਾਣਾ  
ਹਾਦਸਿਆਂ 'ਚੋਂ ਜਨਮੋਂ ਮਾਨਵ  
ਹਾਦਸਿਆਂ ਵਿਚ ਮਰ ਮੁਕ ਜਾਣਾ

ਜਨਮ-ਪੀੜ 'ਚੋਂ ਜਨਮੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ  
ਜਨਮ-ਪੀੜ ਵਿਚ ਬੀਤੀ ਜਾਏ  
ਧੁੱਪ-ਛਾਵਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਅੱਥਰੂ,  
ਧੁੱਪ-ਛਾਵਾਂ ਵਿਚ ਠਉਰ ਟਿਕਾਣਾ

ਤੜਪੇ ਜਿੰਦਗੀ, ਪਾਕ ਮੁਹੱਬਤ  
ਮਾਦਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ  
ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਲਝੇ ਗੋਰਖ ਧੰਦੇ  
ਕੀਕੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪਛਾਣਾ ?

ਘਰ, ਘਰ ਵਿਚ ਅਜਨਬੀ-ਵਾਸਾ  
ਹਰ ਦਰ 'ਚੋਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਉੱਠੀਆਂ  
ਬੇਗਾਨੇ ਮੌਸਮ ਦੇ ਅੰਦਰ  
ਆਪਣਿਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਟਿਕਾਣਾ

ਹਾਦਸਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦਰਸ਼ਨ  
ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੈਲੀ  
ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਅੰਦਰ  
ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ, ਸਗਲ ਜਮਾਨਾ।

\* Big Bang (ਵੱਡਾ ਜਾਂ ਮਹਾਂ ਹਾਦਸਾ ਜਾਂ ਧਮਾਕਾ)-Refer to the Big Bang Theory-

## ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ “ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਤੇ ਪਿਰਾਮਿਡ” ਦਾ ਥੀਮ ਗੀਤ

ਐ ਸੂਰਜ ਦੀ ਚੇਤੰਨ ਸੁਆਓ  
ਐ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਵਗਦੀ ਹਵਾਓ  
ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦਰ 'ਚ ਸੁੱਤਾ ਹੈ ਮਾਨਵ  
ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਬਾਹੀ ਵਿਖਾਓ

ਪੌਣ ਪਾਣੀ 'ਚ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਮੌਸਮ  
ਗੰਦੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਨਦੀਆਂ ਤੇ ਨਾਲੇ  
ਕਾਰਖਾਨੇ, ਧੂੰਆਂ, ਬੰਬ, ਜੰਗਾਂ,  
ਰੋਗ ਤਨ, ਮਨ ਦੇ - ਧੁੰਦਲੇ ਉਜਾਲੇ  
ਇਹਦੀ ਅੱਗ ਹਰ ਜੰਗਲ 'ਚ ਭੜਕੀ  
ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਘਿਰਾਓ

ਮਹਾਂ ਨਗਰਾਂ 'ਚ ਬੇਗਾਨਗੀ ਹੈ  
ਅਰਥ ਗੁੰਗੇ, ਸ਼ਬਦ ਹੋਏ ਬੋਲੇ  
ਤੁਰਦੇ, ਫਿਰਦੇ ਇਹ ਗੁੰਬਦ ਨੇ ਮਾਨਵ  
ਦਰ ਪੱਥਰ ਨੇ, ਕੋਈ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹੇ  
ਇਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸ਼ੇਰਾਂ 'ਚ ਡੁੱਬਾ  
ਏਸ ਮਾਨਵ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਿਰਾਓ

ਵਿਕੇ ਵੀਰਜ ਤੇ ਅੰਡੇ ਵੀ ਵਿਕਦੇ  
ਏਥੇ ਬੈਂਕਾਂ 'ਚ ਮਾਂ, ਬਾਪ ਵੱਸਦੇ  
ਘਰ ਕੇਵਲ ਖਲਾਅ ਬਣ ਗਏ ਨੇ  
ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਫਨੀਅਰ ਨੇ ਡੱਸਦੇ  
ਟੈਸਟ-ਟਿਊਬਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨੇ ਇਹ  
ਨਾ ਮੁਹੱਬਤ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਲਗਾਓ

ਨਫਾ-ਖੋਰ ਅਤੇ ਲੋਭੀ, ਪਾਖੰਡੀ  
ਵਿਸ਼ਵ ਬਣਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਮੰਡੀ  
ਤਨ ਵਿਕਦੇ ਤੇ ਮਨ ਏਥੇ ਵਿਕਦੇ

ਦੱਲੇ ਨੇਤਾ, ਸਿਆਸਤ ਹੈ ਰੰਡੀ  
ਇਹ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਣ  
ਮਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਓ

\* ਗਸ਼ਤੀ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਗਸ਼ਤੀ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ  
ਨਸ਼ਾ-ਕਲਚਰ 'ਚ ਡੁੱਬੀਆਂ ਤੇ ਰੁੜ੍ਹੀਆਂ  
ਜੁਰਮ, ਦਹਿਸ਼ਤ 'ਚ ਬਚਪਨ, ਜਵਾਨੀ  
ਸੁਰਤ ਬਿਖਰੀ, ਇਕਾਈਆਂ ਨਾ ਜੁੜੀਆਂ  
ਬੇਘਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਉੱਠੇ ਨੇ ਭਾਂਬੜ  
ਘਰ ਸਾਂਭੋ, ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਓ

ਫੁਲ, ਕੰਡੇ ਤੇ ਮੌਸਮ ਨੇ ਆਪਣੇ  
ਨਾ ਆਪੇ 'ਚ ਪਾਓ ਦਰਾੜਾਂ  
ਇਹ ਮਾਨਵ ਹੀ ਮਾਨਵ ਦਾ ਦਾਰੂ  
ਕਿਉਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਦੀਵਾਰਾਂ ?  
ਹੱਦ ਮੰਨੋਂ ਹਵਾ ਨਾ, ਮਹਿਕ ਨਾ,  
ਵਿਸ਼ਵ-ਪਿੰਡ 'ਚੋਂ ਇਹ ਹੱਦਾਂ ਹਟਾਓ।

## ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ “ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਤੇ ਪਿਰਾਮਿਡ” ਦੀ ਇਕ ਬੋਲੀ

ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਆ ਗਏ  
ਸਾਰੇ ਸੁਰ, ਸੰਗੀਤ  
ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗਮ ਯਾਰੋ  
ਨਵ-ਯੁੱਗ, ਨਵ-ਸੰਗੀਤ  
ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ, ਭਲਕ ਨਾਲ ਅੱਜ  
ਨੱਚੇ ਪਿਆ ਅਤੀਤ  
ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਾ ਮੁੱਕੇ

\* ਗਸ਼ਤੀ - ਵੇਸਵਾ, Prostitute

ਸਮੇਂ ਜਾਂਵਦੇ ਬੀਤ  
 ਪੱਛਮ ਤੇ ਪੂਰਬ ਰਲ, ਤੁਰ ਪਏ  
 \*ਯੁੱਧ ਰਹੇ ਨਾ \*ਸੀਤ  
 ਪੌਣਾਂ, ਧਰਤੀ, ਪਾਣੀ ਮੰਗਣ  
 ਸੁੱਚੀ, ਸੁਥਰੀ ਰੀਤ  
 ਗਿੱਧਾ, ਭੰਗੜਾ, ਸੰਮੀਂ, ਢੋਲਾ,  
 “ਪੌਪ”, “ਰੌਕ” ਨੇ ਮੀਤ  
 ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਗੁਲਸ਼ਨ ਯਾਰੋ  
 ਸਭ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਗੀਤ  
 ਸੁਰ ਵਿਚ ਸੁਰ ਮੇਲਣ ਦੀ ਏਥੇ  
 ਪੌਣ, ਮਹਿਕ ਜਿਹੀ ਰੀਤ  
 ਪੌਣਾਂ, ਫੁਲ ਬਣੀਆਂ  
 ਮਹਿਕਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ  
 ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਦੇ ਸੰਗਮ ਉੱਤੇ  
 ਫੁਲਦੀ, ਫਲਦੀ ਪ੍ਰੀਤ  
 ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਆ ਚੜ੍ਹਿਆ  
 ਪਿੰਡ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਮੀਤ  
 ਦੇ ਪੈਰ ਘੱਟ ਤੁਰਦੀ  
 ਤੁਰਦੀ ਮਟਕ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ  
 ਪੌਣਾਂ ਫੁੱਲ ਬਣੀਆਂ  
 ਮਹਿਕਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ।

## ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ “ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਤੇ ਪਿਰਾਮਿਡ” ਦੀ ਕਵਾਲੀ

ਪਿੰਡ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਭ ਮੈਥੋਂ ਥੱਲੇ  
 ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ  
 ਮਸਤੀ, ਮਸਤ, ਮਸਤ

\* ਸੀਤ ਯੁੱਧ - Cold War

ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ਕਲੰਦਰ  
 ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ

ਅੱਲਾ ਛੋਟਾ, ਈਸਾ ਛੋਟਾ  
 ਛੋਟੇ ਰਾਮ, ਰਹੀਮ ਵੀ ਮੈਥੋਂ  
 ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਅੰਬਰ  
 ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ  
 ਮਸਤੀ ...

... ...  
 ਏਧਰ ਅੰਬਰ, ਓਧਰ ਅੰਬਰ  
 ਅੰਬਰੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅੰਬਰ  
 ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ  
 ਮਸਤੀ, ਮਸਤ

... ...  
 ਅੱਖਰ ਘੜ, ਘੜ, ਸ਼ਬਦ ਬਣਾਏ  
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅਰਥ ਟਿਕਾਏ  
 ਨਵੀਂ ਕਲਪਨਾ, ਨਵੇਂ ਇਰਾਦੇ  
 ਰਸਤੇ ਨਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ  
 ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ਕਲੰਦਰ  
 ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਅੰਦਰ, ਅਰਥਾਂ ਅੰਦਰ  
 ਅਰਥਾਂ ਅੰਦਰ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਅੰਦਰ  
 ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ  
 ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ਕਲੰਦਰ

... ...  
 ... ...  
 ... ...  
 ਨਿ੍ਤ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਨੱਚੇ ਮਸਤੀ  
 ਵੱਖੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੱਸੇ ਮਸਤੀ  
 ਮਸਤੀ ਮੁਕਤ ਕਰੇ ਸੋਚਾਂ ਤੋਂ  
 ਮਸਤੀ ਵੱਸੇ, ਮਸਤੀ ਅੰਦਰ

ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ਕਲੰਦਰ  
ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ

... ..

ਮਸਤੀ ਨਜ਼ਰ, ਨਜ਼ਾਰਾ ਮਸਤੀ  
ਮਸਤੀ ਅੱਖ, ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਸਤੀ  
ਮਸਤੀ ਵਿਚ, ਮਸਤੀ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੀ  
ਆਪਣਾ ਆਪ ਕਿਨਾਰਾ ਮਸਤੀ  
ਮਸਤੀ ਸਾਗਰ, ਧਰਤੀ, ਅੰਬਰ  
ਮੈਂ ਮਾਨਵ ...

... ..

ਮਸਤੀ ਅੱਗ, ਸ਼ਰਾਰਾ ਮਸਤੀ  
ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਇਹ  
ਦਾਵਾਨਲ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਇਹ  
ਪੌਣ ਬਣੇਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਟੱਪੇ  
ਅੰਬਰ ਵਾਂਗੂੰ ਤਣ ਜਾਂਦੀ ਇਹ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤੀ ਦਾ ਅਡੰਬਰ  
ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ  
ਮਸਤੀ ਮਸਤ ...

... ..

ਮਸਤੀ ਹੈ ਤਨ, ਤਨ ਦੇ ਅੰਦਰ  
ਮਸਤੀ ਹੈ ਮਨ, ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ  
ਮਸਤੀ ਹੈ ਹਰ ਜਨ ਦੇ ਅੰਦਰ  
ਸ਼ਬਦ-ਕਲਾ, ਹਰ ਫਨ ਦੇ ਅੰਦਰ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ...

... ..

ਮਸਤੀ ਫੀਮ ਤੇ ਮਸਤ ਸ਼ਰਾਬ  
ਮਸਤੀ ਕਾਮ ਤੇ ਮਸਤ ਸ਼ਬਾਬ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ...

... ..

ਹੈਰੋਇਨ ਤੇ ਮੈਰੇਵਾਨਾ  
ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਸਾਰੇ

ਆਇਆ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ...

... ..

ਮਸਤ ਕੋਕੇਨ ਤੇ ਭੁੱਕੀ ਮਸਤੀ  
ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਹਸਤੀ  
ਮਸਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗੀ ਯਾਰੋ  
ਮਸਤੀ ਤੋਂ ਹੈ ਹਰ ਸ਼ੈ ਸਸਤੀ  
ਮਸਤੀ ਬਾਹਰ, ਮਸਤੀ ਅੰਦਰ  
ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ...

... ..

ਮਸਤੀ ਗੁੰਮ ਸੁੰਮ ਮੌਨ ਸਮਾਧੀ  
ਮਸਤੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਉੱਚ ਉਪਾਧੀ  
ਬੁੱਲ੍ਹਾ, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਵੀ ਮਸਤੀ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤੀ, ਮਸਤੀ

-ਏਥੇ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬੋਲ ਉੱਭਰਦੇ ਹਨ :  
“ਕੰਜਰੀ ਬਣਿਆਂ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾ ਘੱਟਦੀ  
ਮੈਨੂੰ ਨੱਚ ਕੇ ਯਾਰ ਮਨਾਵਣ ਦੇ।”

(ਉਪਰੋਕਤ ਬੋਲ ਉੱਚੇ, ਨੀਵੇਂ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ  
ਫਿਰ ਕਵਾਲੀ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬੋਲ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)

ਮਸਤੀ ਕੰਜਰੀ, ਮਸਤ ਕੰਜਰ  
ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ...

... ..

ਮਸਤੀ ਸੋਚ ਤੇ ਮਸਤੀ ਚਿੰਤਨ  
ਮਸਤੀ ਸਾਗਰ, ਸਾਗਰ-ਮੰਥਨ

ਮਸਤੀ ਅਨੁਭਵ, ਅਰਥ-ਪਾਸਾਰਾ  
ਮਸਤੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ਬਦ-ਦੁਆਰਾ  
ਮਸਤੀ ਬਾਹਰ, ਮਸਤੀ ਅੰਦਰ  
ਮੈਂ ਮਾਨਵ ...  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ... ..

... ..

ਮੈਂ ਖਾਲਕ, “ਭਗਵਾਨ” ਬਣਾਇਆ  
“ਸ਼ਬਦਾਂ” ਵਿਚ “ਸ਼ੈਤਾਨ” ਵਸਾਇਆ  
“ਆਦਮ”, “ਹੱਵਾ” ਤੇ “ਪੀਰ”, “ਪੈਗੰਬਰ”  
ਸਭ ਮੇਰੇ “ਸ਼ਬਦਾਂ” ਦੀ “ਮਾਇਆ”  
ਸਭ ਮੇਰੇ “ਅਰਥਾਂ” ਦੇ ਅੰਦਰ  
ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ...

... ..

ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦੀਂ “ਪਿੰਡ”, “ਬ੍ਰਹਮੰਡ”  
ਸੱਚਾ, ਸੱਚਾ ਮੈਂ ਪਾਖੰਡ  
ਖੰਡ, ਖੰਡ ਹੋਵਾਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦੀਂ  
ਅਰਥੀਂ ਵਿਚਰਾਂ ਹੋਂਦ ਅਖੰਡ  
ਮੇਰੇ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰੇ ਉੱਤੇ  
ਬਾਗ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਬੰਜਰ  
ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ...

... ..

ਮਸਤੀ ਪਾਣੀ, ਭਾਫ ਤੇ ਬਰਖਾ  
ਮਸਤੀ ਸੂਤਰ, ਮਸਤੀ ਚਰਖਾ

ਪੁੱਤਰ ਵਿਚ ਪਿਓ, ਬੀਜ ਦੀ ਮਸਤੀ  
ਰੁੱਖ 'ਚੋਂ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਤੋਰਦੀ ਮਸਤੀ

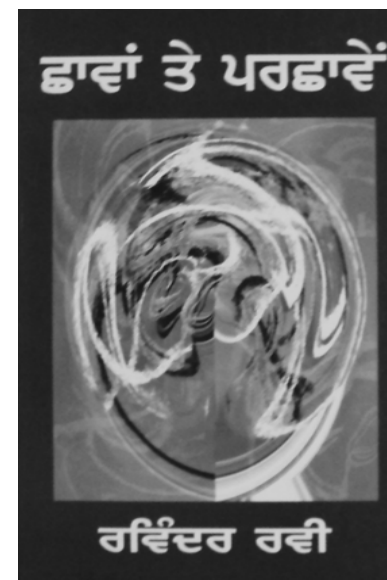
ਫੁੱਲੀਂ ਮਹਿਕਾਂ, ਮਹਿਕਦੀ ਮਸਤੀ  
ਪੰਛੀ ਚਹਿਕਣ, ਚਹਿਕਦੀ ਮਸਤੀ  
ਸਭ ਨੂੰ ਅੰਗ ਲਾ, ਅੱਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀ

ਵੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਦਹਿਕਦੀ ਮਸਤੀ  
ਮਸਤੀ ਸਭ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਦੇਵੇ  
ਮਸਤੀ ਬਲਦੀ, ਮਸਤੀ ਅੰਦਰ  
ਮੈਂ ਮਾਨਵ ...  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ...

... ..

ਮਸਤੀ ਦਰ, ਮਸਤੀ ਦੀਵਾਰ  
ਮਸਤੀ ਜੀਵਨ, ਮੋਖ-ਦੁਆਰ  
ਹੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤੀ ਦਾ ਵਾਸਾ  
ਮਸਤੀ ਨੂੰ, ਮਸਤੀ ਦਾ ਖੁਮਾਰ  
ਮਸਤੀ ਹੈ ਘਟ, ਘਟ ਦੇ ਅੰਦਰ  
ਮੈਂ ਮਾਨਵ, ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ, ਮਸਤ  
ਮਸਤੀ, ਮਸਤ ਕਲੰਦਰ।





ਲਿਖਣ-ਸਾਲ : 2003-2007

ਛਪਣ-ਸਾਲ : 2007

## ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵੇਂ : ਆਰੰਭਕ ਬੋਲ

“ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵੇਂ” ਮੇਰਾ ਸਤਾਰ੍ਹਵਾਂ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। “ਪੱਤਰ ਤੇ ਦਰਿਆ” ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 2003 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। 15 ਅਪ੍ਰੈਲ, 2003 ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਖਰੜਾ ਭਾਰਤ ਛਪਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹਥਲੇ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸਹਿਜ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।



ਇਹ ਚਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਉੱਥਲ ਪੁੱਥਲ ਤੇ ਅਨਿਸ਼ਚਤਤਾ ਦੇ ਸੂਚਕ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਨਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਾਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਟੁੱਟ, ਭੱਜ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਬੜੀ ਹੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ! ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ, ਮੈਨੂੰ ਕਾਫੀ ਟੁੱਟ, ਭੱਜ ਤੇ ਮੁਰੰਮਤ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਬੜੀ ਉੱਥਲ ਪੁੱਥਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਗੰਧਲੀ ਸਿਆਸਤ ਨੇ ਰਾਜੀ ਆਤੰਕਵਾਦ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਛਡਯੰਤਰ ਰਚਕੇ ਈਰਾਕ ਤੇ ਮੱਧ-ਪੂਰਬ ਦੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਫਲਸਤੀਨ ਤੇ ਲਿਬਨਾਨ ਉੱਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਤਬਾਹਕੁਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ, ਉੱਥੇ ਸਮੁੱਚੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ, ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਦੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ, ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਧੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਈਰਾਨ, ਉੱਤਰੀ ਕੋਰੀਆ, ਸੂਡਾਨ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੇ ਸੋਮਾਲੀਆ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਹੀ ਤਣਾ-ਪੂਰਨ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਹਿਰ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਏ ਸ ਦੌਰ ਲਈ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ

ਦੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਸੁਨਾਮੀ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆਏ, ਫੇਰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਤਟ-ਵਰਤੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਟਰੀਨਾ ਤੂਫਾਨ ਦੀ ਮਹਾਂ-ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਾਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭੂਚਾਲ ਆਏ ! ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉੱਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਮੌਤ ਦਾ ਮੌਸਮ ਮੰਡਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਜੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਧਰੇ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਦੇ ਕਲਸਟਰ ਬੰਬ, ਕਿਧਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਤਬਾਹਕੁਨ ਮਿਸਲਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਰੂ ਸ਼ਸਤਰ, ਕਿਧਰੇ ਸੁਨਾਮੀ ਅਤੇ ਕਿਧਰੇ ਭੂਚਾਲ—ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ।

ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ, ਵਾਤਾਵਰਨ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ, ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਸਿਆਸਤ, ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ, ਖਪਤ-ਕਲਚਰ, ਆਰਥਕ ਨਾਬਰਾਬਰੀ, ਮਨੁੱਖ ਹਕਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹੀ ਹਿੰਸਾ ਆਦਿ ਵਿਆਪਕ ਮਸਲੇ, ਚਾਹੇ ਅਚਾਹੇ ਨਿੱਤ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਮੱਲੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਗੱਲਬਾਤ ਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਮਾਧਿਅਮ, ਸੋਚ ਵਿਚ ਇੰਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੋਂਦ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਤਰਕ, ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਸ਼ਿੱਦਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਨੰਗਾ ਜ਼ਿਹਨ ਕੱਚ-ਕੰਕਰਾਂ ਤੇ ਸੂਲਾਂ ਉੱਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸੰਕਲਪ-ਕਾਵਿ (Conceptual Poetry) ਇਕ ਸਹਿਜ ਅਮਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਤੇ ਵਿਗਠਤ ਵਿਸਥਾਰਾਂ ਦੀ ਅਲਗਤਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਖਿੰਡਾਓ ਤੇ ਅਪ੍ਰਸੰਗਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਿਰਜਦੀ ਹੋਈ ਵੀ, ਮਾਨਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ :

1. ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਖੋਰਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ,  
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਢੇਰਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।  
ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ, ਇਕ ਸਵਾਲ ? (“ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ”)
2. ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬਣ ਚਿੰਤਨ ਮੇਰਾ,  
ਸੋਚ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਵੰਗਾਰਦਾ :  
“ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਜੋੜ !!!”  
“ਹਿੰਮ-ਸੀਤ ਠਾਰ ਤੋੜ !!”  
“ਹੋਂਦ ਨਾਲ, ਨਾਤਾ ਜੋੜ !!!”  
 (“ਮਹਾਂ ਪਰਲੋ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ”)

3. ਬੈਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਏਸ ਨੂੰ  
ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ।  
ਦਿਲ ਦੀ ਬਾਤ ਅਜੇ ਵੀ ਦਿਲ ਵਿਚ,  
ਦਿਲ ਦੀ ਬਾਤ ਅਲਹਿਦੀ !!! (“ਦਿਲ ਦੀ ਬਾਤ  
ਅਲਹਿਦੀ”)

4. ਬੱਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬਣ ਰਹੇ, ਪਰ ਮਾਂ ਬਾਪ  
ਪਿੰਡ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਟੁੱਟ ਗਏ !

ਸੂਨਯ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ, ਬੇਲਚਕ  
ਪਿਛਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਖਲਾਅ ਵਿਚ ...

... ..

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਸ਼ਮ ਦਾ ਕੀੜਾ,  
ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ,  
ਰੋਸ਼ਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿਚ !!!

(“ਪਿੰਡ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕਦੇ ਪਰਵਾਸੀ”)

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕਾਫ਼ੀ ਟੁੱਟ, ਭੱਜ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ।

ਪਹਿਲੀ ਜੁਲਾਈ, 2003 ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਧਿਆਪਕੀ ਕਿੱਤੇ ਤੋਂ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਐਨੀ ਵਿਹਲ ਨਾਲ, 47 ਸਾਲ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਮੱਥਾ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਹਲ ਦੀ ਖਲਾਅ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਵਿਚਰਨਾ ਨਾ ਪਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ 24 ਸਤੰਬਰ, 2003 ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਓਪਰੇਸ਼ਨ (ਸਰਜਰੀ) ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਨੇ ਕਈ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਲਈ 12 ਨਵੰਬਰ, 2004 ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ, ਵਿਸਥਾਰ-ਪੂਰਵਕ, ਮੈਂ 2006 ਵਿਚ ਛਪੇ ਆਪਣੇ ਦਸਵੇਂ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ “ਮਨ ਦੇ ਹਾਣੀ” ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਖ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ।

ਦੂਜਾ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਵੀ ਪੂਰੀ ਭਾਂਤ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਓਪਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਦੇ ਮਾਰੂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹੀ ਮੈਂ, 17 ਜਨਵਰੀ, 2006 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 5 ਮਾਰਚ, 2006 ਤਕ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮੈਂ 21 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 28 ਜਨਵਰੀ ਤਕ ਖੂਬ ਘੁੰਮਿਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਵਾਹਘੇ

ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਹਲਕਿਆਂ ਨੇ ਬੜਾ ਨਿੱਘਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਿੱਤਰਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਵਾਕਫ਼ਾਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਚਿਹਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹੀ ਆਨੰਦ ਹੈ।

ਫਰੈਂਕ ਫਰਟ (ਜਰਮਨੀ) ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ 5 ਮਾਰਚ 2006 ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਵੈਨਕੂਵਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ।

13 ਸਤੰਬਰ, 2006 ਨੂੰ, ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਵੈਨਕੂਵਰ (ਕੈਨੇਡਾ) ਦੇ ਸੇਂਟ ਪਾਲਜ਼ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਿਲ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸਰਜਰੀ ਦਾ ਨਾਮ Pericardiectomy (ਪੈਰੀਕਾਰਡੀਐਕਟਮੀ) ਹੈ। ਦਿਲ ਦੇ ਦੁਆਲੇ, ਇਸ ਦੇ ਬਚਾ ਲਈ, ਇਕ ਪਰਦਾ ਜਾਂ ਥੈਲਾ (Sack) ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੈਰੀਕਾਰਡੀਅਮ (Pericardium) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਸਰਜਨ ਨੇ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਦਿਲ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇਹ ਝਿੱਲੀ (Pericardium) ਲਾਹ ਕੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਤਾਂਕਿ ਉਸ ਉੱਤੇ ਸਭ ਦਬਾ ਹਟ ਜਾਣ।

ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਹਾਰਟ ਤੇ ਲੰਗ ਮਸ਼ੀਨ (Heart and Lung Machine) ਉੱਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਫੇਫੜੇ ਵੀ ਸਾਹ-ਹੀਣ ਹੋ ਕੇ ਸੁੰਗੜ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ, 7 ਘੰਟੇ ਤੇ 50 ਮਿੰਟ ਦੇ ਲੰਮੇ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ, ਮਸ਼ੀਨ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਸਰਜਰੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਰਜਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੀ.ਟੀ. ਸਕੈਨ (C.T. Scan) ਅਤੇ ਐਮ.ਆਰ.ਆਈ. (M.R.I.) ਵਿਚ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਹੇਠਲੇ, ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਲ ਦੇ ਪਾਸੇ ਪੈਰੀਕਾਰਡੀਅਮ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਗੋਲਫ ਬਾਲ (Golf Ball) ਸਾਈਜ਼ ਦਾ ਇਕ ਖੂਨ ਦਾ ਟੇਪਾ (Blood Clot) ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਟੈਸਟਾਂ ਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸੀਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੂਨ ਦੇ ਟੇਪੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤਿੰਨ ਸਰਜਨਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਖੂਨ ਦੇ Clot ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ Resectomy ਕਰਨੀ ਪਈ।

ਦਿਲ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਝਿੱਲੀ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਖੂਨ ਦੇ ਟੇਪੇ ਦਾ ਮਸਲਾ ਵੀ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਅਤੇ ਫੇਫੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਜੋੜ (Connect) ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

21 ਸਤੰਬਰ, 2006 ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ ਆ ਪਈ। ਮੇਰੇ ਚੱਡਿਆਂ ਵਿਚ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਖੂਨ ਦੀ ਇਕ ਨਾੜੀ ਵਿਚ ਦਿਲ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲਈ। ਸਰਜਰੀ ਸਮੇਂ ਇਹ ਭਾਗ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਤਾ ਨਾ ਗਿਆ। ਖੂਨ ਰਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪੱਟੀ ਬਦਲ ਰਹੀ ਨਰਸ ਉੱਤੇ ਏਸ ਨਾੜ ਵਿੱਚੋਂ ਖੂਨ ਦਾ ਫੁਹਾਰਾ ਛੁੱਟ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਲ, ਐਨਕਾਂ, ਕਪੜੇ ਮੇਰੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਰੰਗੇ

ਗਏ। ਮਸ਼ੀਨੀ ਦਬਾਅ ਪਾ ਕੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਖੂਨ ਦੇ ਵਹਾ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ। ਫਲਸਰੂਪ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਕਲੋਰੋਫਾਰਮ ਨਾਲ, ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰਕੇ, ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਥੀਏਟਰ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਏਸ ਨਾੜ ਤੇ ਚਮੜੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੀਤਾ ਗਿਆ।

26 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ। ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ 20 ਕੁ ਤਾਰੀਖ ਦੇ ਲਾਗੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਨ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ 125-26 ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਕਾਰਡੀਆਲੋਜਿਸਟ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ Atrial Flutter ਜਾਂ Arrhythmia (Irregular Heart Beat) ਸੀ। ਹੁਣ ਦਿਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸੁਰ (Rhythm) ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਝਟਕਾ (Electric Shock) ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ Cardioversion ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। 28 ਨਵੰਬਰ, 2006 ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਕੇ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਕਲੋਰੋਫਾਰਮ ਨਾਲ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ, ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਝਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸੁਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਲਾਜ ਤੇ ਟੈਸਟ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਉੱਥੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਟੁੱਟ, ਭੱਜ ਤੇ ਤਬਾਹੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਨਿਸ਼ਚਤ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਦਾ ਹੋਣਾ ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ :

1. ਦਰਾੜਾਂ ਬਣ ਗਏ ਹਾਂ।  
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਰੱਖੀਏ ?

ਇਕ ਦਮ, ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ  
ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ, ਇਕੱਠੇ  
ਪਾਟ ਗਏ ਹਾਂ।

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ  
ਆਪੇ ਆਪਣਾ ਟੁਕੜਾ ਚੁੱਕੀ,  
ਪੂਰਨ ਹੋਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹਾਂ !!!  
ਦਰਾੜਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮਿਟਣ ?  
ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ !!!

(“ਦਰਾੜਾਂ”)

2. ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ  
 “ਅਲਵਿਦਾ” ਦਾ ਮੌਸਮ ਹੈ !  
 ਹਰ ਲੋੜ,  
 ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਨੁਹਾਰ  
 ਪੁੰਦਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। (‘‘ਸੁੰਗੜਦੇ ਮੌਸਮ’’)

3. ਹੁਣ ਤਾਂ ਜੀ ਕਰਦਾ, ਕਿ  
 ਤੁਰਦਾ, ਤੁਰਦਾ ਮੁਕ ਜਾਵਾਂ  
 ਅਨੰਤ ਵਲਾਂ ਵੇਖਦਾ, ਵੇਖਦਾ  
 ਤੋਰ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਵਾਂ  
 ਹਵਾ ਵਿਚ ਮਹਿਕ ਵਾਂਗ  
 ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵਾਂ

ਸਫਰ ਇੰਜ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ  
 ਨਵੇਂ ਬੁੱਤ, ਨਵੇਂ ਲਖਸ਼, ਨਵੀਆਂ ਰਾਹਵਾਂ।  
 ਦਾਣੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੰਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ  
 ਦਾਣੇ ਦਾ ਫੁਲਣਾ, ਫਲਣਾ  
 ਤੇ ਮੁੱਕ ਜਾਣਾ  
 ਹੁਣ ਤਾਂ ਜੀ ਕਰਦਾ ਕਿ ... (‘‘ਦਾਣੇ ਦਾ ਜਨਮ’’)

4. ਦੁੱਧ ਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ, ਦੁੱਧ ਦੀ ਗੱਲ  
 ਅੱਗ ਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ, ਅੱਗ ਦੀ ਗੱਲ  
 ਕਰਨ ਵਾਲੇ  
 ਮੁਹੱਬਤੀ ਇਨਸਾਨ ਦੀ  
 ਕੋਈ ਸਰਹੱਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। (‘‘ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ’’)

5. ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੁਰ ਕੇ  
 ਦਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਆਏ।  
 ਰੁੱਖ ਤੇ ਬੁੱਤ ਤੋਂ ਟੁੱਟਣ ਨਾ ਇਹ  
 ਰੁੱਖ, ਬੁੱਤ ਵਿਚ ਸਮਾਏ। (‘‘ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵੇਂ-2’’)

6. ਆਪੇ ਸੂਰਜ, ਛਾਂ ਵੀ ਆਪੇ  
 ਆਪੇ ਬੁੱਤ, ਪਰਛਾਵੇਂ  
 ਚਿੰਤਨ ਅਰਥ ਬਣੀ ਬੈਠਾ ਹੈ,  
 ਅੱਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ। (‘‘ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ’’)

‘‘ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵੇਂ’’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ 16 ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਨੂੰ  
 ‘‘ਅਕੱਥ ਕਥਾ’’, ‘‘ਵਣ ਵਾਣੀ’’, ‘‘ਪਿਆਸਾ ਬੱਦਲ’’ ਅਤੇ ‘‘ਸ਼ਬਦ ਸਾਗਰ’’  
 ਸ਼ੀਰਸ਼ਕਾਂ ਹੇਠ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ  
 ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਅੰਤਿਕਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ! ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ  
 ਹੈ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਉਰਜਾ, ਉਸ ਦਾ ਚਾਨਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਪਿਛਲੀ  
 ਸੰਚਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਰੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ‘‘ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ’’ ਅਤੇ ‘‘ਬੀਜ-ਦਰ-ਬੀਜ’’  
 ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ, ਇਸ ਖੇਡ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ। ਰੁੱਖ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ,  
 ਦੀਵਾਰਾਂ, ਘਰ, ਫਰਨੀਚਰ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ  
 ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਆਪਣਾ ਸਫਰ  
 ਕਰਦੇ, ਕਰਦੇ ਸਿਵੇ ਦੀ ਧੂਣੀ ਜਾਂ ਕਬਰ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ  
 ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ।

ਪਰ ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਖੇਡ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ  
 ਹੈ:

1. ਕੋਸ਼ੀਆਂ ਧੁੱਪਾਂ, ਠੰਡੀਆਂ ਛਾਵਾਂ  
 ਚੁੱਪ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਲੰਮੀਂ  
 ਚੁੱਪ ਨੇ ਚਿੰਤਨ ਫੋਲਿਆ ਜਦ, ਜਦ,  
 ਚੁੱਪ, 'ਚੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਜੰਮੀਂ  
 ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਕੁਲ ਹਾਸਿਲ ਸਾਡਾ  
 ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ  
 ਰੱਬ, ਧਰਮ ਇਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ  
 ਹਰ ਫਲਸਫਾ ਦਿੱਤਾ। (‘‘ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵੇਂ-2’’)

2. ਸਦਾ-ਯੁੱਧ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ  
 ਜਨਮ-ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਦਮੀਂ।

ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ  
ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਹਿਲ-ਚੇਤਨਾ ਦੀ !

... ..

ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰਦਾ  
ਕੁਝ ਅਚੰਭੇ, ਕੁਝ ਭੁੱਖ ਨਾਲ  
ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ  
ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਚੇਤਨਾ !

...

ਘਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕੰਧਾਂ ਹਨ  
ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਪਿੰਡਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ  
ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ।

ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ  
ਬਾਲ-ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਪੈਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

(“ਯੁੱਧ”)

3. ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ  
ਚਿੰਤਨ ਸਿਮਰੀ ਜਾਈਏ  
ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਮਿਟੇ ਨਾ ਚਿੰਤਾ  
ਦੱਸੋ ਕਿੱਧਰ ਜਾਈਏ ?

(“ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਚਿੰਤਨ”)

ਸਾਡੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਵਿਚ-ਉਮਰ ਜਾਂ ਅੱਧਖੜ ਉਮਰ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀ ਉਮਰ ਦਾ ਵੀ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਮਰਾਂ ਦੀ ਪਕੇ ਰੀ ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੂਝ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਰਬਹਾਰੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀ ਜਾਂ ਸਮਝਦੀ ਹੈ—ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਡੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਹੈ। ਏਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਕੁਝ ਟੁਕਾਂ ਪੇਸ਼ ਹਨ:

1. ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ  
ਬਿਰਧ ਜਿਸਮ ਵਿਚ ਠੰਡੀ ਅੱਗ ਹੈ,  
ਉੱਡਦੇ ਚੁੰਮਣਾਂ 'ਚੋਂ ਬਰਸਾ ਦੇ  
ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਪਿਆਰ।

(“ਇਕ ਬਿਰਧ ਪਾਤਰ ਦੀ ਫੈਂਟਸੀ”)

2. ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਝੁਰੜੀਆਂ ਹਨ !  
ਚੁੰਮੀਂ ਬੁੱਢੀ ਹੋ ਗਈ,  
ਗਲਵਕੜੀ ਢਿਲਕ ਰਹੀ ਹੈ !  
ਇਕ ਸਲੋ (ਧੀਮੇਂ) ਪੈਂਚਰ ਵਾਂਗ,  
ਉਸਦੀ ਫੂਕ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ !

... ..

... ..

ਸੁਫਨੇ ਵੀ, ਜਵਾਨੀ 'ਚ ਹੀ,  
ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।  
ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ—  
ਇਹ ਭੁਕਾਨੇ ਵਾਂਗ ਫੁਲਦੇ  
ਤੇ ਫੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ !!

(“ਢਲਦੀ ਉਮਰ : ਸੱਤ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਸਕੇਪ”)

3. ਬੀ ਵਾਲਾ ਅਸਤਿਤਵ,  
ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ,  
ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,  
ਰੇਤੇ ਦਾ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

(“ਬੇ-ਬੀਜ ਰੇਤਾ”)

4. ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਚ ਢਲਿਆ।  
ਸੂਰਜ, ਪੱਛਮ ਦੇ ਅਸਮਾਨ।  
ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਨੇ ਬਦਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ—  
ਬਦਲੀ ਵਿਚ ਜਹਾਨ !

(“ਜੜ੍ਹ-ਹੀਣਤਾ ਵਲ ਵਧਦੇ ਕਦਮ”)

5. ਇੱਕੋ ਇਕ ਮਹਾਂ-ਸ਼ਕਤੀ, ਸਾਮਰਾਜ, ਅਮਰੀਕਾ  
ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ, ਹਰ ਵਿਹੜੇ ਦਾ  
ਇੱਕੋ ਇਕ ਮੁਰਗਾ ਬਣਨਾ ਲੋਚਦਾ  
ਬਾਕੀ ਮੁਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਖੱਸੀ ਕਰਨਾ ਸੋਚਦਾ।

ਚੀਨ ਨੂੰ ਸਸਤੀ ਕਿਰਤ ਤੇ ਬਿਓਪਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਠੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ  
ਮਾਓ ਦਾ ਪੈਰੋਕਾਰ ਅੱਧੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ। (“ਯੁੱਧ”)

6. ਈ-ਮੇਲ ਨੂੰ ਸਪੈਮ ਪੈ ਗਿਆ,  
ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਵਾਇਰਸ !  
ਗੁਫ ਮੁਫ ਤਾਲ ਮੇਲ ਉਲਝਿਆ,  
ਕਰੈਸ ਹੋਇਆ—ਅਸਲੋਂ ਬੇਬੱਸ !                    (“ਕੱਚ ਸੱਚ”)

7. ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾ, ਦੂਜੀ  
ਲਈ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਬਣ ਜਾਂਦੀ  
ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜੰਗ ਛਿੜਦੀ  
ਦੀਵਾਰ ਜਿਹੀ ਇਕ ਤਣ ਜਾਂਦੀ !  
... ..  
... ..  
ਖੁਦ ਤੋਂ ਖੁਦ ਦੀ ਗਰਦ ਨੂੰ, ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ  
ਆਪੂੰ ਝਾੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ  
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਭਲਕ ਦੀਆਂ  
ਸੱਤਰੰਗੀਆਂ ਵੇਖਾਂ,  
ਸੁਫਨੇ ਝੁਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ !!!                    (“ਤ੍ਰੈ-ਕਾਲੀ ਯੁੱਧ”)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਇਹ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪਾਠਕਾਂ, ਸਾਹਿਤ-ਪ੍ਰੇ-  
ਮੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਰਖੂਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।  
ਆਮੀਨ !!!

116-3530 ਕੇਲਮ ਸਟਰੀਟ  
ਟੈਰਸ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ,  
ਕੈਨੇਡਾ, V8G 2P2

**-ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ**  
15, ਫਰਵਰੀ, 2007

## ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ

ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਦਾ ਮੌਸਮ ਹੈ

ਨਜ਼ਮ ਫੇਰ ਅਫਰੀਕਾ ਬਣੀ  
ਮੇਰੇ ਸੌਹੋਂ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ !

ਕਾਲੀ ਚਮੜੀ ਹੇਠ, ਤਿੱਖੇ  
ਛਾਤੀਆਂ ਦੇ ਉਭਾਰ

ਕਾਲੀ ਚਮੜੀ ਹੇਠ :  
ਮਮਤਾ

ਮਾਸੂਕ  
ਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ !

ਦੁੱਧ ਤੇ ਅੱਗ ਦੇ  
ਰਿਸ਼ਤੇ 'ਚ ਬੱਝੀ ਹੋਂਦ  
ਹੱਦਾਂ ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ  
ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਹਵਾ ਵਾਂਗ।

ਦੁੱਧ ਕਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ !!!  
ਅੱਗ ਕਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ !!!

ਦੁੱਧ ਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ  
ਦੁੱਧ ਦੀ ਗੱਲ

ਅੱਗ ਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ  
ਅੱਗ ਦੀ ਗੱਲ  
ਕਰਨ ਵਾਲੇ  
ਮੁਹੱਬਤੀ ਇਨਸਾਨ ਦੀ  
ਕੋਈ ਸਰਹੱਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ !

ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਦਾ ਮੌਸਮ ਹੈ !

ਨਜ਼ਮ ਫੇਰ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਬਣੀ  
ਮੇਰੇ ਸੌਂਹੇਂ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ !

## ਸਮੇਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਵੈਣੀ

ਜੋ ਆਲੁਣਾ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਸਨ,  
ਉਹ ਤਿਨਕਾ, ਤਿਨਕਾ, ਬਿਖਰ ਗਏ।  
ਤੂਫਾਨ ਵਿਚ ਫੰਡੇ,  
ਸੁੱਕੇ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ,  
ਟੁੱਟੀਆਂ ਟਾਹਣਾਂ !  
ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਹੀ  
ਲਿਸ਼ਕਣਾ, ਕੜਕਣਾ, ਬਰਸਣਾ ਸੀ—  
ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲੰਬਾਂ ਵਿਚ  
ਸੁਆਹ ਹੁੰਦੇ ਰੁੱਖ ਵਲਾਂ ਵੇਖਦਾਂ,  
ਕਦੇ ਹਵਾ ਦੇ ਰੁਖ  
ਬਚ ਨਿਕਲੇ ਤਿਨਕਿਆਂ ਨੂੰ,  
ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ  
ਭਿੱਜੇ, ਠਰੇ, ਖੰਭ, ਖੰਭ ਖਿੰਡੇ

ਕੁੰਗੜੇ ਪੰਛੀ ਦਾ ਕੀ ਕਰਾਂ ?  
ਅੱਜ ਤਾਂ ਅਸਮਾਨ ਵੀ ਜਿਵੇਂ  
ਤੂਫਾਨ ਬਣ ਕੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਹੈ !  
ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ  
ਪਲਕ ਝਪਕਣ ਜਿਤਨਾ ਫਾਸਲਾ ਹੈ !  
ਹੋਂਦ ਦਾ ਇਹ ਕਿਹਾ ਪੜਾ ਹੈ ?  
ਬੀਤਿਆ, ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਤੇ ਬੀਤਣ ਵਾਲਾ, ਜਿਵੇਂ  
ਇਕ ਛਿਣ ਵਿਚ ਸਿਮਟ ਗਿਆ ਹੈ !

ਅੱਖ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ,  
ਸੋਚ ਵਿਚ ਵੀ,  
ਇਸ ਤ੍ਰਿਵੈਣੀ 'ਤੇ, ਸਮਾਂ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ !

## ਕਾਵਿਕਤਾ

ਪੂਰਨ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ  
ਕਿਸੇ ਯੁਵਤੀ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ  
ਛਲਕਦੇ ਲਾਲ ਸੁਰਖ ਡੋਰੇ  
ਸਮੁੱਚੇ ਜਿਸਮ ਅੰਦਰ ਵੱਸੀ ਹੋਈ  
ਹਲਕੇ ਜਿਹੇ ਮੁੜਕੇ ਦੀ ਗੰਧ !

ਸੁਬਹ ਸਵੇਰੇ  
ਸੁੰਦਰ ਫੁੱਲ-ਪੱਤੀਆਂ 'ਤੇ  
ਹਲਕੇ ਤੌਲ ਦੇ ਤੁਪਕੇ।

ਲੰਮੀਂ ਉਡੀਕ ਤੇ ਭੁੱਖ-ਮਰੀ ਪਿੱਛੋਂ  
ਕਿਸੇ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅੰਨ ਦਾ ਟੁਕੜਾ,  
ਕਾਵਿਕਤਾ ਹੀ ਹੈ !!!



ਕਾਵਿਕਤਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ,  
ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ !

ਵਾਦ-ਮੁਕਤ, ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ  
ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਵੀ, ਕਾਵਿਕਤਾ ਹੀ ਹੈ  
ਤੇ ਕਿਸੇ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਵੀ,  
ਜੁ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ 'ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਏ !

ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਸਾਧਾਰਨ ਹੋ ਜਾਏ,  
ਸੁਤੇ-ਸਿੱਧ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ : “ਵਾਹ, ਵਾਹ !!!” ਨਿਕਲ ਜਾਏ !!!  
ਇਹ ਵੀ ਕਾਵਿਕਤਾ ਹੀ ਹੈ—  
ਅਰਥ ਦੀ, ਸੁਪਰ-ਅਰਥਤਾ  
ਭਾਵ ਦੀ ਭਾਵਾਤਮਕ ਉਡਾਣ  
ਅੰਬਰਾਂ ਦੇ ਪੰਖ  
ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਚੋਗ  
ਭੋਂ ਦਾ ਵਿਯੋਗ—  
ਇਕ ਛਿਣ ਵਿਚ,  
ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਸੰਜੋਗ  
ਕਾਵਿਕਤਾ ਹੀ ਹੈ ...  
ਕਾਵਿਕਤਾ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ  
ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ  
ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਵੀ !!!

## ਬੇ-ਬੀਜ ਰੇਤਾ

ਰੇਤਾ—  
ਖਿੰਡ ਸਕਦਾ ਹੈ  
ਭਿੱਜ, ਸੁੱਕ ਸਕਦਾ ਹੈ  
ਸੀਮਿੰਟ ਵਿਚ ਬੱਝਕੇ

ਉੱਚੀਆਂ, ਨੀਵੀਆਂ  
ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ !

ਰੇਤਾ—  
ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਹੈ  
ਖੂਹ ਵਿਚ ਹੈ  
ਨਲਕੇ ਹੇਠਲੇ  
ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੈ  
ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਹੈ !

ਰੇਤਾ—  
ਤੂਫਾਨ ਵਿਚ  
ਹਵਾ ਵਿਚ  
ਅੱਖ ਵਿਚ ਹੈ !

ਰੇਤਾ—  
ਕੰਪਿਊਟਰ ਚਿਪਸ ਵਿਚ ਹੈ  
ਰੇਤੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਵਾਦੀ ਹੈ :  
“ਸਿਲੀਕੋਨ ਵੈਲੀ !”

ਰੇਤਾ—  
ਤੇਲ-ਭੰਡਾਰ ਉੱਪਰ  
ਤੇਲ-ਖੂਹ ਵਿਚ ਹੈ  
ਕੱਚ ਵਿਚ ਹੈ  
ਸੱਚ ਵਿਚ ਹੈ  
ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੈ  
ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਹੈ  
ਸੱਸੀ, ਪੁੰਨੂੰ ਵੀ  
ਰੇਤੇ ਨੂੰ ਹੀ  
ਸਦੀਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਗਏ !

ਰੇਤਾ—  
 ਏਥੇ ਸੀ  
 ਏਥੇ ਹੈ  
 ਏਥੇ ਹੀ ਰਹੇਗਾ  
 ਬਸ ...  
 ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਹਾਂਗਾ।  
 ਬੀਜ ਵਾਲਾ ਅਸਤਿਤਵ,  
 ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ,  
 ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,  
 ਰੇਤੇ ਦਾ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

## ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵੇਂ-1

ਰੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ  
 ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਛਾਂ

ਬੁੱਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਫਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ  
 ਉਸ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ

ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਵਿਚ  
 ਜੀ ਰਹੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ  
 ਨਾ ਬੁੱਤ ਬਣੇ,  
 ਨਾ ਰੁੱਖ, ਨਾ ਸੂਰਜ

ਤੁਹਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ  
 ਅਸਲ ਨਾ ਭਾਇਆ ਕਦੀ  
 ਭਰਮ ਹੀ ਲੁਭਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸਦਾ

ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅੱਗ ਵਿਚ  
 ਸੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ  
 ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ  
 ਨਾ ਹੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ  
 ਬਲਦਾ ਹੋਇਆ ਸੂਰਜ  
 ਰੁੱਖ ਵਾਂਗ

ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵਿਆਂ  
 ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ  
 ਭੁੱਲ ਗਏ ਹੋ ਤੁਸੀਂ  
 ਆਪਣਾ ਸੱਚ  
 ਸਭ ਦਾ ਸੱਚ

## ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵੇਂ-2

ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੁਰ ਕੇ  
 ਦਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਆਏ  
 ਰੁੱਖ ਤੇ ਬੁੱਤ ਤੋਂ ਟੁੱਟਣ ਨਾ ਇਹ  
 ਰੁੱਖ, ਬੁੱਤ ਵਿਚ ਸਮਾਏ

ਸੂਰਜ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦੇ, ਦੱਸਦੇ  
 ਆਪਣੀ ਵਿਸਰ ਗਏ  
 ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਜੁ ਨਾਲ ਜੀਆਂਗੇ  
 ਦੱਸੋ : ਕਿੱਧਰ ਗਏ ?

ਕਿਰਨਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ, ਟੁੱਟ ਕੇ ਓਹਨਾਂ  
 ਅੰਬਰੀਂ ਪੀਂਘ ਚੜ੍ਹਾਈ  
 ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ  
 ਚਾਨਣ ਦੀ ਵਰੋਸਾਈ

ਅੰਬਰ ਉੱਤੇ ਬੱਦਲ ਘੁੰਮਦੇ  
ਚਿਤਰ, ਚਿਤਰਦੇ ਜਾਂਦੇ  
ਚਿਤਰਕਾਰ 'ਚੋਂ ਬਣਦੇ, ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ  
ਸਹਿਜ-ਸੁਹਜ ਬਣ ਗਾਂਦੇ

ਕੋਸੀਆਂ ਧੁੱਪਾਂ, ਠੰਡੀਆਂ ਛਾਵਾਂ  
ਚੁੱਪ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਲੰਮੀਂ  
ਚੁੱਪ ਨੇ ਚਿੰਤਨ ਫੋਲਿਆ, ਜਦ, ਜਦ,  
ਚੁੱਪ 'ਚੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਜੰਮੀਂ

ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਕੁਲ ਹਾਸਿਲ ਸਾਡਾ  
ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ  
ਰੱਬ, ਧਰਮ ਇਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ  
ਹਰ ਫਲਸਫਾ ਦਿੱਤਾ

## ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ

ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ, ਟੁੱਟ ਭੁਰਦੇ  
ਪੱਤਰ ਟਾਵੇਂ ਟਾਵੇਂ  
ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਯਰਾਨੇ ਦੱਸਣ  
ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਛਾਵੇਂ  
ਪੱਤਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਪੱਤਰ ਨਿਕਲਣ  
ਧੁੱਪਾਂ 'ਚੋਂ ਪਰਛਾਵੇਂ  
ਰੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸੂਰਜ ਬੈਠਾ  
ਰੁੱਖ ਪਰ ਆਪਣੀ ਛਾਵੇਂ

ਸੂਰਜ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜ ਲੈ ਗਏ  
ਛਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਛਾਵਾਂ  
ਬੁੱਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਸੌਂ ਸੌਂ ਜਾਗਣ  
ਬੁੱਤਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ

ਆਪੇ ਸੂਰਜ, ਛਾਂ ਵੀ ਆਪੇ  
ਆਪੇ ਬੁੱਤ, ਪਰਛਾਵੇਂ  
ਚਿੰਤਨ ਅਰਥ ਬਣੀ ਬੈਠਾ ਹੈ  
ਅੱਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ !

## ਯੁੱਧ

ਸਦਾ-ਯੁੱਧ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ  
ਜਨਮ-ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਦਮੀ !  
ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ,  
ਅਜਨਬੀ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ  
ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਹਿਲ-ਚੇਤਨਾ ਦੀ !

ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰਦਾ  
ਕੁਝ ਅਚੰਭੇ, ਕੁਝ ਭੁੱਖ ਨਾਲ  
ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ  
ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਚੇਤਨਾ।

ਸਭ ਕੁਝ, ਹਰ ਤਰਫ਼ ਬਿਖਰ ਕੇ ਵੀ  
ਛਿਣ ਦੀ ਛਿਣ,  
ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਪਰਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ,  
ਇਕ ਘਰ ਵਿਚ, ਇਕ ਜਨਮ ਦਾ ਉਦੈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ !

ਘਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕੰਧਾਂ ਹਨ  
ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਪਿੰਡਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ  
ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ।  
ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ  
ਬਾਲ-ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਪੈਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ

ਵੱਡੀ ਮਛਲੀ ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਰਹੀ ਹੈ  
ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਸਿਆਸਤ  
ਕੀ ਦਾ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਇੱਕੋ ਇਕ ਮਹਾਂ-ਸ਼ਕਤੀ, ਸਾਮਰਾਜ, ਅਮਰੀਕਾ  
ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਵਿਹੜੇ ਦਾ  
ਇੱਕੋ ਇਕ ਮੁਰਗ਼ਾ ਬਣਨਾ ਲੋਚਦਾ  
ਬਾਕੀ ਮੁਰਗ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਖੱਸੀ ਕਰਨਾ ਸੋਚਦਾ।

ਚੀਨ ਨੂੰ ਸਸਤੀ ਕਿਰਤ ਤੇ ਬਿਓਪਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਠੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ  
ਮਾਓ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਅੱਧੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ।

ਬਾਕੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰਾਂ, ਦਰਿਆਵਾਂ,  
ਭੂ-ਨਿਮਨ ਤੇਲ-ਖੂਹਾਂ, ਤਰਨ-ਤਲਾਵਾਂ  
ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ  
ਕੁੰਡੀਆਂ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਇਹ  
ਤੇ ਇਸਦਾ ਮੂਲਵਾਦੀ ਈਸਾਈ ਨੇਤਾ ਬੁਸ਼ !

ਬਰਲਨ ਦੀ ਕੰਧ ਢਾਹ ਕੇ  
ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਸੁਕੇੜ ਦਿੱਤਾ !  
ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵਿਚ,  
ਹਰ ਨਿੱਕਾ, ਵੱਡਾ ਦੇਸ਼ ਰੇੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ।

ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਬਾਂਦਰ-ਵੰਡ ਨੇ ਹੀ ਕਦੇ ਸੀ  
ਫਲਸਤੀਨੀਆਂ ਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾੜ ਪਾ ਦਿੱਤਾ  
ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ  
ਬੰਬ ਬਣ ਫੱਟਦੇ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ  
ਰਾਹ ਦਿਖਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕਿਹੜਾ ਧਰਮ ਮਾਸੂਮ ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ 'ਤੇ  
ਬਾਰੂਦ ਬਣ ਬਰਸਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ, ਵੱਖਵਾਦ,  
ਚੁਫੇਰ ਹਾਹਾਕਾਰ ਹੈ।  
ਇਹ ਕੌਣ ਜੁ ਹਰ ਸਮੇਂ  
ਪਾੜਨ ਤੇ ਫਟਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ?

ਇਹ ਕੈਸੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ?  
ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ,  
ਸਭ ਦੇ ਖਿਲਾਫ,  
ਐਲਾਨ-ਏ-ਜੰਗ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਦਿਮਾਗ ਧੋਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸਦਾ,  
ਮਾਰ, ਧਾੜ ਦੀ ਜਿਊਂਦੀ ਮਸ਼ੀਨ  
ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਆਦਮੀ !

ਬਿਓਪਾਰ ਨੂੰ ਬਿਓਪਾਰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ  
ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਸਿਸਟਮ  
ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀ  
ਸਰਬ-ਨਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ  
ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਇਸਨੂੰ।

ਸਦਾ-ਯੁੱਧ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ  
ਜਨਮ-ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਦਮੀ !  
ਘਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕੰਧਾਂ ਹਨ  
ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਪਿੰਡਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ,  
ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ।  
ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ  
ਬਾਲ-ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਪੈਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ !

## ਕੱਚ ਸੱਚ

ਕੱਚ-ਕੰਕਰਾਂ, ਸੱਚ ਬਣ ਪੁੜੀਆਂ,  
ਮਨ 'ਚੋਂ ਰਿਸਦਾ ਖੂਨ।  
ਸੋਚਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀਂ ਹੋ ਕੇ ਉੱਡੀਆਂ,  
ਪੌਣਾਂ ਵਿਚ ਜਨੂੰਨ !

ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਪਈਆਂ  
ਅਰਥ ਪਾਟ ਗਏ ਸਾਰੇ।  
ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ ਉਲਝੇ,  
ਗਿਆਨ ਹੋਏ ਅੰਧਿਆਰੇ !

ਚਾਹਿਆ ਸੀ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ,  
ਫੈਲਾਂ ਵਿਚ ਦਰਿਆਵਾਂ !  
ਰੁੱਖ ਬਣ ਭੋਗਾਂ ਸੂਰਜ ਤਾਂਈਂ  
ਮਹਿਕ ਬਣਾਂ ਵਿਚ 'ਵਾਵਾਂ !

ਈ-ਮੇਲ ਨੂੰ ਸਪੈਮ ਪੈ ਗਿਆ,  
ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਵਾਇਰਸ !  
ਗੁਫ਼ ਮੁਫ਼ ਤਾਲ ਮੇਲ ਉਲਝਿਆ,  
ਕਰੈਸ਼ ਹੋਇਆ—ਅਸਲੋਂ ਬੇਬੱਸ !

ਸੱਚ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕੱਚ ਦਾ ਵਾਸਾ  
ਕੱਚੋਂ ਅੱਗੇ ਸੱਚ ਦਾ ਵਾਸ !  
ਨੂਰ, 'ਨੂਰ ਦੀ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ,  
ਖੇਡਣ ਯੁੱਗ, ਦਿਨ ਰਾਤ !

ਦ੍ਰਿਸ਼, ਰਾਤ ਦੀ ਖੇਡ 'ਚੋਂ ਜਨਮੇਂ  
ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ !  
ਉਹੀਓ ਵਸਤ ਜਗੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ,  
ਜਿਸ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਵਾਸ !

ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਤਪਦੀ  
ਹੋਂਦ ਮੇਰੀ, ਮੇਰਾ ਤਨ ਮਨ !  
ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ,  
ਦੇਹੀ ਦਾ ਹਰ ਮੌਸਮ !

ਕਤਰਾ ਭਾਫ਼ ਬਣੇ, ਤੇ ਫਟਦਾ—  
ਜੁੜੇ ਨਾ ਟੁੱਟਿਆ ਤਾਰਾ !  
ਕੱਚ ਸੱਚ ਦਾ ਚਾਨਣ ਵੀ ਤੱਕਿਆ  
ਕੱਚ ਸੱਚ ਦਾ ਅੰਧਿਆਰਾ।

ਕੱਚ-ਕੰਕਰਾਂ ਸੱਚ ਬਣ ਪੁੜੀਆਂ,  
ਮਨ 'ਚੋਂ ਰਿਸਦਾ ਖੂਨ !  
ਸੋਚਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀਂ ਹੋ ਕੇ ਉੱਡੀਆਂ,  
ਪੌਣਾਂ ਵਿਚ ਜਨੂੰਨ !

## ਖਿੜੋਣੇ ਬਿਖਰ ਗਏ

ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਏ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ  
ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ,  
ਮੇਰੇ ਖਿੜੋਣੇ ਬਿਖਰ ਗਏ ?  
ਸਿਮਰਨ 'ਚ ਵੱਸਦੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦਿਨ  
ਸਮੇਂ ਦੀ ਛਾਨਣੀ 'ਚੋਂ, ਕਿੰਜ ਕਿਰ ਗਏ !!!

ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਦੂਰ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼  
ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ  
ਹੁਣ ਨੇੜੇ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ  
ਦੂਰ ਜਾ ਵੱਸੀਆਂ ਹਨ  
ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ  
ਪੁੰਦ ਜਿਹੀ ਵਿਚ

ਹੱਥ ਲੱਗਦਿਆਂ ਹੀ, ਚਾਹ ਦੀ ਪਿਆਲੀ ਡੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ  
ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਬੱਝੀ ਗੱਠੜੀ, ਆਪੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਟਟੋਲਕੇ ਆਪਣੇ ਟੁਕੜੇ ਪਛਾਣਦਾ ਹਾਂ  
ਅਜਨਬੀ ਬਣੇ ਸਭ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਘੂਰਦੇ ਹਨ

ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ  
ਆਪਣਾ, ਆਪਣਾ ਅਸਤਿਤਵ ਭੋਗਣ ਲਈ

ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ  
ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਬੜੀ ਕੀਤੀ  
ਪਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ  
ਵੇਖਦਿਆਂ, ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਹ  
ਉਂਗਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਰਲਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਰ ਗਏ

ਇਕ ਹੀ ਦਾਇਰੇ ਦੀ  
ਗੋਲਾਕਾਰ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ 'ਚੋਂ  
ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਕੂਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ

ਗਰਦ ਦੇ ਵਾਵਰੋਲੇ ਵਾਂਗ  
ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਲ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ  
ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਕੂਨ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ

ਸੂਨਯ ਵਿਚ ਲਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ  
ਦਾਇਰਾ, ਸਮਾਂ  
ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ  
ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ : ਮੈਂ

ਦਾਇਰੇ ਦਾ ਚੱਕਰ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਹੈ  
ਤੇ ਬਿੰਦੂ ਕੇਂਦਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ—  
ਗਰਦ ਵਿਚ ਵਿਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ

ਮੇਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਭ ਪਲ ਕਿੱਧਰ ਗਏ ???

ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ  
ਅੱਖਰ, ਅੱਖਰ ਕਰ ਕੇ  
ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਭ  
ਪੰਨੇ ਛਣ ਗਏ !

ਇਕ, ਇਕ ਕਰਕੇ  
ਮੇਰੇ ਖਿਡੌਣੇ  
ਬਿਖਰ ਗਏ !!!

## ਇਕ ਬਿਰਧ ਪਾਤਰ ਦੀ ਫੈਂਟਸੀ

ਬੇਪਰਦਾ ਹੁਸਨਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ !  
ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ !

ਨਾ ਕੋਈ ਘੁੰਡ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਘੱਗਰਾ  
ਸੁੱਥਣ, ਜੰਪਰ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟੇ

ਤਰਨ-ਸੂਟ ਵਿਚ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲੰਬਾਂ  
ਸੀ-ਥਰੂ ਅੰਗੀ, ਨਗਨ ਉਭਾਰ  
ਬੁੱਲੇ ਵੱਢ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਰੇ  
ਲੁੱਟ ਲੈ ਯਾਰ

ਸਾਗਰ ਬਣ ਛੱਲਾਂ ਦੀ ਵਲਗਣ  
ਗਲਵਕੜੀ ਹੁਸਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ

ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ  
ਬਿਰਧ ਜਿਸਮ ਵਿਚ ਠੰਡੀ ਅੱਗ ਹੈ,  
ਉੱਡਦੇ ਚੁੰਮਣਾਂ 'ਚੋਂ ਬਰਸਾ ਦੇ  
ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਪਿਆਰ

ਸੁੰਦਰਤਾ ਤਾਂ ਸਭ ਦੀ ਸਾਂਝੀ  
ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਰਗੀ  
ਮਘਦੀ ਹੋਈ ਫੈਂਟਸੀ ਉਸਾਰ

ਸੁਪਨ-ਲੋਕ ਵਿਚ ਸੱਚ, ਕਲਪਨਾ  
ਮਹਿਕ ਹਵਾ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ ਏਥੇ  
ਸਾਹ ਸੁਗੰਧਤ ...  
ਢੱਠ ਚੁੱਕੀ ਹਰ ਇਕ ਦੀਵਾਰ !

ਬੁੱਢੀ ਅੱਖ, ਜਵਾਨ ਰੌਸ਼ਨੀ  
ਸਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕੇਹੀ ਵੰਗਾਰ !!!

## ਤ੍ਰੈਕਾਲੀ ਯੁੱਧ

ਖੁਦ ਨੂੰ ਖੁਦ ਦੀ ਗਰਦ ਨੂੰ  
ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ  
ਆਪੂੰ ਝਾੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ  
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਭਲਕ ਦੀਆਂ  
ਸੱਤ-ਰੰਗੀਆਂ ਵੇਖਾਂ  
ਸੁਫਨੇ ਝੂਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ  
ਇਹ ਤ੍ਰੈ-ਕਾਲੀ ਯੁੱਧ ਮੇਰੇ ਸੰਗ  
ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਏਕਣ ਰਹਿਆ  
ਨਵੀਆਂ ਪੌਣਾਂ ਵਿਚ ਵੀ, ਬਾਸੀ,  
ਹਰ ਪਲ, ਕੁਝ ਰਲਿਆ ਤਕਿਆ !

ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾ, ਦੂਜੀ  
ਲਈ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਬਣ ਜਾਂਦੀ  
ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜੰਗ ਛਿੜਦੀ  
ਦੀਵਾਰ ਜਿਹੀ ਇਕ ਤਣ ਜਾਂਦੀ !

ਆਪਣੇ ਅੰਬਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ  
ਆਪ ਹੀ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ  
ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਤੇ ਸਰਹੱਦਾਂ ਅੰਦਰ  
ਛੱਟਿਆ, ਛੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਕਲਮ ਦੀ ਇਹ ਤਲਵਾਰ, ਪੁਰਾਣਾ,  
ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਚ ਰਹੀ—

ਇਤਿਹਾਸ ਮਿਟਾਵੇਗੀ ਕੀਕੂੰ ?  
ਵਿਕਾਸ ਮਿਟਾਵੇਗੀ ਕੀਕੂੰ ?  
ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਅੱਜ ਤਾਂਈਂ, ਇਹ  
ਭਲਕ ਬਣਾਵੇਗੀ ਕੀਕੂੰ—

ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚ ਰਹੀ !

ਹੱਦਾਂ ਤੇ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ  
ਧਰਮਾਂ, ਕੌਮਾਂ, ਵਾਦਾਂ ਦੇ  
ਯੁੱਧ ਬੜੇ ਹੀ ਵਕਤੀ ਨੇ  
ਮੌਸਮ ਵਾਂਗੂੰ ਆਉਂਦੇ  
ਆ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ।

ਹੱਦਾਂ ਤੇ ਸਰਹੱਦਾਂ ਅੰਦਰ, ਲੋਕੀਂ  
ਜਨਮ-ਸਮੇਂ ਤੋਂ  
ਮੇਰੇ ਵਾਂਗੂੰ  
ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਯੁੱਧ ਲੜ ਰਹੇ  
ਆਪਣੇ ਨਾਲ, ਸਭ ਦੇ ਨਾਲ—  
ਤਵਾਰੀਖ ਵਿਚ ਲੱਭਦੀ ਨਾ  
ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਦੀ !

ਮਾਰੇ ਜਦ ਤੂਫਾਨ ਫੁੰਕਾਰਾ,  
ਮੇਰੀ, ਸਭ ਦੀ ਧੂੜ ਉੱਡਦੀ,

ਸਭ ਤਸਵੀਰਾਂ ਢੱਠ ਜਾਦੀਆਂ  
ਰੇਤੇ ਦੀ ਕੈਨਵਸ ਦੇ ਉੱਤੋਂ !

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਮੰਡੀ ਅੰਦਰ  
ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ  
ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ  
ਕੱਲਾ ਕਾਰਾ ਅੱਖਰ,  
ਬੋਲੇ ਵੀ, ਤਾਂ  
ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ,  
ਭੀੜ ਜਿਹੀ ਵਿਚ  
ਉਸਦੇ ਅਰਥ ਗੁਆਚ ਗਏ ਹਨ।  
ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾਂ ? ਨਹੀਂ ਜੁੜਨਾ ?  
ਆਪਣੇ ਸਿਰਜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਸੌਂਹੋਂ  
ਟੁੱਟ, ਭੱਜ ਅੰਦਰ ਬੀੜ ਰਹੀ ਹੈ,  
ਹਰ ਪਲ, ਹਰ ਛਣ, ਜੰਗ ਲੱਗੀ ਹੈ !

ਖੁਦ ਤੋਂ ਖੁਦ ਦੀ ਗਰਦ ਨੂੰ  
ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ  
ਆਪੂੰ ਝਾੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ  
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਭਲਕ ਦੀਆਂ  
ਸੱਤਰੰਗੀਆਂ ਵੇਖਾਂ,  
ਸੁਫਨੇ ਝੂਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ !!!

## ਅੱਠ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਸਕੇਪ

1.

ਅੱਥਰੂ ਵਗਦਾ, ਵਗਦਾ  
ਅੱਖ ਵਿਚ ਸੁਕੜ ਗਿਆ ਹੈ  
ਸ਼ਬਦ, ਬਣਦਾ, ਬਣਦਾ,  
ਅਰਥ ਤੋਂ ਉਰਾਂਹ ਡਿਗ ਪਿਆ ਹੈ।

236

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

2.

ਝੁਰੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਚਿਹਰੇ 'ਚੋਂ  
ਫਟੀ ਹੋਈ ਵਿਰਾਸਤ ਝਾਕਦੀ ਹੈ  
ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਵੀ ਇਕ  
ਚਮਕ ਜਿਹੀ ਵੱਸਦੀ ਹੈ  
ਬਾਬੇ ਦੇ ਇਕ ਹੱਥ ਪੋਤੀ  
ਦੂਜੇ ਪੋਤਾ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ !

3.

ਸੋਚ ਤੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦਾ  
ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ  
ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਵਿਚਕਾਰ  
ਇਕ ਬੋਲੀ, ਹਰ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੀ ...  
ਪਰ ...  
ਜੜ੍ਹਾਂ ਭਾਲਦਾ, ਭਾਲਦਾ, ਹਰ  
ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਖੜੋ ਗਿਆ ਹੈ !

4.

ਕੱਲ੍ਹ ਠੰਡੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਗਰਮ ਹੈ  
ਮਹਿਕ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ  
ਕਦੇ ਦੁਰਗੰਧ ਵੀ  
ਹਵਾ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ  
ਰਸਤੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਲੰਘਦਾ, ਲੰਘਦਾ,  
ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ  
ਅਰਥ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ !

5.

ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ  
ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਉੱਤਰ ਰਿਹਾ ਹੈ  
ਵਾਦੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ  
ਇਹ ਕਿਸ ਦਾ ਅਸਤਿਤਵ  
ਟੁੱਟ, ਤਿੜਕ ...  
ਬਿਖਰ ਗਿਆ ਹੈ !!!

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

237



6.

ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ  
ਅਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ  
ਇਹ ਕੈਸਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜੁ  
ਅਰਥ ਬਨਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ  
ਅੱਖਰ  
ਅੱਖਰ  
ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ !!!

7.

ਬਹੁਤ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਪੱਤਾ  
ਇਸ ਰੁੱਖ 'ਤੇ ਲਟਕਦਾ  
ਸੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ—  
ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ, ਪੱਤੇ ਦੇ ਹੇਠੋਂ  
ਕਰੂਮਲ ਜਿਹਾ ਕੁਝ ਫੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ

8.

ਬੋਲੀ, ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਕਦੇ  
ਗੂੰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ  
ਸ਼ੋਰ ਬਣੇ, ਚੁੱਪ ਕਦੇ  
ਗੀਤ ਬਣ ਗਾਂਦੀ ਹੈ—  
ਬੋਲੀ ਦੀ, ਬੋਲੀਆਂ ਤੋਂ  
ਵਿੱਥ ਵਧੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—  
ਨਦੀ, ਪਰਬਤ ਨਹੀਂ,  
ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਸਮਾਂਦੀ ਹੈ !!!

**ਕੰਧਾਂ**

ਬਿਸਤਰ 'ਤੇ  
ਕੰਧ ਬਣਿਆਂ ਪਿਆ ਹੈ ਪਤੀ।

238

**ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ**

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

ਨਾਲ ਪਈ,  
ਪਤਨੀ ਵੀ ਇਕ ਕੰਧ ਹੈ !

ਬਾਰੀਆਂ ਤੇ ਝਰੋਖੇ  
ਸ਼ੈਕਾਰ ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਂਗ  
ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਤੇ ਫੇਰ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਏਸੇ ਹੀ ਕਮਰੇ ਦੇ ਕਿਸੇ  
ਦੂਸਰੇ ਜਾਂ ਤੀਸਰੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ,  
ਕੋਈ ਹਿਲਜੁਲ ਜਿਹੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਇਕ ਹੀ ਕਮਰੇ 'ਚ ਲਗਾਤਾਰ :  
ਕੰਧਾਂ 'ਚੋਂ ਕੰਧਾਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ,  
ਕੰਧਾਂ 'ਚ ਕੰਧਾਂ ਤੁਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ !

ਕੰਧਾਂ ਵਾਲਿਓ !  
ਮੁਹੱਬਤ ਤੇ ਕਾਮ  
ਬੇ-ਕੰਧ ਹੋਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ !  
ਹਵਾ, ਫੁਲ ਤੇ ਮਹਿਕ ਫਿਰ  
ਇਕ ਨਵਾਂ  
ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਸੋਚਦੇ ਹਨ !!!

**ਢਲਦੀ ਉਮਰ : ਸੱਤ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਸਕੇਪ**

1.

ਪਰਬਤ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ  
ਬੱਦਲ, ਸੌਣ, ਸੱਤ-ਰੰਗੀਆਂ,  
ਪੀਂਘਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਉਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।  
ਕਦੇ ਸੂਰਜ ਢਲਦਾ ਸੀ,  
ਹੁਣ ਅਸਮਾਨ ਢਲ ਰਿਹਾ ਹੈ !

**ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ**

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

239

2.

ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਝੁਰੜੀਆਂ ਹਨ !  
ਚੁੰਮੀਂ ਖੁੱਢੀ ਹੋ ਗਈ,  
ਗਲਵਕੜੀ ਢਿਲਕ ਰਹੀ ਹੈ !  
ਇਕ ਸਲੇ (ਧੀਮੇਂ) ਪੈਂਚਰ ਵਾਂਗ,  
ਉਸਦੀ ਫੂਕ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ !

3.

ਛੇਲਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਦੇ ਕੇ  
ਸਾਹਨ ਨੂੰ  
ਗਾਂ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਾ ਰਹੇ ਹਨ।  
ਜੋ ਖੁਦ ਤੋਂ ਨਾ ਹੋਇਆ  
ਉਸ ਤੋਂ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ।

4.

ਤੁਪਕਾ, ਤੁਪਕਾ ਪਾਣੀ  
ਹਵਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।  
ਉਹ ਖੁਦ ਤੋਂ, ਸਭ ਤੋਂ,  
ਜੁਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ !

5.

ਸੁਫਨੇ ਵੀ, ਜਵਾਨੀ 'ਚ ਹੀ,  
ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।  
ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ—  
ਇਹ ਭੁਕਾਨੇ ਵਾਂਗ ਫੁਲਦੇ  
ਤੇ ਫੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

6.

ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਏਵੀਏ  
ਕਦੇ ਸਰਪਟ ਦੌੜਾਉਣ ਵਾਲਾ,  
ਖੁਦ ਰੁਕ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿਸਦੀ ਨਜ਼ਰ 'ਚ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ  
ਅਨਿਕ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਉਡਾਣ ਸੀ  
ਉਸਦਾ ਅਸਮਾਨ ਝੁਕ ਗਿਆ ਹੈ !

7.

ਇਸ ਨਾਵਲ ਦਾ  
ਇਹ ਆਖਰੀ ਕਾਂਡ ਹੈ—  
ਕੱਲ੍ਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਿਖੇਗਾ !  
ਪਾਤਰ ...  
ਦਰਸ਼ਕ ...  
ਬਦਲ ਜਾਣਗੇ,  
ਨਾਟਕ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇਗਾ !

## ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕ

ਜੇ ਇੰਜ ਨਹੀਂ,  
ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ !

ਆਦਿ-ਕਾਲ ਤੋਂ  
ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ ਮਨੁੱਖ  
ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ !  
ਲੜਦਾ ਰਹੇਗਾ !

ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ  
ਤੁਰ ਕੇ  
ਜਾਂ ਕਾਰ ਚਲਾ ਕੇ  
ਵਿਮਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ  
ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ,  
ਚਲੇ ਜਾਂ।

ਇਸ ਦੇਸ਼  
ਉਸ ਦੇਸ਼  
ਉਸ ਨਗਰ  
ਪਾਸਪੋਰਟ ਤੋਂ  
ਵੀਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ...

ਕਿਉਂ ਨਾ  
ਹਵਾ ਵਾਂਗ ਸਾਰੇ  
ਬੇ-ਹੱਦ ਹੋ ਜਾਈਏ !  
ਗਲੋਬੇਲਾਈਜ਼ਡ,  
ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕ  
ਬਣ ਜਾਈਏ !!!

## ਅੱਥਰੂਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ

ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਥਰੂ ਹੀ ਸਨ,  
ਸ਼ਬਦ : “ਅੱਥਰੂ” ਨਹੀਂ ਸੀ !  
“ਦਰਦ” ਸੀ, ਦਰਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ !  
ਤੇ  
ਫਿਰ  
ਸ਼ਬਦ “ਅੱਥਰੂ” ਦੀ ਚੇਤਨਾ,  
ਸਉਣ ਦੀ ਝੜੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਲੈ ਉੜੀ !

ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰਕਾਰੀ ਵਿਚ  
ਸਾਡੇ ਸੁਚੇਤ ਤੇ ਨਿਮਨ-ਚੇਤ ਦੇ  
ਨਕਸ਼ੇ ਉਲੀਕੇ ਗਏ :  
ਸਾਹਿਤ, ਕਲਾ, ਨਾਟਕ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ !  
ਹੁਣ ਅਰਥ<sup>1</sup> ਤੇ ਨੀਤੀ<sup>2</sup> ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ !

1. ਅਰਥਾਚਾਰਾ, 2. ਰਾਜਨੀਤੀ

ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਨਾਲ,  
ਅੱਥਰੂਆਂ ਦਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ !

ਢੇਰ ਲੱਗੇ ਪਏ ਹਨ ਅੱਥਰੂਆਂ ਦੇ  
ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ—  
ਉਤਪਾਦਨ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਖਪਤ ਨਹੀਂ !  
ਵਿਸ਼ਵ-ਮੰਡੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੁਣ  
ਅੱਥਰੂਆਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ,  
ਅੱਥਰੂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ  
ਮਸ਼ੀਨਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ,  
ਜੁ ਹਰ ਪਲ, ਹਰ ਦਿਨ  
ਨਿਰ-ਅਹਿਸਾਸ, ਬੇ-ਚੇਤਨਾ  
ਹੋ ਰਹੀਆਂ  
ਬੇਅਰਥਤਾ ਵਿਚ !!!

## ਬੋਲੀ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਗੁਆਚੇ ਸ਼ਬਦ

ਬੋਲੀ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ  
ਸ਼ਬਦ ਗੁਆਚ ਗਏ ਹਨ।

ਅਨੁਭਵ 'ਚੋਂ ਨਿੱਤਰੇ  
ਚੇਤਨਾ 'ਚ ਨਿੱਖਰੇ  
ਅਰਥ ਨੂੰ ਕਦੇ  
ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੁੜਦਾ।

“ਉ”, “ਆਂ” ਸੀ ਕੇਵਲ  
ਇਸ਼ਾਰੇ, ਸੰਕੇਤ ਸਨ  
ਜਿਸਮ ਬੋਲਦਾ ਸੀ  
ਅਰਥ ਦੀ ਭਾਗਸਮ ਵਾਣੀ,  
ਅੱਖਾਂ ਸੰਕੇਤ ਸਨ !

ਤੇ ਫਿਰ ਜਦ  
ਅੱਖਰਾਂ, ਲਗਾਂ, ਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਜੋੜ 'ਚੋਂ,  
ਅਰਥ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਿਆ,  
ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ।

ਇਤਿਹਾਸ ਪਹਿਨਦੇ ਸਨ ਸ਼ਬਦ ਉਦੋਂ,  
ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ !

ਬੋਲੀ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ  
ਸ਼ਬਦ ਗੁਆਚ ਗਏ ਹਨ,  
ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਮਾਨਵ !!!

## ਬਾਪ : ਇਕ ਆਦਿ-ਕਥਾ

ਹਲ, ਬੀਜ ਤੇ ਬੈਲ ਬਣਿਆਂ ਬਾਪ  
ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ  
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ !

ਅਨੁੇਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਉਜਾਲੇ ਟੋਲਦਾ  
ਉਜਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਸੁਫਨੇ ਉਣਦਾ  
ਮੀਂਹ, ਅਨੁੇਰੀ ਵਿਚ  
ਕੱਕਰ  
ਗਰਮੀਂ, ਸਰਦੀ  
ਗੜੇਮਾਰ ਹੇਠ  
ਉਹ ਮੌਸਮਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਲਈ, ਨਜ਼ਰ,  
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਰ ਲਈ,  
ਪਿੱਠ ਬਣ ਗਿਆ !

ਮੌਸਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀਤਦਾ ਵੀ ਉਹ  
ਅੰਤਿਮ ਸਾਹ ਤਕ  
ਨਾਂ ਬੀਤਣ ਵਾਲਾ  
ਇਕਸਾਰ ਮੌਸਮ ਬਣ ਗਿਆ।

ਫਸਲ ਜੰਮੀਂ  
ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੀ  
ਪੱਕੀ  
ਕੱਟੀ  
ਵੱਟੀ ਗਈ  
ਤੇ ਹਰ ਫਸਲ ਦਾ ਝਾੜ  
ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ  
ਧਰਤੀ ਦੇ ਨਾਮ ਲੱਗਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਤੋਂ ਬੇਨਿਆਜ਼  
ਇਕ ਨਿਸ਼ਕਾਮ, ਨਿਰੰਤਰ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ  
ਹਲ, ਬੀਜ ਤੇ ਬੈਲ ਬਣਿਆਂ ਬਾਪ  
ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ  
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।  
ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਬੀਜਿਆ, ਵੱਟਿਆ,  
ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ !

ਕਿਰਸਾਣ ਦੀ ਪਤਨੀ  
ਰੱਸੀ 'ਤੇ  
ਸੁੱਕਣੇ ਪਾਏ ਪੋਤੜਿਆਂ 'ਚੋਂ  
ਇਸ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ  
ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਸੁਫਨੇ  
ਵੇਖਦੀ, ਵੇਖਦੀ,  
ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣ ਗਈ !

## ਪੰਛੀ, ਮੱਛੀਆਂ ਤੇ ਮੈਂ : 2006 ਦੀ ਹਿੰਦ-ਪਾਕ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

### 1.

ਦੇਸ਼, ਕਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ  
ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ—  
ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਝੁੰਡ—  
ਝੁੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਪੰਛੀ,  
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੋਹਾਂ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਮਾਰ ਕੇ  
ਤੇ ਗਾਹ ਕੇ ਹੱਦਾਂ, ਸਰਹੱਦਾਂ  
ਮੁੜ ਪਰਤ ਆਉਣ ਲਈ,  
ਉਸੇ ਕਾਲ-ਚੱਕਰ ਵਿਚ !!!

ਸੈਮਨ ਮੱਛੀਆਂ ਵੀ—  
ਅਸਗਾਹ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹਕੇ  
ਛੱਲਾਂ ਦੇ ਛਲਾਵਿਆਂ ਨਾਲ ਦਿਲ ਬਹਿਲਾ ਕੇ—  
ਪਰਤ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ  
ਉਸੇ ਨਦੀ ਵਿਚ,  
ਜਿੱਥੇ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਉੱਥੇ ਹੀ ਮਰਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ—  
ਅੰਡੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ,  
ਨਦੀ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਹਿਣ ਵਿਚ  
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਗੀਤ ਅੱਗੇ ਤੋਰ ਕੇ !!!

### 2.

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਇਕ ਮਕਾਨ  
ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਨਾ ਬਣ ਸਕਿਆ।  
ਦੀਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਜੰਮੀਂ ਹੋਈ ਥਿਰ ਛੱਤ ਨੂੰ  
ਕੋਈ ਘਰ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ।

ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸੀਤ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿਚ  
ਸੁੰਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦਿਨ  
ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇੰਜ ਹੀ ਹੋਇਆ—  
ਪਿੰਡ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰ ਹਾਣੀ ਗਾਇਬ ਸਨ।

ਖੂਹ 'ਤੇ ਚਰਸ ਤੇ ਹਲਟ ਦੀ ਥਾਂ  
ਬੰਬੀ ਬੋਲਦੀ ਸੀ।

ਸਕੂਲ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਅੱਠ ਸਾਲ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ,  
ਇਕ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਨਵਾਂ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਬਣੀ,  
ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਘੜੀ ਦੀਆਂ ਸੂਈਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਮੋੜਨ ਨਾਲ  
ਬੀਤਿਆ ਸਮਾਂ, ਪਰਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ—  
ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ !

ਘਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—  
ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ !

ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ, ਪੋਤਰੀਆਂ ਤੇ ਪੋਤਰੇ  
ਵੱਖ, ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਵੀ,  
ਘਰ ਵਾਂਗ,  
ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਨਾਲ ਵੱਸਦੇ ਹਨ !!!

ਉਹ ਸੂਰਜ ਵਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ :  
ਹੱਦਾਂ ਤੇ ਸਰਹੱਦਾਂ ਵਲ—  
ਮੱਛੀਆਂ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਵਲ—

ਉਸ ਅੰਦਰੋਂ ਹਵਾ ਜਿਹਾ ਕੁਝ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ  
ਤੇ ਉਹ

ਛਿਣ ਦੀ ਛਿਣ  
ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਉੱਤੇ ਫੈਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ !!!

## ਦਰਾੜਾਂ

ਦਰਾੜਾਂ ਬਣ ਗਏ ਹਾਂ !  
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਰੱਖੀਏ ?

ਇਕ ਦਮ, ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ  
ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ, ਇਕੱਠੇ  
ਪਾਟ ਗਏ ਹਾਂ !

ਪਾਟਣ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਹੈ,  
ਅਨੇਕਤਾ ਵੀ ਫਟਣ ਵਿਚ !

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ  
ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਟੁਕੜਾ ਚੁੱਕੀ,  
ਪੂਰਨ ਹੋਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹਾਂ !!!

ਦਰਾੜਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮਿਟਣ ?  
ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ !!!

## ਸੁੰਗੜਦੇ ਮੌਸਮ

ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ  
ਮੁਹੱਬਤ ਵੀ ਬੁੱਢੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ  
ਧਰਤੀ ਬਹੁਤ ਹੈ  
ਅਣਗਾਹੀ ਅਜੇ—  
ਪਰ ਨਜ਼ਰ  
ਸੁੰਗੜਕੇ—

ਆਪਣੇ ਆਪ ਤਕ ਹੀ  
ਸੀਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ !

ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ  
“ਅਲਵਿਦਾ” ਦਾ ਮੌਸਮ ਹੈ !

ਹਰ ਲੋੜ,  
ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਨੁਹਾਰ,  
ਧੁੰਦਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ !!!

## ਦਾਣੇ ਦਾ ਜਨਮ

ਹੁਣ ਤਾਂ ਜੀ ਕਰਦਾ, ਕਿ  
ਤੁਰਦਾ ਤੁਰਦਾ ਮੁਕ ਜਾਵਾਂ  
ਅਨੰਤ ਵਲਾਂ ਵੇਖਦਾ, ਵੇਖਦਾ  
ਤੋਰ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਵਾਂ  
ਹਵਾ ਵਿਚ ਮਹਿਕ ਵਾਂਗ  
ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵਾਂ

ਸਫਰ ਇੰਜ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ  
ਨਵੇਂ ਬੁੱਤ, ਨਵੇਂ ਲਖਸ਼, ਨਵੀਆਂ ਰਾਹਵਾਂ

ਦਾਣੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੰਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ  
ਦਾਣੇ ਦਾ ਫੁਲਣਾ, ਫਲਣਾ  
ਤੇ ਮੁਕ ਜਾਣਾ

ਹੁਣ ਤਾਂ ਜੀ ਕਰਦਾ, ਕਿ ...

...  
...

## ਮੌਸਮਾਂ ਦੇ ਹਾਣੀ

ਫੁੱਲ ਤੋਂ ਫੁੱਲ  
ਰੰਗ ਤੋਂ ਰੰਗ  
ਰੂਪ ਤੋਂ ਰੂਪ  
ਤਕ ਭਟਕਦੀ ਨਜ਼ਰ  
ਰੰਗਾ ਰੰਗ ਮਹਿਕ ਨੂੰ  
ਦੁਮੇਲ ਤਕ ਲੈ ਗਈ !

ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ  
ਸੂਰਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ  
ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ,  
ਧਰਤੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ  
ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,  
ਬਾਗ਼ ਫੁਲਕਾਰੀ ਬਣੀ !

ਬਾਹਰ ਮੌਸਮ ਰਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ  
ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਰੰਗ ਮਾਣੀਂਦੇ ਹਨ।  
ਹੁਣ ਜਦ,

ਅੰਦਰ ਵੀ,  
ਸੱਖਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ  
ਤੇ ਨਜ਼ਰ—  
ਝੁਰਝਾਏ ਚਿਹਰੇ ਵਿਚ  
ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਬੁਝ ਰਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ—  
ਮਸਾਂ ਗੋਡਿਆਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ,  
ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਮੌਸਮ  
ਹੱਸਦੇ ਤੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ :  
“ਮੌਸਮਾਂ ਨਾਲ ਦੋੜ ਲਾਈ ਸੀ ਤੂੰ,  
ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈਂ,  
ਕਿਉਂ ?”

ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ :  
“ਦੁਮੇਲ ਤੰਗ ਹੋ ਕੇ,  
ਮੇਰੀ ਬੁੱਕਲ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

ਰੰਗ ਤੇ ਸੁਗੰਧ ਵਿਚ ਹੀ  
ਝੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਮੈਂ !  
ਤੁਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵਧੋ,  
ਤੁਹਾਡੇ ਹਾਣੀ,  
ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ !!!”

## ਜੜ੍ਹ-ਹੀਣਤਾ ਵਲ ਵਧਦੇ ਕਦਮ

ਕੁੰਜ ਉਤਾਰੀ ਬਚਪਨ ਦੀ ਤੇ  
ਪੁੱਤਰ ਹੋਏ ਜਵਾਨ  
ਧੀਆਂ ਪੀਘਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਚੜ੍ਹੀਆਂ  
ਮੱਲ ਲਿਆ ਅਸਮਾਨ

ਮਾਪੇ ਪਿੰਜਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ  
ਪੱਛਮ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਨ  
ਸੱਭਿਅਤਾ, ਰਸਮ, ਰਿਵਾਜ ਅਜਨਬੀ  
ਬਦਲੀ ਅੱਜ ਜ਼ਬਾਨ

ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਮੌਸਮ ਏਥੇ  
ਰਿਸ਼ਤੇ, ਸਗਲ ਜਹਾਨ  
ਸੋਚੇ, ਜੀਵੇ, ਵੇਖੇ ਟੀ.ਵੀ.—  
ਟੀ.ਵੀ. ਦੀ ਸੰਤਾਨ

ਨੱਕ ਵਿਚ ਕੋਕੇ, ਕੰਨੀਂ ਮੁੰਦਰਾਂ,  
ਪੁੰਨੀਂ, ਮੁੰਦਰੀ ਪਾਣ

ਫਟੀ ਫਤੂਹੀ, ਪਾਟੀਆਂ ਜੀਨਾਂ  
\*ਗੋਦਨੇ ਵੀ ਖੁਦਵਾਣ

ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਜੁਲਫਾਂ, ਘੋਨੇ ਸਿਰ ਤੇ  
\*\*ਪੱਬ, ਕਲੱਬ ਵਿਚ ਜਾਨ  
ਘਰ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ, ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ,  
ਆਪਣਾ ਆਪ ਜਹਾਨ

ਨਸ਼ੇ, ਮੌਜ ਤੇ ਮੇਲੇ, ਮਸਤੀ,  
ਹੁਣ ਦੀ ਹੁਣ ਜਹਾਨ  
ਵਾਵਰੋਲੇ ਵਿਚ ਦਿਸ਼ਾ ਹਰ,  
ਧੂੜ, ਧੂੜ ਅਸਮਾਨ

ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ ਦੇ ਵਿਚ ਢਲਿਆ।  
ਸੂਰਜ, ਪੱਛਮ ਦੇ ਅਸਮਾਨ।  
ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਨੇ ਬਦਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ—  
ਬਦਲੀ ਵਿਚ ਜਹਾਨ !

ਵਰਜਤ, ਹੁਣ ਪਰਵਾਨਤ, ਬਦਲੀ  
ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ  
ਹੁਣ ਦੇ ਛਿਣ ਵਿਚ ਸਿਮਟੇ ਜੀਕੂੰ  
ਭੂਤ, ਭਵਿਖਤ, ਭਵਾਨ

ਬਿਖਰੇ ਮੋਤੀ, ਤਿੜਕਿਆ ਸ਼ੀਸ਼ਾ,  
ਟੁਕੜੀ, ਟੁਕੜੀ ਜਾਨ  
ਸੋਚ ਦੇ ਦੋ ਸਿਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਗਨੀ  
ਚਿੰਤਨ ਬੇਪਛਾਣ

\* Tattoo - ਗੋਦਨੇ, \*\* ਪੱਬ Pub - ਸ਼ਰਾਬਖਾਨੇ

## ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਚਿੰਤਨ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ  
ਚਿੰਤਨ ਸਿਮਰੀ ਜਾਈਏ  
ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਮਿਟੇ ਨਾ ਚਿੰਤਾ  
ਦੱਸੋ ਕਿੱਧਰ ਜਾਈਏ ?

ਚਿੰਤਾ ਕਰਦੇ, ਕਰਦੇ ਪਹਿਲਾਂ  
ਚਿੰਤਨ ਤਕ ਅਸੀਂ ਪੁੱਜੇ  
ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਚੁੰਧਿਆਈਆਂ ਅੱਖੀਆਂ  
ਰਸਤਾ ਕੋਈ ਨਾ ਸੁੱਝੇ

ਚਿੰਤਨ ਦਰ ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਸੜਕਾਂ  
ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਸਭ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ  
ਹੱਦ ਬੰਨੇ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਚਿੰਤਨ  
ਵੰਡ ਨਾ ਹੋਣ ਹਵਾਵਾਂ

ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਸੀ ? ਅੱਗੇ ਕੀ ਹੈ ?  
ਚਿੰਤਾ ਪਰ ਨਾ ਮੁੱਕੇ  
ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦੋ ਸਿਰਿਆਂ 'ਤੇ  
ਨੂਰ, ਨੇਰੂ ਹੋ ਢੁੱਕੇ

## ਸ਼ਬਦ-ਸਮਾਧੀ

ਸ਼ਬਦ ਫੇਰ  
ਸਮਾਧੀ-ਯੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ !  
ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਫੈਲ, ਸੁਕੜ,  
ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਖੜੋ ਗਿਆ ਹੈ !  
ਬਾਹਰ 'ਨ੍ਹੇਰੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ,



ਬਰਫ਼ ਬਰਸਦੀ ਹੈ।  
 ਠਰ ਠਰਕ ਗਏ ਹਨ  
 ਰੁੱਖ, ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ !  
 ਪਾਣ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ  
 \*।ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਬਣੀ ਬਰਫ਼ ਦੀ।  
 ਹੌਲੀ, ਹੌਲੀ ਝੜ ਰਹੇ ਹਨ ਪੱਤਰ,  
 ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਰੁੱ\*2 ਬਣੀ ਬਰਫ਼ 'ਤੇ !

ਰੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਰ ਲਗਾਤਾਰ  
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰੋ ਚੱਲਦੀ ਹੈ !

ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਵਾਂ  
 ਤੇ ਬੁੱਤਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ  
 ਮਾਣਦਾ ਸ਼ਬਦ,  
 ਸਮਾਧੀ-ਯੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ  
 ਸੂਰਜ ਵੀ ਏਥੇ ਕਿਤੇ  
 ਸ਼ਬਦ ਬਣਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ—  
 ਨਦੀ ਵੀ, ਸਮੁੰਦਰ ਵੀ !

ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ, ਸਾਥ ਹੈ !  
 ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਸਨਿਆਸ ਹੈ !

ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ, ਸ਼ਬਦ ਨੇ  
 ਵਿੱਥ ਥਾਪ ਲਈ ਤੇ  
 ਅੰਤਰ-ਧਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ !  
 ਸ਼ਬਦ ਵਿਅਕਤੀ,  
 ਸ਼ਬਦ ਜਹਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ !

\*1 ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਬਣੀ ਬਰਫ਼ - Ice, \*2 ਰੁੱ ਬਣੀ ਬਰਫ਼ - Snow

## \* ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ

### 1.

ਮਨੁੱਖ, ਧੂੰਆਂ ਬਣ, ਗੈਸਾਂ ਬਣ,  
 ਛੁਹ ਰਿਹਾ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ !  
 ਹਰ ਵਾਹਣ,  
 ਸਦਾ-ਖੜੋਤ ਵਲ ਨੂੰ ਭੱਜ ਰਿਹਾ !  
 ਮਨੁੱਖ ਦਾ,  
 ਕੂੜਾ ਹੀ ਕੂੜਾ ਹਰ ਤਰਫ਼-  
 ਹਵਾਵਾਂ, ਪਾਣੀਆਂ ਤੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ  
 ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਢੋਲ ਵੱਜ ਰਿਹਾ !

### 2.

ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਖੋਰਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ,  
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਢੋਰਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ !

ਵਣ ਵਿਚ ਅੱਗ ਪਨਪ ਰਹੀ ਤੇ  
 ਹਰ ਲੱਕੜ, ਕਾਗਜ਼ ਦੀ \*\*ਮਿੱਲ,  
 ਹਵਾ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਬਣ ਵਗਦੀ,  
 ਕੂੜਾ ਹੀ ਕੂੜਾ ਜੰਮਦੀ,  
 ਕੂੜਾ ਹੀ ਕੂੜਾ ਹੱਗਦੀ !

### 3.

ਬੱਦਲ, ਬਰਖਾ, ਹਨੇਰੀ-  
 ਘਟਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ, ਕੜਕਦੀਆਂ-  
 ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆ ਵੜੀਆਂ ਹੋਣ !

\* ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ - Global Warming, \*\* ਮਿੱਲ - Mill - ਕਾਰਖਾਨਾ

ਘਰ, ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ,  
ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਮਹਾਂ-ਸਾਗਰ ਦੇ ਵਿਚ-  
ਅੰਨ੍ਹੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਬਣੇ,  
ਅੰਨ੍ਹੇਂ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਵਲ ਹੜ੍ਹ ਰਹੇ !

ਤਾਪਮਾਨ ਚੜ੍ਹ ਰਹੇ,  
ਧਰਤੀਆਂ : ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ-  
ਮੌਸਮ ਵੀ ਹਨ ਬਦਲ ਰਹੇ !!!

#### 4.

ਉੱਤਰੀ ਤੇ ਦੱਖਣੀ ਧਰੁੱਵ,  
ਪਲ, ਪਲ ਖੁਰ ਰਹੇ।  
ਗਲੇਸ਼ੀਅਰ ਟੁੱਟ ਰਹੇ,  
ਬਰਫ ਦੇ ਤੋਢੇ ਅਨੇਕ,  
ਸਾਗਰਾਂ ਲਈ,  
ਚੱਕ੍ਰਵਯੂਹ ਬਣ ਰਹੇ,  
ਮੱਛੀਆਂ, ਮੱਲਾਹਾਂ ਲਈ,  
ਤਵਾਰੀਖਦਾਨਾਂ  
ਤੇ  
ਸੱਯਾਹਾਂ ਲਈ !!!

#### 5.

ਗਲੇਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ,  
ਇਕ ਸਵਾਲ ?

ਇਹ ਕੈਸਾ ਮਨੁੱਖ ?

ਆਪੇ ਹੀ, ਆਪਣੀ ਚੜ੍ਹਾਈ,  
ਆਪੇ ਹੀ, ਆਪਣਾ ਜਵਾਲ ???

## ਮਹਾਂ ਪਰਲੋ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਬਾਹਰ,  
ਬਰਫ-ਬਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ !  
ਬਰਫ ਦੇ ਅਸਹਿ ਭਾਰ ਹੇਠ  
ਹਵਾ ਦੇ ਕਹਿਰੀ ਰੂਪ ਸੌਹੇਂ,  
ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲ  
ਕੜਕਵੀਂ ਟੁੱਟ, ਭੱਜ ਦੇ ਵਿਚ,  
ਉਲਝ ਗਏ !

ਸ਼ਹਿਰੀ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਥੱਲੇ,  
ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ  
ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ,  
ਬੱਤੀਆਂ ਗੁਲ,  
ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਠੰਡੇ ਹਨ-

ਕੰਪਿਊਟਰ, ਟੀ.ਵੀ., ਸਟੀਰੀਓ-  
ਸਭ ਖੜ੍ਹ ਗਏ ਹਨ,  
ਦੀਵਾਰ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਲੋਕ,  
ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਏ ਹਨ !

ਸੜਕ ਉੱਤੇ,  
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਰਗੀ ਬਰਫ,  
ਪੈਰ, ਤਿਲੁਕੇ ਵਾਹਣ ਸੱਭੇ,  
ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਟਕਰਾ ਕੇ,  
ਹਾਦਸਾ ਬਣ, ਖੜ੍ਹ ਗਏ ਹਨ।

ਸੈ-ਰੱਖਿਆ : ਤੰਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ !  
ਸਰਬ-ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਪਾਹਜ !!!  
ਮੌਤ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੈ ਜੀਕੂੰ ਹਰ ਤਰਫ,  
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਹਿਮੀਂ ਹੋਈ ਹੈ ਬੇਜ਼ਬਾਨ !!!

ਆਉਣ ਵਾਲੇ,  
ਪੁਰਾ-ਤਤਵ ਖੋਜੀਆਂ ਲਈ,  
ਮੰਮੀਆਂ ਦਾ ਵਣ,  
ਬਣ, ਖੜੋ ਗਈ !!!

“ਪਰਲੋ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਰਬ-ਨਾਸ਼ ???”

“ਮੌਤ ਬਿਨ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਤ ???”

“ਇਹ ਕਿਹੀ ਫੈਂਟਸੀ ?”

“ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੱਚ ਹੈ ???”

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬਣ, ਚਿੰਤਨ ਮੇਰਾ,  
ਸੋਚ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਵੰਗਾਰਦਾ :

“ਝਟਕ ਆਪਣਾ ਆਪ !”

“ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਜੋੜ !!!”

“ਹਿੰਮ-ਸੀਤ ਠਾਰ ਤੋੜ !!”

“ਹੋਂਦ ਨਾਲ, ਨਾਤਾ ਜੋੜ !!!”

... ..

... ..

ਬਾਹਰ,

ਬਰਫ-ਬਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ !!!

## ਦਿਲ ਦੀ ਬਾਤ ਅਲਹਿਦੀ

-ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ, ਦਿਲ ਦੇ ਤਿੰਨ ਉਪਰੇਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ-

ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਇਹਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ  
ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਚਲਾਇਆ !

ਤਿੰਨ ਮੌਤਾਂ, ਤਿੰਨ ਜੀਵਨ ਬਣੀਆਂ  
ਇਸ ਦਿਲ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ !

<sup>1</sup> ਦਿਲ-ਫੇਫੜੇ-ਜੰਤਰ 'ਤੇ ਲਾ

<sup>2</sup> ਖੂਨ ਚਲਾਇਆ, ਸਾਹ ਦੁਆਇਆ !

ਸਾਇੰਸ-ਬੋਧ ਦੇ ਤਰਕ ਦੁਆਰਾ,

ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਈਸ਼ਵਰ ਝੁਠਲਾਇਆ !

<sup>3</sup> ਕੱਟ, ਵੱਢ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾੜਾਂ ਨੂੰ

ਰੱਸੀ ਵਾਂਗੂੰ ਜੋੜ ਲਗਾਇਆ !

ਡੁੱਬ, ਡੁੱਬ ਪੈਂਦੇ ਸੂਰਜ ਤਾਂਈਂ

ਕਿਸ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਨੂਰ ਬਣਾਇਆ ???

ਬਾਕੀ ਵੈਲਵ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ

ਇਕ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਪਈ ਮਸ਼ੀਨ <sup>4</sup>।

ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਗਏ ਅੰਬਰ ਅੱਜ, ਤੇ

ਉੱਚੀ ਹੋ ਗਈ ਅੱਜ ਜ਼ਮੀਨ।

ਰੱਬ ਨੂੰ ਬਣੇ ਚੁਣੌਤੀ, ਅੱਜ, ਇਹ

ਦਿਲ ਦੀ ਥਾਂ, ਮਸ਼ੀਨੀ ਦਿਲ <sup>5</sup> !

ਜੀਵਨ, ਮੌਤ ਦੇ ਅਰਥ ਬਦਲਦੇ,

ਰੱਬ ਦੀ ਥਾਂ ਮਸ਼ੀਨੀ ਦਿਲ।

<sup>6</sup> ਥੈਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਏਸ ਨੂੰ

ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ <sup>7</sup> !

ਦਿਲ ਦੀ ਬਾਤ ਅਜੇ ਵੀ ਦਿਲ ਵਿਚ,

ਦਿਲ ਦੀ ਬਾਤ ਅਲਹਿਦੀ !!!

1. Heart-Lung Machine, 2. Pumped Blood and Facilitated oxygen supply for substitute breathing, 3. Open-Heart Surgery for Heart-Bypass and grafting arteries, 4. Mechanical Valve-Transplant 5. Mechanical Heart, 6. Pericardium (ਥੈਲੀ, ਝਿੱਲੀ), 7. Peticardiectomy - ਦਿਲ ਉੱਤੇ Pericardium (ਥੈਲੀ) ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸਰਜਰੀ।

## ਪਿੰਡ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕਦੇ ਪਰਵਾਸੀ

ਗੁੱਲੀ ਡੰਡਾ ਖੇਡਦੇ, ਖੇਡਦੇ,  
ਕੰਪਿਊਟਰ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ-  
ਪਰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾ ਸਿੱਖੀ !

ਲੂਣ, ਤੇਲ, ਲੱਕੜੀਆਂ 'ਚ ਹੀ ਫਸੇ ਰਹੇ,  
ਕੁੱਲੀ, ਗੁੱਲੀ, ਜੁੱਲੀ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਵਿਚ-  
ਦਸ, ਦਸ, ਬਾਰਾਂ, ਬਾਰਾਂ ਘੰਟੇ ਦੀਆਂ  
ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਲਗਾਈਆਂ 7 ਨਹੀਂ ਤਾਂ 6 ਦਿਨ !

ਜੋ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਏ !  
ਜੋ ਸਿੱਖਣਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਗਏ !  
ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਬੀਤਦੇ ਹੋਏ ਵੀ,  
ਕੰਮ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਲਟਕ ਕੇ-  
ਰੁਕਦੇ, ਰੁਕਦੇ, ਰੁਕ ਗਏ !

ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ  
ਬੋਲਦੇ, ਪੜ੍ਹਦੇ, ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ !  
ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਖੇਡ ਦਾ ਮੈਦਾਨ,  
ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਸਭ ਸਾਮਾਨ,  
ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨ-  
ਇਹ ਕੰਪਿਊਟਰ ਹੈ !!!

ਸੰਗੀਤ, ਫਿਲਮਾਂ ਤੇ ਸੋਲੀਟੇਅਰ-  
ਹਰ ਕਾਰ ਸੈ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ,  
ਆੜੀ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ !

ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ,  
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਤੇ ਵਤੀਰਾ,  
ਸਭ ਕੁਝ ਓਪਰਾ, ਓਪਰਾ, ਅਜਨਬੀ-  
ਬਦੇਸ਼ੀ ਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ !

260

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

ਬੱਚੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਮੂਹਰੇ ਬੈਠੇ, ਬੈਠੇ ਹੀ-  
ਗਲੋਬਲ ਪਿੰਡ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ  
ਤੇ ਮਾਂ ਬਾਪ,  
ਯਤਨ ਕਰ ਕੇ ਵੀ,  
ਬੱਚਿਆਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ।

ਇਕ ਖਲਾਅ ਉੱਸਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਲਗਾਤਾਰ-  
ਦੇ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ !

ਬੱਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬਣ ਰਹੇ, ਪਰ ਮਾਂ, ਬਾਪ-  
ਪਿੰਡ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਟੁੱਟ ਗਏ !

ਸੂਨਯ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ, ਬੇਲਚਕ-  
ਪਿਛਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਖਲਾਅ ਵਿਚ ..

... ..

... ..

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਕੀੜਾ,  
ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ,  
ਰੇਸ਼ਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿਚ !!!

## ਉਮਰ ਦੀ ਢਲਾਣ ਤੇ ਮੁਹੱਬਤ

ਮੁਹੱਬਤ,  
ਹਰ ਸਮੇਂ ਕੋਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ  
ਜਜ਼ਬਾ, ਇੱਛਾ, ਵਲਵਲਾ-  
ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ !

ਮਨ ਵਿਚ,  
ਤਣਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਸਮੇਂ-

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

261

ਪਰ ਇਹ ਤਣਾ, ਤਣੀ-  
ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ !

ਸਾਰੇ ਅੰਕ,  
ਇਕ ਦਾਇਰੇ 'ਚ ਘੁੰਮਦੇ-  
ਦਾਇਰੇ 'ਚ, ਪਰ  
ਸਿਫਰ-ਸਥਿਤੀ ਵਿਚਰਦੀ !

ਹਵਾ ਵੀ,  
ਹਉਕੇ ਵਰਗੀ ਜਾਪਦੀ !  
ਫੁੱਲ ਦੀ ਪੱਤੀ 'ਤੇ ਤ੍ਰੇਲ ਦਾ ਤੁਪਕਾ-  
ਹੁਸਨ ਦਾ ਮੁੜਕਾ ਨਹੀਂ,  
ਖੁਦ ਤੋਂ,  
ਸਭ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜੀ ਹੋਈ-  
ਬਿਰਹਨ ਦਾ ਹੰਝੂ ਜਾਪਦਾ !

ਝਰਨਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੋਰ 'ਚੋਂ-  
ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ, ਸਾਗਰਾਂ ਵਿਚ,  
ਸਦਾ ਲਈ, ਗੁੰਮ ਜਾਣ ਦੇ,  
ਸੁਰ ਉੱਭਰਦੇ !

ਝੜ ਗਏ ਪੱਤੇ, ਜਿਵੇਂ-  
ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਚਿੰਮੜੇ ਹੋਏ,  
ਖੜਖੜਾਂਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਲ,  
ਹਵਾ ਦੇ ਰੁਖ,  
ਵੇਖਦੇ ਤੇ ਹੱਸਦੇ !

ਰੁੱਖ ਨੂੰ, ਬੀ ਵਿਚ ਸਮਾ,  
ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਭੇਤ ਦੱਸਦੇ !

ਰੁੱਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਦੇ-  
ਮਨ 'ਤੇ,

262

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

ਤਨ, ਆਤਮਾਂ 'ਤੇ-  
ਇਕ ਮੁਹੱਬਤ ਆਪਣੀ ਦੀ !

ਤਨ, ਪਰ, ਹੁਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ,  
ਤੁਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ...

... ...  
ਮਨ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬੜਾ ...

... ...  
... ...  
ਮਨ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬੜਾ ...

... ...  
... ...

ਹਰ ਤਰਫ਼ ਸੂਰਜ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾ-  
ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਿਉਂ ਤਣਾ ???

... ...  
... ...

ਮੁਹੱਬਤ,  
ਹਰ ਸਮੇਂ ਕੋਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ  
ਜਜ਼ਬਾ, ਇੱਛਾ, ਵਲਵਲਾ-  
ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ !!!

**ਭੂਗੋਲੇ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਲੋਕ**

ਮੇਰੀ ਕਥਾ ਸੁਣਦੇ, ਸੁਣਦੇ  
ਆਕਾਸ਼, ਪਹਾੜ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ !  
ਮੇਰੀ ਕਥਾ ਸੁਣਦੇ, ਸੁਣਦੇ,  
ਪਹਾੜ ਧਾਰ ਬਣ ਵਗ ਤੁਰਿਆ

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

263

ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਗੋਰਖਪੰਦੇ 'ਚੋਂ ਗੁਜਰਦਾ  
ਸਾਗਰ ਬਣ ਗਿਆ !

ਇਕ ਪਹਾੜ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਖੜੋਤਾ ਹੈ  
ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ, ਕਿਤੇ ਉੱਚਾ, ਕਿਤੇ ਨੀਵਾਂ-  
ਨਿੱਕੇ, ਨਿੱਕੇ ਦੀਪ ਬਣਿਆਂ, ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ,  
ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ  
ਸਭ ਕੁਝ ਆਜ਼ਾਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ  
ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਹੈ  
ਭੂਗੋਲੇ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਭ ਕੁਝ।

ਪੈਦਲ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ, ਵਿਮਾਨ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ...  
ਧਰਤੀ ਅਜੇ ਵੀ ਫੱਟਦੀ ਹੈ  
ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਅਜੇ ਵੀ ਫੁੱਟਦਾ ਹੈ ...  
ਪਾਣੀ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਰ  
ਸਭ ਕੁਝ ਹੜਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।  
ਭੂਗੋਲੇ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਲੋਕ  
ਆਦਿ-ਕਾਲ, ਅਨੁਰ-ਕਾਲ ਤੋਂ  
ਜੰਮ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਲਗਾਤਾਰ, ਮਰ ਵੀ  
ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ  
ਬੀਆਂ 'ਚੋਂ ਵਣ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦੇ ਹਨ !

ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ,  
ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ, ਤਾਂ ਉਡੀਕ ਜਿਹੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।  
ਜੀਵਨ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਲੋਕ,  
ਮੌਤ ਤੋਂ ਤ੍ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ  
ਭੂਗੋਲੇ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਲੋਕ,  
ਭੂਗੋਲੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ-  
ਹੱਸਦੇ ਹਨ, ਰੋਂਦੇ ਹਨ, ਚੁੱਪ, ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ !!!

## ਸਮਾਨ-ਅੰਤਰ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ  
ਸੜਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ !

ਸੜਕ ਦੇ ਦੋਹਾਂ  
ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਨਾਲ  
ਡਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ,  
ਪਰ ਸ਼ੰਕਾ ਜਿਹਾ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ  
ਕਿ ਜੇ ਇੰਜ ਨਾ ਕੀਤਾ,  
ਤਾਂ ਭੁੱਲ, ਭਟਕ ਜਾਵਾਂਗਾ।

ਇਹ ਕੰਢਾ,  
ਜਾਂ ਉਹ ਕੰਢਾ,  
ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ?

ਦੋਹ ਕੰਢਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਤਾਂ  
ਸੜਕ ਦੀ ਇਕ ਵੰਡਣ-ਰੇਖਾ ਹੈ,  
ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ,  
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਨਾਲ,  
ਤੁਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।  
ਫਾਸਲੇ ਇਵੇਂ ਤਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ,  
ਨੇੜਤਾ ਇਵੇਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ !!!

## ਖਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ

ਜਿੱਧਰ ਦੇਖੇ ਗੰਦ ਤੇ ਕੂੜਾ  
ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਘੇਰਾ  
ਧੂਆਂ, ਗੈਸ, ਮੀਂਹ ਤੇਜ਼ਾਬੀ  
ਮੌਤ ਦਾ ਸਹਿਮ ਘਨੇਰਾ

ਚੁੱਤਾਂ ਬਦਲੀਆਂ, ਤਾਪਮਾਨ ਵੀ  
ਪੁੰਦ ਖਾ ਗਈ ਸਵੇਰਾ,  
ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਖੋਰਾ ਲੱਗਾ  
ਬਚਿਆ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਹੜਾ ?

ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਵੀ  
ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਡੇਰਾ  
ਜੀਵਨ, ਘਰ, ਸਮਾਜ ਵੀ ਗੰਦੇ  
ਬਚਿਆ ਸਿਸਟਮ ਕਿਹੜਾ ?

ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਤ ਹੋਏ  
ਹਰ ਥਾਂ ਸੁਆਰਥ-ਡੇਰਾ  
ਰਿਸ਼ਵਤ, ਭ੍ਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਮੌਸਮ  
ਆਦਮ-ਖੋਰ ਅਨੁਰਾ

ਮਾਨਵ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਨਵ ਗਾਇਬ  
ਗੈਰ-ਮਨੁੱਖੀ ਰੈਣ-ਬਸੇਰਾ  
ਗੁਰਬਤ ਤੇ ਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਾ  
ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਜੇਰਾ

ਗਲੋਬਲ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਰੁੱਸਿਆ ਸੂਰਜ  
ਲੈ ਗਿਆ ਨਾਲ ਸਵੇਰਾ  
ਕੇਂਦਰੋ ਟੁੱਟੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸਾਇੰਸ  
ਦਿਸ਼ਾ-ਹੀਣ ਹਰ ਗੇੜਾ

ਬਿਫਰਿਆ ਸਾਗਰ, ਘਟ ਚੜ੍ਹ ਆਈ  
ਛਾਇਆ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ  
ਬੇੜੀ ਛਲਣੀ ਛੇਕਾਂ ਅੰਦਰ  
ਮੰਜ਼ਲ ਕਿਹੜੀ ? ਰਸਤਾ ਕਿਹੜਾ ???

ਵਾਯੂ ਕਿਧਰੇ ਸੀਤ ਲਹਿਰ ਹੈ

ਕਿਧਰੇ ਬਣਦੀ ਅੱਗ ਦਾ ਘੇਰਾ  
ਸਾਗਰ ਕਿਤੇ ਸੁਨਾਮੀਂ ਬਣਦੇ  
ਜੰਗਲ, ਦਾਵਾਨਲ ਘਨੇਰਾ

ਹਰ ਪਾਸੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ  
ਹਰ ਪਾਸੇ ਗਿਰਝਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ  
ਗੰਗਾ, ਬੋਲਾ, ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨਵ  
ਕਹੇ, ਸੁਣੇ ਤੇ ਵੇਖੇ ਕਿਹੜਾ ???

## ਮਨ ਦੇ ਹਾਣੀ

ਮਨ ਦੇ ਹਾਣੀ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭੀਏ ?  
ਮਨ ਦੇ ਹਾਣ ਨਾ ਲੱਭਦੇ।  
ਤਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸਾਰੇ  
ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਨੇ ਸੱਭ ਦੇ।

ਕੰਧਾਂ ਦੀ ਵਲਗਣ ਦੇ ਅੰਦਰ  
ਘਿਰ ਗਈ ਰੂਹ ਦੀ ਬਾਣੀ।  
ਮਾਵਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਤ ਵਿਛੜ ਗਏ  
ਹਾਣੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਹਾਣੀ।

ਟੁੱਟੇ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਤਿੜਕੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ  
ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਦਰਾੜਾਂ।  
ਅੰਬਰ ਨੂੰ ਵੀ ਵੰਡਣਾਂ ਚਾਹਵਣ  
ਵੰਡਣੀਆਂ ਚਾਹੁਣ ਹਵਾਵਾਂ।

\* ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ : “ਮਨ ਦੇ ਹਾਣੀ” ਦਾ ਥੀਮ ਗੀਤ।

ਮਹਿਕਾਂ ਨੂੰ ਡੱਬੀ ਬੰਦ ਕਰਕੇ  
ਫੁੱਲ ਸਭ ਤੋੜ ਖਿਲਾਰੇ।  
ਪੱਤੀ, ਪੱਤੀ ਸੋਚ ਬਿਖਰ ਗਈ  
ਵਿੱਛੜੇ ਖੁੱਦ ਤੋਂ ਸਾਰੇ।

ਵਿਚ ਖਲਾਅ ਦੇ ਉੱਡਦੇ ਫਿਰਦੇ  
ਖਿੱਚੋਂ ਵਿਰਵੇ ਸਾਰੇ।  
ਬੇਪਛਾਣ ਅਜਨਬੀ ਬਣ ਗਏ  
ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਸਹਾਰੇ।

ਮਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੇ ਜਿਹੜਾ  
ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ਰ ਕਹਿੰਦੇ।  
ਖਿੜਕੀ ਬੰਦ, ਭੀੜੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ—  
ਬੰਦੇ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ?

ਰਾਜਨੀਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜੰਗਲ,  
ਨੇਤਾ ਜੰਗਲ ਦੀ ਸੰਤਾਨ।  
ਅਮਨ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪਿਆਰ, ਮੁਹੱਬਤ  
ਢੂੰਡ ਰਹੇ ਸਭ ਮਨ ਦਾ ਹਾਣ।

ਮਨ ਦੇ ਹਾਣੀ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭੀਏ ?  
ਮਨ ਦੇ ਹਾਣ ਨਾ ਲੱਭਦੇ।  
ਤਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸਾਰੇ  
ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਨੇ ਸੱਭ ਦੇ।

## ਰੁੱਤ ਜਸ਼ਨਾਂ ਦੀ

ਅੰਦਰ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਸਾੜੇ  
ਬਾਹਰ ਦੀ ਠੰਡ ਠਾਰੇ

ਪੁੱਪਾਂ ਨੇ ਰੂਪ ਬਦਲੇ  
ਛਾਵਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਨਿਆਰੇ

ਰੁੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਬਰਫ਼ ਜਾਗੀ  
ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ  
ਸੱਤ ਰੰਗੀਆਂ 'ਚੋਂ ਸੂਰਜ  
ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਪਿਆ ਨਜ਼ਾਰੇ

ਅਗਨੀ ਤੇ ਜਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ  
ਰੇਤੇ, ਸਮੁੰਦ ਦੀ ਬਾਣੀ  
ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਮਾਨਵ  
ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਚ ਸਭ ਉਤਾਰੇ

ਜੀਵਨ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਹੈ ਇਹ  
ਹੈ ਜਸ਼ਨ ਮੌਤ ਦਾ ਵੀ  
ਸਿਵੇ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਰੋਸ਼ਨ  
ਕੋਈ ਜਨਮ ਅੱਗ 'ਚੋਂ ਧਾਰੇ

ਸੱਚ ਦਾ ਭਰਮ ਵੀ ਜੀਵੇ  
ਜੀਵੇ ਭਰਮ ਦਾ ਸੱਚ ਵੀ  
ਜੀਵਨ ਤੇ ਮਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ  
ਇਸ ਧਰਤ ਨੂੰ ਸਿੰਗਾਰੇ !!!

## ਸਾਧਾਰਨ ਆਦਮੀ

ਸਾਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ  
ਬਹੁਤੀ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।  
ਉੱਪਰ ਚਾਦਰ ਤੇ ਛੱਤ  
ਹੇਠਾਂ ਦੋ ਵਕਤ ਦੀ ਰੋਟੀ,  
ਰੁਜ਼ਗਾਰ।



ਸਾਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਦੀ ਛੱਤ ਹੀ,  
ਉਸ ਦਾ ਅਸਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,  
ਤਾਰੇ, ਚੰਦ ਤੇ ਸੱਤ ਰੰਗੀਆਂ ਪੀਂਘਾਂ।

ਪੇਟ ਭਰਨ ਨਾਲ, ਸੂਰਜ ਵੀ  
ਇਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ  
ਤੇ ਭੁੱਖਿਆਂ ਰਹਿਣ ਨਾਲ  
ਏਥੇ ਕਿਤੇ ਹੀ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—

ਕਈ, ਕਈ ਦਿਨ ਲਗਾਤਾਰ  
ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਡੁੱਬਦਾ ਵੀ  
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਿਸਚਤ ਸਮੇਂ ਲਈ !

ਸਾਧਾਰਨ ਆਦਮੀ  
ਦਿੱਲੀ, ਦੱਖਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ  
ਮੁੰਬਈ ਕੋਲਕੋਤਾ ਵੀ—

ਛੱਤ ਹੇਠ ਸੁੰਗੜਿਆ, ਸਹਿਮਿਆਂ—  
ਉਸ ਦਾ ਘਰ, ਪਰਵਾਰ,  
ਉਸਦਾ ਸਮਾਜ ਤੇ ਜਹਾਨ  
ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :  
ਉਸ ਦੀ ਕੁੱਲੀ, ਜੁੱਲੀ, ਗੁੱਲੀ ਦੀ ਵਿਥਿਆ।

ਲੰਡਨ ਵਿਚ, ਲੰਡਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ,  
ਨਿਯੂ ਯਾਰਕ ਵਿਚ, ਨਿਯੂ ਯਾਰਕ !

ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,  
ਆਪਣੀ ਚਾਦਰ, ਛੱਤ  
ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਮਾਨ,  
ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,  
ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠਾਂ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ !

ਅਖਬਾਰਾਂ, ਟੀ.ਵੀ., ਨੇਤਾ  
ਬਹੁਤ ਸ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ !

ਚਾਰ, ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ,  
ਉਹ ਵੀ ਵੋਟ ਪਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ  
ਤੇ ਫਿਰ  
ਆਪਣੀ ਚਾਦਰ,  
ਆਪਣੀ ਛੱਤ,  
ਆਪਣੇ ਅਸਮਾਨ ਹੇਠ  
ਸਿਮਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,  
ਸਾਧਾਰਨ ਆਦਮੀ !

## ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਮੁਸਕਾਨ

ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਮੁਸਕਾਨ,  
“ਜੀ ਆਇਆਂ” ਆਖਦੀ ਹੋਈ ਵੀ,  
ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ !

ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ,  
ਅੱਠ ਘੰਟੇ, ਪੰਜ ਦਿਨ,  
ਉਸ ਉੱਤੇ ਇਹ ਮੌਸਮ  
ਇਕਸਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ  
ਤੇ ਫਿਰ,  
ਕੰਮ ਦੇ,  
ਦਿਨ-ਅੰਤ 'ਤੇ,

ਸਰਦਲ ਟੱਪਦਿਆਂ ਹੀ,  
ਸਭ ਕੁਝ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ !

ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਦਾ ਚੱਕਵਯੂਹ,  
ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਉਲਝੇਵੇਂ,

ਮਹਾਂ ਨਗਰ—  
ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਨਿਗਾਹਾਂ ਦਾ ਭੰਬਲਭੂਸਾ,  
ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ,  
ਉਸ ਦੇ ਵੀ ਸਨਮੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਰੋਜ਼ !!

ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਮੁਸਕਾਨ !!!  
ਕੈਸੀ ਅਦਾ ਹੈ ?  
ਪੇਸ਼ੇ ਵਿਚ, ਪੇਸ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ,  
ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਮੁਸਕਾਨ !!!

## ਰੋਸ਼ਨੀ

ਜਿਸਮ ਨਾਲ ਹੌਲੀ, ਹੌਲੀ  
ਇੱਛਾ ਵੀ ਅਸਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ

ਅੱਖਾਂ ਅੰਦਰ  
ਅਚਾਨਕ ਉੱਤਰ ਆਏ  
ਅਨੁਰੇ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪਾਰ—

ਮੁਹੱਬਤ, ਫਿਰ ਵੀ  
ਰੋਸ਼ਨੀ ਬਣੀ ਖੜੀ ਹੈ।

## ਰੇਤ ...

ਰੇਤ ਵਿਚ  
ਲੀਕਾਂ ਵਾਹੁੰਦੇ ਵਾਹੁੰਦੇ  
ਅਸਮਾਨ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ

ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ  
ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੁੱਲ ਗਏ

ਮਿੱਟੀ ਸਾਂ, ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੁਲ ਗਏ !!!

## ਰੱਦੀ

ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ  
ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇਨਸਾਨ,  
ਜਨਮ-ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ—  
ਸ੍ਰੀਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ—

ਰੱਦ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ...  
ਲਗਾਤਾਰ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋਣ ਲਈ ...  
ਅੰਤਮ ਦਮ ਤਕ ...।

## ਉਦੈ, ਅਸਤ

ਦੀਵਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਏ,  
ਦੀਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ  
ਲੰਮੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ—

ਇਹ ਕਿਸ ਦੇ

ਉਦੈ,  
ਜਾਂ ਅਸਤ ਹੋਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ ?

## ਲੋਹ-ਖੋਲ

ਮੈਂ, ਉਸ ਨੂੰ

ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਘਰ ਵਾਂਗ

ਅੰਦਰ ਬੁਲਾਇਆ

ਦੀਵਾਰਾਂ ਦੇ  
ਆਰ ਪਾਰ ਵੇਖਦਾ

ਉਹ,

ਲੋਹ-ਖੋਲ ਬਣ, ਮੁਸਕਰਾਇਆ।

## ਪਾਣੀ ਤੇ ਭਾਫ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ

ਪਾਣੀ ਬਣਦਾ ਬਣਦਾ  
ਫਿਰ  
ਭਾਫ਼ ਬਣ ਗਿਆ ਹਾਂ

ਹੇਠਾਂ ਡਿਗਦਾ ਡਿਗਦਾ  
ਮੈਂ ਫਿਰ  
ਉਤਾਂਹ ਗਿਆ ਹਾਂ।

## ਬੇਕਾਰ ਆਦਮੀਂ

ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਨਾਲ

ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਦਾ

ਤੇ ਫਿਰ

ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ

ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਹਰ ਦਿਨ

ਲਗਾਤਾਰ

ਵਿਅਰਥ ਹੋਣ ਲਈ।

## ਗੁਰਬਤ

ਮਛਲੀ ਦੀ ਅੱਖ 'ਚੋਂ  
ਆਕਾਸ਼ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ, ਅੱਜ  
ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਥਾਹ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮਛਲੀ ਨੂੰ ਮਛਲੀ ਖਾ ਗਈ,  
ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ,  
ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਆਕਾਸ਼ !

ਬੱਸ,  
ਇਕ ਗੁਰਬਤ ਹੀ ਹੈ,  
ਜੁ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ !  
ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੁੰਗੜੀ,  
ਆਪਣੇ ਆਪ ਤਕ ਸੀਮਤ !

### ਸੱਭਯ ਵਣ

ਹੁਣ ਤਾਂ ਫਸਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ  
ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਗੋਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਹੇਅਰ ਤੇ ਬਿਊਟੀ ਸਲੋਨ  
ਪਲਾਸਟਿਕ ਸਰਜਰੀ ਤੇ ਮੇਕ-ਅੱਪ  
ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ  
ਰੂਪ, ਰੰਗ ਦੀਆਂ  
ਸਗਲ ਰੇਖਾਵਾਂ

ਇਸਤਰੀ, ਮਰਦ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ  
ਆਤਮਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ  
ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਂਦੇ ਨੇ  
ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਨਕਸ਼, ਅਦਾਵਾਂ  
ਮੁਲੰਮਿਆਂ ਤੇ ਮਖੌਟਿਆਂ ਪਿੱਛੇ  
ਵਿਚਰਦੀ ਹਰ ਸੋਚ, ਸੋਚ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ

“ਮਨ ਦੇ ਹਾਣੀ” ਲੱਭਦੇ, ਲੱਭਦੇ  
ਸੱਭਯ ਵਣ ਵਿਚ  
ਉਲਝ ਗਈਆਂ ਹਨ  
ਤਨ ਦੀਆਂ ਰਾਹਵਾਂ।

### ਦੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਲੋਕ

ਉਹਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਭੁੱਖ ਸੀ  
ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਾ ਸੀ  
ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਉਸਨੇ  
ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਮ-ਅਰਥਕ ਸਮਝ ਲਿਆ।  
ਸਭ ਕੁਝ ਯਾਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ,  
ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ

ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ—  
ਆਪਣੇ ਨਸ਼ੇ,  
ਤੇ ਕੁਰਸੀ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਿਚ—  
ਇਕ, ਦੂਜੇ ਤੋਂ, ਸਭ ਤੋਂ  
ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਏਧਰ ਵਣ ਹੈ,  
ਕੱਲੇ, ਕੱਲੇ ਰੁੱਖ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ—  
ਓਧਰ ਦਰਿਆ ਹੈ, ਨਿਕੰਢਾ, ਰੇਤ ਵਿਚ  
ਨਿੱਕੀਆਂ

ਨਿੱਕੀਆਂ  
ਟੁਭਲੀਆਂ  
ਵਿਚ ਟੁੱਟਿਆ !

ਵੰਡੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੰਡਣ ਤੇ  
ਟੁੱਟੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੋੜਨ ਵਿਚ ਹੀ  
ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਣ ਹੈ।

ਇਹ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ  
ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ,  
ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਵੀ  
ਪੈਰਾਂ-ਭਾਰ ਬੈਠਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।

ਲੁੜਕਦੇ ਕਦਮਾਂ  
ਤੇ ਫਟੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ  
ਮੈਂ ਸਦਾ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚ ਉੱਡਿਆ  
ਆਕਾਸ਼ ਉੱਤੇ ਛਾ ਗਿਆ !

## ਇਕੱਲ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਂਡ

ਬਰਫ, ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀ ਨੂੰ,  
ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਿਚ  
ਬਦਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ !  
ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਦੀ, ਕਈ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ !  
ਕਮਰੇ ਦੀ ਬਾਰੀ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਚੋਂ, ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ,  
ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ।  
ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਉਰਾਹ ਨੀਵੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਹਨ,  
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਵਣ ਦਾ ਹਰਾ ਪਹਿਰਾ ਹੈ।  
ਬਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਾੜ ਤਕ ਘਰ ਹਨ  
ਰੁੱਖਾਂ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ, ਇਕ ਠਹਿਰਾਅ ਹੈ !  
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ,  
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਕੰਧ ਸਾਂਝੀ,  
ਖਿੜਕੀ ਸੌਹੋਂ ਖਿੜਕੀ ਵੱਸਦੀ ਹੈ,  
ਪਰ ਕੋਈ ਚਿਹਰਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।  
ਕਿੱਤਿਆਂ ਤੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਵੱਸੇ, ਅਸੀਂ  
ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ,  
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।  
ਸੜਕ ਵਲੋਂ, ਕਦੇ ਕਦੇ, ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਵਾਹਣਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਤਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ  
ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।  
ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਚੋਟੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਇਕੱਲਾ ਹੈ  
ਅਸਮਾਨ ਵਲਾਂ ਝਾਕਦਾ।  
ਬਾਰੀ ਦੇ ਆਰ, ਪਾਰ,

ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪਹਿਰੇ ਹੇਠ,  
ਮੈਂ ਅਤੇ ਚੋਟੀ—ਚਿਹਰਾ—  
ਕਿਸ ਇਨਸਾਨੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਬੱਝ ਗਏ ਹਾਂ ???  
ਇਕ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਮੱਠਾ ਮੱਠਾ ਅਹਿਸਾਸ  
ਇਕੱਲ ਵਿਚ, ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ  
ਕਿਹੜਾ ਕਾਂਡ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ???

## ਰਾਜੀ ਆਤੰਕਵਾਦ

ਕਦੇ ਈਰਾਕ ਬਲ ਉੱਠਿਆ  
ਕਦੇ ਗਾਜ਼ਾ, ਕਦੇ ਲਿਬਨਾਨ !

ਵਿਮਾਨਾਂ, ਮਿਸਲਾਂ ਤੇ ਹੋਰ  
ਮਾਰੂ ਹੱਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ—  
ਹੋਰ ਦੇਸ਼, ਹੋਰ ਲੋਕ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ !

‘ਆਦਮ ਬੋ, ਆਦਮ ਬੋ’ ਕਰਦੀਆਂ  
ਇਹ ਕੈਸੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹਨ,  
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹੱਥ ਵਿਚ ਅੰਜੀਲ  
ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਹੈ !

ਇਹ ਕੈਸੇ ਬੰਦੇ ਹਨ,  
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ  
ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਮਹਾਂ-ਮੌਤ ਹੈ !

ਗਿਆਨ ਗੁਲ ਹੋ ਰਿਹਾ,  
ਸੂਝ, ਬੇਜੋਤ ਹੈ !

ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਦਾ ਖਪਤ ਵਸਤਾਂ ਵਾਂਗ  
ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।  
ਸਥਾਨਕ ਲੋੜ ਤੇ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ  
ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਭੜਕ, ਫਟ ਸਕਦਾ ਹੈ !

ਮਰਨ ਵਾਲੇ,  
ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੱਢਣ ਬੰਨ੍ਹੀਂ ਫਿਰਦੇ ਹਨ  
ਹਰ ਤਰਫ

ਛਾਤੀਆਂ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸਜਾ ਰੱਖੇ ਹਨ,  
ਤੇ ਵਾਹਨ ਬਾਰੂਦ ਨਾਲ ਤੁੰਨੇ ਹਨ।

ਆਪ ਫਟਣ  
ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ  
ਪਾੜਨ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ  
ਜੰਨਤ ਦੇ ਸੁਫਨੇ ਹਨ !

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਜਹਾਨ  
ਨਿਰਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ।

“ਜੰਗ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ।”

ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਇਜ਼ਰਾਈਲ  
ਰਾਜੀ ਆਤੰਕਵਾਦ ਦੀ,  
ਮਹਾਂ-ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ  
ਸੁਲਗਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ !

ਲੋਕ-ਤੰਤਰ ਦੇ ਛਲਾਵੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ  
ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ !

ਅੱਗ ਖਾਣ ਤੇ ਅੱਗ ਲਾਣ ਵਾਲੇ,  
ਦਰਿਆ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ।

280

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

1st on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

## ਦਹਿਸ਼ਤ ਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ

ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ, ਵਿਚਰਦੇ  
ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਬਣ ਗਏ ਹਾਂ।

ਮਹਿਕ, ਮੁਸ਼ਕ ਦੀ ਤਮੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੀ—  
ਨਿਆਂ, ਅਨਿਆਂ 'ਚੋਂ ਦੀਵਾਰ ਗਿਰ ਗਈ—

ਅੱਗ ਇਕ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਲੱਗੀ  
ਦਾਵਾਨਲ ਬਣ ਗਈ।

ਅਫਰੀਕਾ, ਏਸ਼ੀਆ, ਯੂਰਪ, ਮਧਪੂਰਬ,  
ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ—  
ਕਿਹੜਾ ਮਹਾਂਦੀਪ  
ਕਿਹੜਾ ਦੇਸ਼, ਕਿਹੜਾ ਦੀਪ  
ਬਚਿਆ ਏਸ ਤੋਂ ?

ਦਹਿਸ਼ਤ—  
ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ  
ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਹੈ !

ਹਰ ਤਰਫ, ਹਰ ਸਮੇਂ  
ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਿਹਾ—  
ਵੱਸੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ !

## ਆਤੰਕਵਾਦ ਬਨਾਮ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਤੇ ਫਲਸਤੀਨ

ਗੱਲ ਬਾਤ ਦੇ  
ਸਭ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ,

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

1st on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

281

ਪਰ,  
ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ,  
ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ।

ਉਹ ਕੇਵਲ ਕਠਪੁਤਲੀ ਹਨ—

ਅੰਨ੍ਹੀਂ ਗਲੀ ਬਣੇ ਧਰਮ  
ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਹੱਥ,  
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡੋਰ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ  
ਖੂਨ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ,  
ਤਰਕਹੀਣ ਆਦਮਖੋਰ ਹੈ।

## ਅਮਰੀਕਾ : ਇਕ ਫੈਂਟਸੀ

ਲੋਕ-ਤੰਤਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ  
ਜੁ ਨਾਟਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ,  
ਉਸ ਦਾ ਲੇਖਕ,  
ਨਾਇਕ ਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ  
ਉਹ ਆਪ ਹੈ।

ਸੱਦਾਮ ਤੇ ਈਰਾਕ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ,  
ਪੁੱਛੋ ਕਾਰਜਾਈ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਨੂੰ :  
\* ਗੁਆਨਟਾਨਾਮੋ ਬੇ ਦੇ ਕੈਦ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ  
ਇਨਸਾਫ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ?

\* GUANTANAMO BAY

ਅਲਕਾਇਦਾ ਤੇ ਹੋਰ ਜਨੂੰਨੀ ਅਤਿਵਾਦੀ  
ਨੌਂ ਸਿਤੰਬਰ ਦੇ ਜਿਸ ਗੈਰ-ਇਨਸਾਨੀ  
ਤੇ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ,  
ਕੀ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੋਈ ਹੈ ਤਬਾਹੀ  
ਈਰਾਕ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀ ???

ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ  
ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ,  
ਜੰਗ ਤੇ ਕਤਲੋ-ਗਾਰਤ ਦੇ,  
ਅਣ-ਮਨੁੱਖੀ, ਅਸਲ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ—

ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ—

ਹਾਲੀਵੁਡ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕਾਂ ਦੀ  
ਫਿਲਮ-ਫੈਂਟਸੀ ਵਾਂਗ  
ਫਿਲਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ !!!

## ਜ਼ਿੰਦਗੀ : ਤਿਓਹਾਰ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਕ ਤਿਓਹਾਰ !  
ਸੋਮ, ਮੰਗਲ, ਬੁੱਧ, ਵੀਰ,  
ਸ਼ੁੱਕਰ, ਸ਼ਨਿੱਚਰ, ਐਤਵਾਰ।

ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਵੀ ਇਹ  
ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰਦੀ ਲਗਾਤਾਰ।

ਚੜ੍ਹਦੇ ਵੀ ਮੌਸਮ !  
ਲਹਿੰਦੇ ਵੀ ਮੌਸਮ !

ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਛੁਹੀਏ, ਸੁੰਘੀਏ,  
ਸੁਣੀਏਂ, ਗਾਈਏ, ਚਖੀਏ—  
ਸੋਚੀਏ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ,  
ਨੱਚੀਏ, ਗਾਈਏ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ।

ਪੰਛੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕਲਪਨਾ :  
ਖਲਾਈ ਸ਼ਟਲ, ਵਿਮਾਨ, ਨਖਯੱਤਰਯਾਨ !

ਪਿੰਡ ਬਣਿਆਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ—  
ਜੁ ਵੀ ਉੱਡਿਆ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ—  
ਇਹ ਦੀਪ, ਦੀਪ-ਮਾਲ,  
ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਤਾਰੇ ਇਸ ਦੇ ਆਕਾਸ਼।

ਆਪੇ ਟੁੱਟੇ, ਜੋੜੇ ਆਪੇ  
ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਧਰਵਾਸ।

ਜਿੰਦਗੀ ਹਰ ਮਹੀਨਾ  
ਹਰ ਥਿਤ, ਹਰ ਵਾਰ ਹੈ।  
ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ  
ਆਪ, ਆਪਣਾ ਮੀਤ—  
ਬੀਟਲ, ਰੋਕ, ਪੌਪ ਸੰਗੀਤ,  
ਡਿਸਕੋ, ਭੰਗੜਾ, ਸੁਰ, ਤਾਲ ਹੈ,  
ਜਿੰਦਗੀ : ਤਿਓਹਾਰ ਹੈ !!!

## ਸੁਨਾਮੀਂ

ਪਹਿਲਾਂ ਮੀਂਹ ਵੱਸਿਆ  
ਫਿਰ ਬਰਫ  
ਹੁਣ ਅਹਿਣ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਕੁਦਰਤ ਇਕ ਸਾਹ ਵਿਚ ਹੀ  
ਕਿੰਨੇ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ,  
ਕਿੰਨੇ ਸੁਨੇਹੇ ਦੋਂਦੀ ਹੈ।

ਅਹਿਣ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ  
ਚੁੰ ਦੇ ਗੋਹੜਿਆਂ ਵਰਗੀ ਬਰਫ  
ਤੇ ਫਿਰ  
ਗਿੱਲੀ ਬਰਫ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗੀ !  
ਕਿੰਨੇ ਮੌਸਮਾਂ ਨੂੰ  
ਬੋਮੋਸਮੇਂ ਨਾਂ ਦੇ ਰਹੀ ਬਰਫ  
ਪਹਾੜਾਂ, ਮੈਦਾਨਾਂ ਤੋਂ,  
ਸਮੁੰਦਰ ਵਲਾਂ—  
ਦਰਿਆ ਬਣ ਤੁਰੇਗੀ।

ਸਮੁੰਦਰ ਫੇਰ ਭਾਫ ਬਣ ਉੱਡੇਗਾ  
ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚ !

ਇਕ ਨਿਰੰਤਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ  
ਵਿਨਾਸ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ  
ਦਿੰਦੀ ਕੁਦਰਤ  
ਆਦਿ-ਕਾਲ, ਅਨੰਤ ਕਾਲ  
ਇਸੇ ਕ੍ਰਮ, ਇਸੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰੀ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਦਿ-ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ  
ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਿਆ  
ਤੇ ਫਿਰ  
ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ  
ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤ  
ਸਿਰਜਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।  
ਨੰਗੋਜ ਢਕ,  
ਪਿੰਡਾਂ, ਨਗਰਾਂ, ਮਹਾਂਨਗਰਾਂ



ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਮਨੁੱਖ,  
ਨਖਯੱਤਰਾਂ, ਨਖਯੱਤਰ-ਯਾਨਾਂ 'ਚੋਂ !

ਪ੍ਰਮਾਣੂੰ ਯੁੱਗ ਦੀਆਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ  
ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ  
ਪ੍ਰਮਾਣੂੰ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਗਾਥਾ ਹੈ।  
ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਵੀ  
ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ !

ਤੇਹ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ,  
ਦੂਰ, ਦੂਰ ਖੜੀਆਂ ਅਜਨਬੀਆਂ ਵਾਂਗ !  
ਇਕ ਦੂਜੀ ਵਲ ਵੇਖਦੀਆਂ,  
ਵੇਖਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ।

ਏਨਾ ਕੁਝ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ  
ਕਿੰਨਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈ, ਪਿਆਸਾ ਹੈ।  
ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਖਾ ਰਿਹਾ,  
ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਵਡੇਰਾ ਢਾ ਰਿਹਾ।  
ਹਰ ਕੋਈ  
ਪੌੜੀ ਦਾ ਸਿਖਰਲਾ ਡੰਡਾ  
ਛੁਹਣ ਲਈ,  
ਮਰਨ, ਮਾਰਨ ਤਕ ਤਿਆਰ ਹੈ !  
ਇਸ ਸਦੀ ਦਾ ਇਨਸਾਨ  
ਭੁੱਖਾ ਹੈ, ਰੁੱਖਾ ਹੈ,  
ਖਤਰਨਾਕ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੈ !

ਕੁਦਰਤ ਜਦੋਂ ਕਹਿਰ ਬਣਦੀ ਹੈ,  
ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ,  
ਸਭ 'ਤੇ ਬਰਸਦੀ ਹੈ !

ਇਕ ਲਗਾਤਾਰ ਸੁਨਾਮੀਂ  
ਬਣਿਆਂ ਇਨਸਾਨ,

286

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

ਹਰ ਦੂਸਰੇ 'ਤੇ,  
ਹਰ ਸਮੇਂ,  
ਬਰਸਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ !

## ਆਵੇ, ਬੈਠੋ

ਆਵੇ,  
ਬੈਠੋ,  
ਬੈਠ, ਵਿਚਾਰੋ !!!  
ਕੁਝ ਖੁੱਲ੍ਹੋ,  
ਖੁੱਲ੍ਹੋ, ਖਿਲਾਰੋ !!!

ਵਾਤਾਵਰਣ :  
ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ-ਭੰਗ

ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ-ਬੰਬ,  
ਹਰ ਤਰਫ ਹੀ  
ਲੱਗੀ ਜੰਗ !!!

ਆਵੇ,  
ਬੈਠੋ,  
ਬੈਠ, ਵਿਚਾਰੋ !!!

## ਸਿਰਨਾਵੇਂ

ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਵਣ ਕਦਮਾਂ ਦਾ  
ਚਿਹਰੇ, ਟਾਂਵੇਂ, ਟਾਂਵੇਂ

ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ

Ist on 25.3.2015

D:/National/Ravi-15/Pind Brahmnd/1-Proof/Pind Brahmnd-C1

287

ਬੇਚਿਹਰਾ ਕਦਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲ ਗਏ  
ਕਿੰਝ ਸਾਡੇ ਸਿਰਨਾਵੇਂ ???

## ਮਾਡਰਨ ਕਾਫ਼ੀ

ਪਿੰਡੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ, ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ  
ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸੰਗ ਅਸ਼ਨਾਈ  
ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਦੁਆਲੇ  
ਧਰਤੀ ਘੁੰਮਣ ਲਾਈ

ਆਪੇ ਸੂਰਜ, ਆਪੇ ਚੰਦ, ਸਿਤਾਰੇ  
ਆਪੇ ਅੰਬਰ, ਆਪੇ ਰੰਗ ਨਜ਼ਾਰੇ  
ਪਰਬਤ ਨਦੀਓਂ ਨਦੀ ਵਗੇਂਦਾ  
ਸਾਗਰ-ਪਿਆਰ ਸਮਾਈ

ਦਰ ਵੀ ਮੈਂ, ਦੀਵਾਰ ਵੀ ਮੈਂ ਹਾਂ  
ਪਿੰਜਰਾ ਵੀ, ਪੰਛੀ ਵੀ ਮੈਂ ਹਾਂ  
ਟੁੱਕੜੇ, ਟੁੱਕੜੇ ਸੀਸ਼ੇ ਅੰਦਰ  
ਮੇਰੀ ਹੀ ਰੁਸ਼ਨਾਈ

ਟੁੱਟ, ਟੁੱਟ ਜੁੜਨਾ, ਜੁੜ, ਜੁੜ ਟੁੱਟਣਾ  
ਅੱਖੀਓਂ ਵੱਸਣਾ, ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਹੱਸਣਾ  
ਦੀਨ, ਦੁਨੀ ਵਲ ਪਿੱਠ ਭੁਆ ਲਈ  
ਆਪਣੇ ਸੰਗ ਲੜਾਈ

ਅੰਦਰ ਤੱਕਣਾ, ਬਾਹਰ ਤੱਕਣਾ  
ਆਪੇ ਵਿਚ ਰੱਜ, ਰੱਜ ਕੇ ਵੱਸਣਾ  
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵੀ ਮੈਂ, ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਮੈਂ,  
ਮੈਂ ਵਿਚ ਸਭ ਲੋਕਾਈ !!!

## ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ

ਕੱਦ, ਬੁੱਤ ਵਿਣਤਣ, ਛਾਂਗਣ ਦੇ ਲਈ,  
ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹਰ ਰੂਪ ਤਿਆਰ  
ਛੋਟੇ ਸ਼ਬਦ, ਵੰਡਰੇ ਅਨੁਭਵ,  
ਸਾਡੀ ਹੋਂਦ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਪਾਰ

ਕੰਢਿਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਨਾ ਸਕਦੇ  
ਸਾਡੇ ਇਹ ਅੱਥਰੇ ਦਰਿਆ  
ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਬਣੀ ਚੁਣੌਤੀ  
ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਨਿਰ-ਸ਼ਬਦ ਅਦਾ

ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਹਟ ਕੇ ਤੁਰੀਏ  
ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ  
ਬੋੜੀ ਹੇਠ ਪਰਬਤੀ ਛੱਲਾਂ  
ਪਾਰ-ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਸੀਂ ਮੱਲਾਹ

ਬੋੜਾ ਬੋਲਣ, ਬਹੁਤਾ ਸੋਚਣ,  
ਮਹਿਸੂਸਣ ਦਾ ਮੌਸਮ ਆਇਆ,  
ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਨਾ  
ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਬਣਦੀ ਰਾਹ

ਛਿਣ ਵਿਚ ਸਾਲ, ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ  
ਤੋਰ ਅਨੰਤ, ਜੀਵਨ ਅਸਗਾਹ  
ਸਾਡੀ ਚੁੱਪ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਉੱਚੀ  
ਆਦਿ, ਅੰਤ ਨਾ ਚਿੰਤਨ-ਰਾਹ